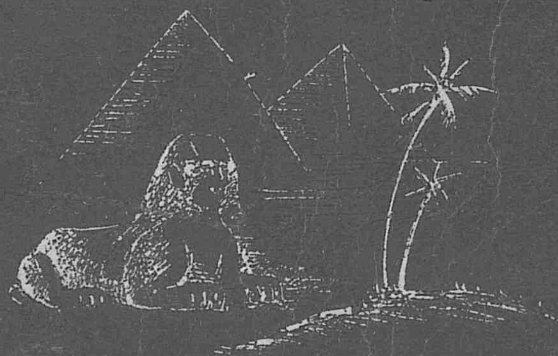
ION D. ROȘCA

AFRICA

Continentul negru

EDITURA SOCIALISTA

ION D. ROŞCA

AFRICA

CONTINENTUL NEGRU

„AFRICA ESTE UN MOZAIC DE POPOARE, O MINĂ NESECATĂ DE MINERALE ŞI O URIAŞĂ REGIUNE DE MATERII PRIME".

EDITURA SOCIALISTĂ

BUCUREŞTI, STR. VASILE BOERESCU, 1

Poziţia Africei

Povestea numelui

Continentul african, deşi era aşezat în apropierea Europei, a fost cel din urmă uscat a cărui înfăţişare generală a fost cunoscută, deşi în valea cea atât de roditoare a Nilului înflorise cea mai veche civilizaţie, cu 5000 de ani înainte de Christos.

Pentru Greci, Africa a fost Libia. Afară de acest nume, Africa s'a numit şi Eskati, adică „sfârşitul lumii", Hesperis „ţinutul Occidentului", Moghreb etc.

Cât priveşte cuvântul de Africa, nu i se ştie precis originea. După unii cercetători, acest cuvânt ar fi un nume vechi al Cartaginei „Afryquah" însemnând „Despărţirea" sau „Colonie", referindu-se la despărţirea de Tir, patria mamă.

Pentru Romani, continentul era mărginit numai în regiunea libiană, vecină Italiei, adică Tell-ul tunisian, numită încă şi astăzi, „Friga" nume care — se crede — a fost dat în urmă întregului continent.

Sub voalul întunerecului

Prima întrebare ce-ţi pui după cercetarea trecutului african, este următoarea: pentru ce oare, acest conti-

nent misterios, n'a fost el între cele dintâi, care să lumineze la aurora umanităţii?

In cuprinsul acestui continent, care şi-a ţinut ferecate marginile până în pragul vremurilor noastre, a existat milenarul Egipt, „ţara visurilor apuse", desfăşurându-se ca o şuviţă de viaţă de-a-curmezişul pustiului cu chipul de jăratec şi sub un cer de flacără, care ne-a păstrat aproape neatinse monumentele cele mai mărețe ale antichităţii: piramidele, „sentinelele timpurilor de glorie".

Trei secole înaintea erei noastre, tot în cuprinsul acestui continent, se înfăţişa prima imagine a marelui oraş cosmopolit şi a cărui gândire va stăpâni întregul răsărit mediteranean, sub Roma şi Bizanţ, în timp ce, in apusul aceluiaşi ţărm, o altă cetate africană s'a încumetat să ceară Romei conducerea lumei; este vorba despre Cartagina, a cărei influenţă pătrunsese până 'n inima continentului şi care, pentru prima oară, a deşteptat nemişcata lume neagră, caravanele sale străbătând pustiul de foc al Saharei, iar navele sale sub Hanon, înaintaseră până'n golful Guineei.

Din cele de mai sus, se desprinde marea contribuţie africană la patrimoniul cel dela zările umanităţii. Aceastǎ veche deşteptare şi bogată înflorire s'a arătat însă numai pe marginea continentului. Intr'adevăr, în afară de îngusta vale a Nilului şi de marginea nordică mediteranee, ţinuturi de năvalnică vieaţă chiar din adâncă antichitate şi bine cunoscute, interioarul Africei rămăsese insă tot sub zăbranicul întunerecului.

Dela naşterea Egiptului şi până la căderea Romei, ţinutul mediteraneean — singurul cunoscut — rămâne aproape neschimbat, mai toate civilizaţiile succedându-se, alungându-se şi amestecându-se, numai pe această îngustă piaţă mediterană a Africei. Dincolo, însă, rămânea marea „terra incognita", domeniul monştrilor şi al legendelor.

Asaltul Africei

Abia în secolul al XV-lea, Portughezii — cei dintâi — au pornit călătorii de-a-lungul coastei apusene a Africei de Nord, fără să poată însă să pătrundă în interior. Pătrunderea dinspre părţile nordice a fost stânjenită, de Sahara „împărăţia tăcerii". Dealungul acestui ţărm au plutit Fenicienii, Catarginzii, Grecii, Egiptenii, Romanii şi alte neamuri din trecut. Pătrunderea dinspre mările care-i fac ocol, a fost deasemeni îngreuiată, din pricina înfăţişerii coastelor. Astfel, ţărmul apusean este plin de nisip sau de stânci pe cea ma mare întindere.

In rezumat, cercetarea continentului african se prezintă deci astfel : Fenicienii au fost singurii, care în antichitate, au ocolit continentul de jur împrejur, dela răsărit la apus, pornind din marea Roşie şi întorcându-se prin strâmtoarea Gibraltar, fără a coborî pe ţărmuri vreme îndelungată, iar interiorul rămânea tot un mister.

In fine, Romanii s'au întins mai mult în longitudine, dela ţărmurile atlantice până în India, „ţara mirodeniilor"; spre Nord, însă, ei se opriseră la pădurile Germaniei, iar spre Sud, la pustiul fierbinte al Saharei. După căderea imperiului roman de apus, Arabii iau în stăpânire acest continent, dar ei nu călătoresc decât pe ţărmul de nord şi de răsărit.

A trebuit să se mai depene încă 800 de ani, ca cercetările asupra Africei să ia un avânt necunoscut; anume, în secolul al XII-lea, un negustor veneţian, Marco Polo, ajunge până la curtea împăratului Chinei, unde a rămas douăzeci de ani. Intors în patrie el scrie (1295) o carte care povesteşte despre minunăţiile şi civilizaţia din China precum şi din Zipangu (Japonia), unde ar fi atâta aur încât templele sunt cu uşile şi acoperişul din aur curat.

In acest timp, apar însă, Turcii care cuceresc Asia

Mică, iar în anul 1353 pătrund prin Dardanele și în Europa. tăind în acest chip „vechiul drum spre India".

Acum trebuia să se caute alt drum nou, iar Italienii nu puteau ieși din Mediterana împotriva curentului dela Gibraltar, Francezii și Englezii fiind, pe atunci, simple „popoare de uscat", iar Spanioli fiind ocupați în războiul împotriva Maurilor, care a durat 700 de ani. Așa dar, numai Portughezii puteau găsi această cale nouă spre „țara mirodeniilor": India.

Intradevăr, ei pornesc în căutarea acestei noui căi pe apă. In anul 1400 au pornit primele corăbii ocolind Africa pela apus. Navigatorul Bartolimeu Diaz trece de capul cel mai de Sud al Africei, pe care-l botează, cu numele de Capul Furtunilor.

In fine, în anul 1497, Vasco de Gama ocolește în întregime continentul, ajungând în India După această dată, țărmurile fiind bine cunoscute, s'a început pătrunderea și spre interiorul atât de misterios al continentului african.

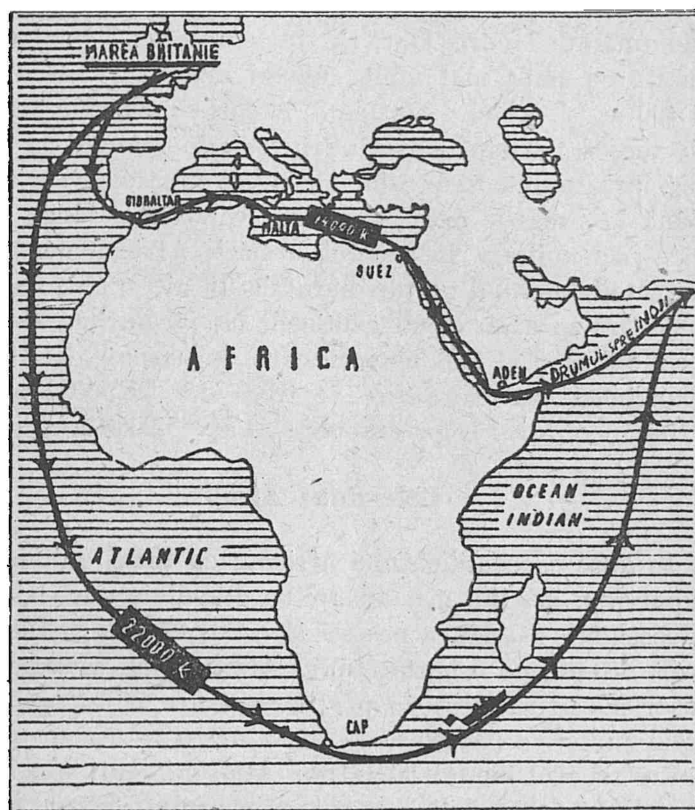
Descoperirea, cercetarea și colonizarea Africei se începe abia după 1850. Astfel, o întreagă armată de exploratori se străduește să desvălue tainele „Continentului negru". Intre acești primi pioneri ai cunoașterii interiorului african, pomenim de Livingstone (scoțian), Schweinfurth (german) Stanley (american) și Nachtigal (german).

O lume ferecată prin margini semețe

Africa este un continent de trei ori mai mare decât Europa (peste 30.000.000 km. p.) desfășurându-se în cele două emisfere, fiind singurul continent străbătut pela mijlocul său de ecuator.

Africa este greu de pătruns, fapt pentru care a trăit vreme îndelungată departe de restul lumii. Cu toate acestea, varietatea resurselor sale a atras pe Europeni. Ca urmare, ea a ajuns un ținut de colonizare, fiind îm-

părțită în secolul XIX (între Anglia, Franța, Belgia, portugalia și Italia) fără ca să adăpostească vreun Stat indigen asemănător cu cel al Japoniei sau cel al Chinei din Asia.

Calea spre India pela Cap.

Sub frontierele politice impuse de Europa, există însă o deosebire între Africa albă (Africa de Nord) populată de Berberii și Arabii de rasă albă și între Africa neagră (Africa centrală și meridională populată de Negri).

In ansamblul său, Africa este alcătuită dintr'o uriașe platformă, înălțată, însă uniformă, în cuprinsul căreia apele au scobit creste, terase și au sculptat în formă de

cuvete şi câteva depresiuni imense : Sahara la Nord; basinul lui Congo, în centru ; Kalahari. la Sud.

Privind relieful african pe o hartă observăm uşor că peste tot interiorul continentului se desfăşoară un podiş cu spinări largi şi cu multe scobituri, în care odihnesc nenumărate lacuri. Dar, de jur împrejur, podişul se înalţă cu mult mai mult, uneori marginea sa atinge 1.400 m. şi chiar 2.000 m. Această margine semeaţă, rareori permite să se înfiripeze câte o şuviţă de câmpie între munte şi coastă. Deoarece muntele vine chiar până în prag de mare, acostarea vapoarelor lângă ţărm este cu neputinţă. In general, coastele Africei sunt puţin articulate, nefiind porturi naturale. In nici o parte a planetei nu se află vreun continent cu ţărmurile atât de primejdioase şi mai neprimitoare de oaspeţi ca Africa. Lungimea coastelor africane trece de 28.600 km., pe când înconjurul celor europene atinge 32.000 km.

Cele două Africi

Infăţişarea continentului african, cu toată unitatea sa aparentă, privită, mai adânc, ne desvăluie două chipuri deosebite : o „Africă neagră şi o Africă albă". Intradevăr, privind pe o hartă chipul Africei, poţi să desprinzi uşor marea sa lăţire în părţile nordice şi îngustime în cele sudice. o deosebire — după aceea — de structură, între relieful încreţit al ţărilor Atlasului sau „Moghreb" şi relieful tabular din restul continentului african, o deosebire climatică, cu întinderea numai a zonelor deşertice şi mediteraneene în partea nordică şi în fine, o opoziţie umană, între populaţiile negre şi cele albe.

Dacă mai adăogăm apoi, faptul că acest dualism geografic se regăseşte deopotrivă deacurmezişul întregei evoluţii istorice, aceasta ne ajută să desprindem două Africii cu totul deosebite : Africa neagră şi Africa albă. Această despărţire nu este numai o simplă vorbă, ci este înscrisă pe faţa solului şi se resimnte şi în aerul african.

Intr'adevăr, în Africa nordică, cerul, oamenii, peisagiul, totul este familiar. In acest fragment de Europă pe care o numim „Africa Mică" sau „Moghreb", adică „insula Occidentului" islamul însuşi ia o înfăţişare aparte. Apoi, fără a vorbi de cetăţile neo-franceze, ca Alger sau Casablanca, întreaga viaţă respiră o poezie care ne este cunoscută.

In Africa tropicală şi în Sudan, patria Negrilor, ne aflăm într'un pământ necunoscut: arborii şi plantele nu mai sunt pentru noi cunoscute, popoarele şi rasele ne sunt străine; chiar şi cerul ne pare străin, iar între solul acestui ţinut şi noi nu este nici o legătură.

Fecare dintre aceste „blocuri africane" are o înfăţişare internă, care-i dă unitatea sa particulară: pentru Africa albă, aceasta se datoreşte deosebirei dintre cetatea mediterană şi tribul nomad, a căror luptă a umplut întreaga istorie dela Cairo la Maroc; pentru Africa neagră, civilizaţia orăşeană este cea care dă o oarecare uniformitate tuturor societăţilor indigene, dela Senegal la Zambezi. Kraal-urile zuluse şi colibele indigenilor Bassutos, sunt creaţiuni înrudite cu bordeele de paie guineene şi cu colibele sudaneze, în timp ce cortul tuareg aminteşte cu totul altă lume, pe aceea a „marilor nomazi", care pălăduesc toate stepele ce se ţin lanţ din Africa nordică şi până în singurătăţile Asiei centrale.

Lumea neagră, africană a suferit o micşorare a întinderii ei de altădată, trebuind să cedeze meleagurile ei marilor nomazi, mai războinici şi mai organizaţi. Dela un capăt la altul al „Continentului adormit", pe marginea dintre Sudan şi Sahara pe care o numim deşert, la contactul dintre sedentari şi nomazi s'au născut cele mai multe imperii negre.

In tot lungul paralelei de 15 gr. oscilează hotarul dintre Sahel şi deşert, aceeasta fiind astfel pe 4.000 km. frontiera dintre Negrii sedentari şi Albii nomazi; la Nord sunt Maurii şi Tuaregii la sud, sedentarii sau sedentarizaţii. Această deosebire dintre cele două Africi, nu tre-

bue să ne facă să uităm unitatea fundamentală pe care o prezintă Africa, cele două jumătăți nefiind altceva decât două părți ale aceluiaș continent. Amestecul de sânge dintre ele, legătura dintre nomazi „cavalerii pustiului și sedentari „patriarhii oazelir", precum și comunitatea religiei lor în islam, formează adevărata unire dintre cele două Africi.

Astfel, Africa păstrează, pe deasupra oricărei frontiere politice, deciziunile fundamentale ale naturei sale fizice și ale geografiei sale etnice: Africa albă corespunde deci cu partea nordică: Africa de Nord sau Moghreb, deșertul Sahara, Tripolitania și Egipt. Africa neagră cuprinde restul african: Africa Occidentală, Africa centrală (Congo), Africa australă, Africa orientală și Madagascar.

Cel mai însemnat furnizor și client al Europei

Cu toată izolarea sa, Africa a atras pe coloniști prin varietatea resurselor sale și prin lipsa concurenței indigene. Prin aceasta ea a ajuns în scurtă vreme unul dintre principalii furnizori ai Europei și în acelaș timp. cel mai bun client.

Africa posedă în cuprinsul său mai toate formele de faună și de floră din întreaga lume, afară de cele ale regiunilor polare. Producțiile solului sunt, deasemeni, foarte variate: recoltele unei emisfere alternând cu cele ale celeilalte, iarna emisferei sudice coincizând cu vara emisferei nordice.

Subsolul, înfine, cuprinde destule bogății miniere. De cele două părți ale ecuatorului, numai acest continent, ne prezintă două game de zone climatice, vegetale, animale și umane, de o uimitoare simetrie.

Numai Africa produce sau poate să producă toate cerealele, fructele și toate mărfurile coloniale: vanilie, ceai, cafea, cacao, trestie de zahăr, arachide, etc: materiile prime necesare diferitelor industrii: bumbac,

lână, lemn, cauciuc, etc. Tot ea posedă mai toate mineralele utile (fier, aramă, plumb, cositor,) etc. Combustibile (cărbuni, petrol), îngrășăminte (fosfați) fiind — în acelaş timp — primul producător din lume pentru aur și diamant.

Indigenul african nu reprezintă un concurent pentru european, Negrii din Africa nefăcând nici-o dovadă de inițiativă, pentru a concura sau a combate pe noul intrus. Numai Arabii ar putea fi adversari serioși. Nici un popor african nu poate deci să fie comparat cu cel al Japonezilor sau al Hindușilor.

Europa are nevoie de Africa pentru a se aproviziona, acest continent putându-i furniza materiile prime industriale și mărfurile coloniale care-i sunt indispensabile.

Europa industrială are, la rândul său, nevoie de Africa pentru a-i vinde produsele sale.

Cucerirea Africei

Prima colonizare: sub masca acțiunii religioase se ascundea expansiunea comercială

Pătrunderea economică a Africei „Continentul negru", de către Europa, a fost înfăptuită, în primul rând de Portughezi.

In urma lor, au pătruns: Olandezii „cărăușii lumii", Spaniolii, Englezii, Francezii, Germanii și Italienii.

Prima colonizare portugheză s'a sprijinit, îndeosebi, pe sclavaj. Până către sfârșitul secolului al XVIII-lea, pătrunderea religioasă făcută într'un scop de conversiune, n'a adus nici o îmbunătățire condițiunilor de vieață a indigenilor.

Coloniile portugheze, au rămas vreme îndelungată numai o expresiune a expansiunei credinței religioase, ascunzând operațiile comerciale.

Turburările politice constante, ale unei metropole nestabile, n'au alcătuit fapte care să înlesnească desvoltarea acestor colonii portugheze, care au vegetat vreme îndelungată sub apăsarea colonilor metiți și a indigenilor convertiți.

In Africa răsăriteană. Portughezii au recurs atunci la o încercare, care nu era, de altfel, decât o mărturisire a slăbiciunii: Portugalia cedează Mozambicul cu arendă

„Coloniei Mozambicului", care a reuşit să pună în valoare colonia.

Acest procedeu, lucrativ fără îndoială, nu poate fi însă socotit ca metodă de colonizare. Republica portugheză, prin actul colonial din 8 Iunie 1930, ne dovedeşte că a voit să joace un rol fruntaş. Actul prevedea — este drept — câteva dispoziţiuni relative la indigeni. Intre altele se specifica: colonizarea domeniilor de peste mare şi civilizarea populaţiilor indigene, prin exercitarea influenţei morale ce-i revenea metropolei, ca urmare a patronajului său asupra Orientului".

Intr'un cuvânt, din acest document, se degajă deci aceeaşi tendinţă: o predominare a expansiunei metropolei sub masca misiunilor, în scopuri economice. O primă grijă a condiţiei de vieaţă a indigenului, pare să fi preocupat într'o măsură oarecare naţiunea colonizatoare, însă n'a apărut nici o doctrină de acţiune asupra acestei chestiuni.

A doua colonizare: Continentul negru o piaţă pentru mărfurile engleze

In fine, Spania, promotoarea marilor descoperiri geografice, care aveau să lărgească orizontul închis al lumii vechi, n'a ocupat un loc prea însemnat în domeniul „Continentului negru". Dacă ne gândim însă la faptul că acest stat s'a născut dintr'o largă experinţă colonizatoare dobândită în America de Sud, ne-am fi aşteptat ca ea să inaugureze metode noi. Cu toate că se spune despre Spanioli, că au ţinut totdeauna să-şi păstreze reputaţia de „conquistadori", fără a se ţine seama de „la leyenda negra", operă care se strădueşte să demonstreze că Spania a jucat un mare rol, ceeace nu-i contestă nimeni, în colonizarea Americii de Sud, trebuie însă să recunoaştem că acţiunea spaniolă în Africa a fost inexistentă.

Această slăbiciune s'a datorit nu atât lipsei de geniu sau de resurse naturale, ci numai dezinteresării faţă de

colonii, exploatate adesea de funcţionari necinstiţi. De altfel, Spania fiind prea mult ocupată cu politica sa interioară s'a găsit la un moment dat în situaţia de a nu mai putea acţiona mişcarea sa de expansiune.

Sprijinindu-se prea mult pe laurii primei sale expansiuni, n'a observat cum — după învingerea „Invincibile Armada" — din ceţurile Nordului se înalţă puterea maritimă a Albionului, care îi urmărea pas cu pas expansiunea.

Acţiunea colonizatoare a Angliei s'a deosebit cu totul de cea portugheză. Intradevăr, ceeace domină în gândirea colonizatoare britanică, este una dintre cele mai arzătoare tendinţe naţionale şi imperialiste.

Expansiunea colonială n'are — după concepţia Albionului — decât un scop unic: să furnizeze materii prime uzinelor engleze, coloniile alcătuind, la rândul lor, un element constant de cosumaţie a produselor trimise de acestea, contribuind prin toate mijloacele pentru prosperarea industriei, comerţului şi marinei cimreciale a Marei Britanii.

Spre a-şi atinge scopurile sale, Anglia a încercat nenumărate formule. In primul rând, ea a lăsat grija de a coloniza aceste pământuri noui pe seama companiilor hotărîte prin mandat regal. Aceste companii au fost înzestrate cu puteri depline: administrau coloniile, tratau cu şefii indigeni în numele regelui, băteau monede, făceau justiţie, în totul se urmărea o îmbunătăţire a soartei indigenilor, dar şi înlesneau cât mai mult pătrunderea produselor engleze.

Colonii englezi sunt toţi negustori. Ajutaţi într'o mare măsură de guvern, ei şi-au îndreptat sforţările numai în scopul de a-şi mări cifra afacerilor şi a beneficiilor. Intr'adevăr, Anglia, atât în metropolă, cât şi în colonii, s'a arătat totdeauna ca un mare popor de negustori. Acest fapt explică de ce ea n'a căutat niciodată să realizeze nici o formulă de pătrundere, de asociaţie şi încă, mai puţin, de asimilaţie indigenă.

Forma guvernământului prin organismul unui protectorat pasiv, îi place infinit mai mult Angliei, decât guvernamânt direct.

Grija de căpetenie a Angliei a fost, în primul rând. de a înfăptuit toate organismele prielnice unei minunate răspândiri a mărfurilor sale, precum și pentru o cât mai mare consumație indigenă. Intr'un cuvânt, indigenul să ajungă un bun client și un bun consumator.

Englezii au construit căi minunate, porturi bine înzestrate și drumuri de fier confortabile fără nici un amestec cu străinii și indigenii.

Englezul nu se socotește niciodată că trăește la un alt popor; el trăește, într'o „Anglie prelungită", înfăptuindu-și îmbogățirea sa, însă în cea mai complectă indiferență față de tot ce nu este englez.

O astfel de politică nu putea să reușească însă decât la popoare supuse, care nu cunoșteau evoluțiile sociale, trăind în depărtări și în necunoștință de fapte. Acesta a fost cazul cu Africa și care explică succesul secular al Englezilor în Extremul Orient.

Influența materială a Angliei, calitatea perfectă a negustorilor săi și corectitudinea procedeelor sale comerciale vor rămâne multă vreme încă vii în țările care au fost sub dominația sa economică; nu s'a îndeplinit însă nici o operă constructivă în materie administrativă sau politică și, mai ales, spre înălțarea autohtonilor.

Extremul Orient, care a fost mai mult de un secol marea piață, baza puterii Angliei, a manifestat, în ultimul timp, o tendință de emancipare. Egiptenii, cei dintâi, au început să scuture jugul comercianților britanici; ei au fost urmați îndată de Hinduși și Chinezi. De acum se poate spune că în locul unui „Orient adormit" se înfățișează „Orientul care se deșteaptă".

Ultima colonizare: asocierea indigenului negru la opera stăpânitorului alb

Noii veniţi, pe scena Continentului negru, Belgienii şi Italienii, vor aplica un alt sistem de colonizare.

Belgienii, la sosirea lor în Congo, sub masca şi anonimatul societăţilor concesionare, au trecut totul prin foc şi sânge, sub falsul pretext al cuceririi. Acest regim a stârnit în lume o mişcare de dezaprobare.

In anul 1910, guvernul belgian, luând în mână, sub controlul parlamentului, conducerea coloniei, a reuşit să pună pe primul plan misiunea sa civilizatoare. Congo belgian, este astăzi o colonie în plin avânt, sforţarea belbiană fiind demnă de admirat.

In fine, Italienii, veniţi mai târziu în Africa, luaseră în stăpânire teritorii însemnate, însă cu totul desmoştenite, constând îndeosebi din ţinuturi neroditoare.

Din cele de sus, se poate desprinde că, ceeace a dominat naţiunile europene, a constat, îndeosebi, în faptul de „a exploata" Africa într'un scop mercantilist. De aci grija naţiunilor colonizatoare de a organiza pacea în ţările aflate sub dominaţia lor.

Cu toate acestea, Franţa, este cea care a realizat formula colonială cea mai bună, în faţa căreia, toate puterile se înclină şi care formează astăzi expresiunea definitivă a ştiinţei coloniale.

Un fapt domină, intreaga politică colonială franceză: nevoia de considera condiţia indigenului ca fiind cea mai însemnată.

Dacă, în cursul lungei sale vieţi coloniale şi îndeosebi după Revoluţie, Franţa şi încă mai mult Franţa republicană, a ascultat de un sentimentalism egalitar pentru toţi cei care se supun legilor; ea a ştiut să unească în aceeaşi familie pe toţi indigenii de toate rasele.

Istoria coloniilor franceze prezintă un exemplu unic, de felul cum a ştiut să înfăptuiască o restaurare morală a indivizilor, paralel cu desvoltarea economică.

Convinsă de valoarea instituţiilor îmbibate de spiritul roman, în sensul cuvintelor: dura lex sed lex, Franţa a aplicat o parte din aceste instituţii şi popoarelor şi raselor pe care le domina.

Politica colonială franceză a încercat, timp îndelung şi în mai multe rânduri, să înfăptuiască asimilarea indigenilor, pentru a-i spune aceleaşi legi.

Pentru marii oameni politici ai Republicii, animaţi de spiritul anticolonial, această asimilare, deşi le părea necesară, socoteau că este foarte greu de realizat.

In secolul al XX-lea s'a întâmplat însă o evoluţie: desvoltarea industriei a silit naţiunile europene, deci şi Franţa, să se gândească că o colonie poate să ajungă un centru de consumaţie a produselor.

Astfel apare acest „Continet negru" ca un minunat câmp de exploatare pentru întreaga Europă.

Europa a reprezentat totdeauna flacăra gândirii omeneşti. Ştiinţa europeană a lovit umanitatea prin unitatea sa, în timp ce politica şi economia europeană au fost elementele distructive ale stabilităţii lumii africane, prin faptul că deasupra intereselor generale economice, trona atotputernicia economice britanice.

Colonizarea de astăzi a Africei este, într'adevăr, o operă morală, şi de înaltă civilizaţie. Colonizatul alb nu trebuie să mai considere pe indigenul negru numai ca un client, ci ca un asociat, pentru înfăptuirea unei opere comune de redresare fizică, morală şi socială, ca şi pentru o îmbunătăţire constantă a condiţiilor vieţei sale materiale.

Impărţirea cea din urmă

In ocuparea continentului african de către puterile europene, se pot distinge deci trei faze: a) Stabilirea escalelor pe căile Extremului Orient; b) Ocuparea coastelor nordice ale Africei, episodul luptei pentru stăpânirea Mediteranei; c) Cucerirea interiorului de către statele

industriale, Anglia şi Franţa în deosebi, în a doua jumătate a secolului XIX.

a) *Escalele* — In timp ce India, China Japonia şi insulele Sonde atrăgeau chiar din sec. XVI, vizitele Europenilor, Africa rămâne mereu în izolarea sa. Cu toate acestea, ea trebuia ocolită, pentru a putea merge, pe calea apelor, spre Extremul-Orient. De aceea, diferitele state europene posesoare de colonii din Oceanul Indian şi-au instalat escale pe coata africană, pentru a se aproviziona şi a se adăposti în timpul furtunilor. Aceasta este originea primelor colonii portugheze, engleze şi franceze.

După aceea, Francezii din sec. XVII îşi stabiliră baze navale în Sengal şi în Madagascar (Fort Dauphin).

După străpungerea canalului Suez (1869), se simţi nevoia a se poseda alte noui escale pe coasta orientală a Africei (Erytreea şi Somalia, a Italiei, Franţei şi Angliei).

b) *Ocuparea Africei de nord* — In secolul XIX, atât Anglia cât şi Franţa se duşmăneau pentru a pune mâna pe Mediterana, fiecare ocupând câte o parte a litoralului nordic african.

Astfel Egiptul a suferit, timp de aproape cincizeci de ani, protectoratul englez, Franţa a anexat Algeria şi a stabilit protectoratul său asupra Tunisiei şi Marocului. Italia a intervenit mai târziu, recunoscându-i-se şi ei drept asupra Tripolitaniei.

c) *Impărţirea Africei* în secolul XIX — Franţa şi Anglia au îndeplinit din vechile escale din sec. XVI şi XVII, stăpânirile de astăzi.

Dela 1880 şi până la începutul sec. XX, s'a desfăşurat o perioadă confuză de operaţiuni, de lupte împotriva indigenilor şi de rivalităţi între naţiunile europene.

Franţa a cucerit cea mai mare parte a Africei Occidentale, fără regiunea Nigerului inferior şi de câteva enclave litorale engleze, un teritoriu care se întinde dela lacul Ciad şi până la coasta Atlanticului sub ecuator, Africa ecuatorială franceză; în fine, în Sud-est, Madagascar.

Anglia posedă Sudanul egiptean, o parte a Africei orientale și Africa australă.

Basinul lui Congo a devenit o colonie a coroanei belgiene. Germania cucerise Togo, Camerunul, Sud-vestul african și Tanganica. Spania exercită un drept de suveranitate asupra coastei marocane a Mediteranei (Rif) și asupra coastei sahariene (Rio de Oro) și posedă o mică colonie în regiunea ecuatorială (Guineea spaniolă) In fine Italia cucerise Etiopia în 1936.

Numai Statul Liberia (Republica neagră fondată de Negrii repatriați din America) a rămas independentă.

Imagini de munţi şi natură africană

Olimpul african: ochi de foc, guler de zăpadă

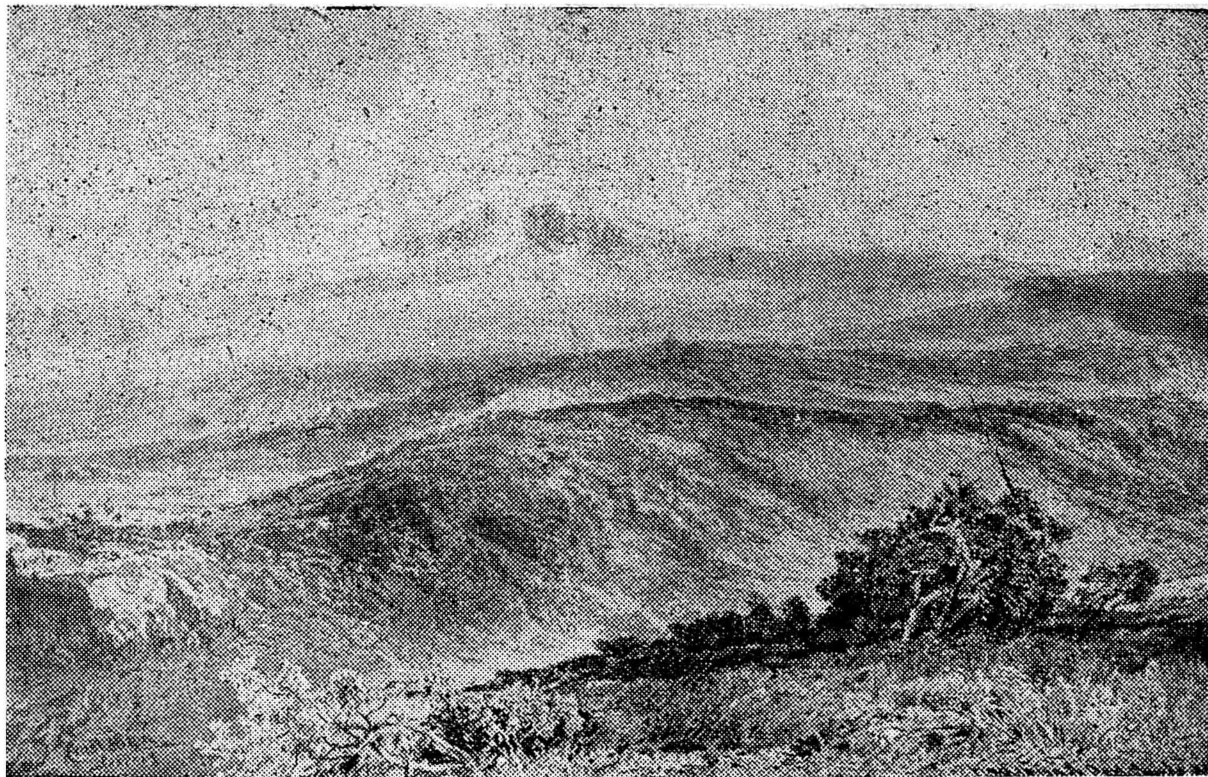
Kilimangiaro, cel mai semeţ dintre munţii „Continentului negru" n'a fost cunoscut celor vechi.

Prima cunoştinţă despre el se datoreşte geografului spaniol Encizo, care-l numeşte însă „Olimpul Etiopiei", spunând că acest munte semeţ este „bogat în aur, populat de mistreţi sălbateci şi de oameni cari mănâncă lăcuste".

In anul 1848, misionarul Rebmann, primul dintre călătorii moderni, a putut să privească în toată măreţia sa, acest munte „cu ochi de foc şi guler de omăt". Cu toate acestea, încă multă vreme, harta Africei era goală în mijloc, geografii spunând că „muntele ar fi efectul unui miraj sau o halucinaţie". In curând, însă, fiinţa muntelui fu întărită de un alt misionar, anume Krapf, care ajunsese prin lanţul Buru până la poalele „marelui munte", înălţat spre cerul de foc, drept din inima misteriosului continent.

In fine, dela 1861 la 1862, alţi exploratori merseră şi mai departe, urcând povârnişurile sudice ale muntelui Kilimangiaro, până pela înălţimea de 3200 m., fără însă să ajungă chiar marginea cea de jos a zăpezilor ce-i fac „brâu alb împrejurul frunţii de foc".

A urmat apoi, Nero, Fischer, Thomson şi Johnston,

Kilimangiaro „Olimpul african"

cari au urcat acest munte faimos; în fine urmează Meyer, care în anul 1887 atinge — după cinci zile de urcuş vârful suprem, care se înalţă chiar la marginea craterului, fiind înfăşurat într'un brâu de ghiaţă.

De atunci, Kilimangiaro a ajuns unul din principalele centre de atracţie pentru călătorii continentului african.

Masa enormă a vulcanului are peste 100 km. dela Răsărit la Apus, ocolul său fiind peste 270 km., cam de două ori cât al Etnei.

Muntele vulcanic Kilimangiaro se compune din doi vulcani (cratere): Kibo, domul central și punctul culminant de 6010 m. şi cel mai recent, precum și Kimauenzi (Maurensi), înalt de5360 m., al cărui pisc ascuţit, văzut de la marginea răsăriteană a masivului întreg, ascunde și restul muntelui. Ambele vârfuri sunt acoperite de zăpezi veșnice. cu toate că se găsesc la lat. sud. de 3°.

Atât spre Nord, cât şi spre Apus și Răsărit. Kilimangiaro își ridică regulat povârnișurile sale până la vârful suprem; spre Sud, însă numeroase guri sau cratere adventive de erupţie s'au deschis la piciorul muntelui şi lavele cacare s'au scurs au format o terasă largă de înălţime mijlocie, pe care torenţii au tăiat-o în fragmente paralele, ce scoboară spre câmpie în promontoare.

In orice sezon ne-am afla, zăpada se arată pe vârfurile gemene ale lui Kilimangiaro, fie în chipul unei mantii uniforme, fie ca nişte dâre neregulate, în fiecare sezon, după fiecare zi, aspectul muntelui schimbându-se, chiar în timpul perioadei de uscăciune.

Unii dintre localnici credeau că această zăpadă, care acopere fruntea craterelor „ochi de foc" ar fi de argint și că în mâinile profane ea se transformă în apă.

In luna Octombrie, ninsorile scoboară de obiceiu cel mai jos, îndeosebi pe povârnișul apusean (la 4.250 m.) In Iulie şi August, linia inferioară se retrage cel mai aproape de vârfuri.

Urcarea muntelui — de altfel foarte grea — se face

cu cea mai mare uşurinţă, în timpul lunilor când cade zăpadă, fiindcă în acel sezon sunt mai puţine ceţuri, muntele fiind astfel golit de nori: „când cupola înzepezită apare deasupra negurilor, strălucind în soare, ea se arată cu atât mai măreaţă cu cât pare a fi despărţită de pământ, prin oceanul de vapori. Pentru aceasta a fost numit de Masai muntele Ngae, Ngai, adică „Casa lui Dumnezeu"; ei îl numeau şi „Dunyé Flor" sau „Muntele Alb".

Versantele lui Kilimangiaro prezintă un minunat contrast, în raport cu mărimea şi frumuseţea sa. Kilimangiaro, „Olimpul Africei", nu este locuit până pela 1700 m. Mai sus de ultimile locuinţe ale Negrilor ce s'au aciuiat pe pantele sale, se mai găsesc plantaţii de banani încă vre-o 300 m.; mai spre vârfuri încetează orice lucrare a pământului şi apar pădurile nestrăbătute, ca peria de dese, după care urmează arbori pitici, iar povârnişurile semeţe rămân desgolite.

Vârfurile sunt încoronate de-o mantie de zăpadă, veşnică, din care se scurg nenumărate pârae cu ape reci, abia descurcându-se prin desişurile pădurii de ferige uriaşe şi legate prin plante agăţătoare.

Cu toate că acest „stâlp de foc îngulerat veşnic cu zăpadă", se află aproape de ecuator, noaptea e aşa de friguroasă, încât urcarea spre piscurile sale este aşa de grea ca pe piscurile Himalaiei.

Aşa cum este alcătuit muntele Kilimangiaro, — în privinţa climei şi vegetaţiei — formează un adevărat „microcosm" sau un fel de rezumat al pământului întreg. De ex.: pe Kilimangiaro, jos pleci dela banane; pe la 2500 m., ajungi în climatul ţărilor mediterane; dela 2500—4000 m. e asemănător cu mijlocul Europei; iar peste 4000 m. arborii se răresc şi începe un ţinut cu ierburi care aminteşte sărăcia polară.

Vântul de foc: Simunul

Sahara „marea cu valuri de nisip", este veşnic vânjolită, de adevărate uragane, dintre care două's mai cunos-

cute: Simunul, pe marginea apuseană şi Khamsinul, pe cea răsăriteană. Uneori, aceste vânturi se contopesc spre a însufleţi în unduiri de dune, tot seninul „oceanului de nisip".

Simunul sau „El cheheli", adică vântul de foc, este cea mai mare pacoste a caravanelor ce calcă pustiul de la Tripoli „ultimul târg" din pragul de sus al Saharei, până la Tumbuctu, „cel mai mare târg" din celălalt prag al deşertului.

Toţi nomazii saharieni îşi aduc aminte cu groază de arzătoarele lui biciuiri, ca nişte limbi de flacări".

Simunul suflă uneori cu o furie înspăimântătoare, fiind însoţit de vuete de neînchipuit. Un adevărat uragan ce înalţă până'n slava cerului vârtejuri uriaşe de nisip fierbinte şi fin ca pulberea, vărându-l în ochi, în gură, în urechi, în nas şi chiar prin porii pielei. Uneori durează numai câteva ore, alteori zile de-a-rândul.

Mai ales pe timpul cumplitelor arşiţe — ce par cernute din cutele „cerului de flăcări", ce spânzură peste deşertul cu „pământ de jeratec" — vijeliile Simunului, sunt lungi şi pustiitoare.

Toate descrierile călătorilor saharieni despre acest „vânt brichetă", cum mai este botezat, iţi stârneşte fiori de spaimă.

Iată cum îl descrie unul: „Deodată o nelinişte grozavă pune capăt monotoniei. La orizont, un nour roşcat prinde cerul. Soarele pare câteva clipe încins de o coroană de flăcări. Căldura devine înăbuşitoare. Un ţipăt de groază străbate pretutindeni: „Simunul!" Toată lumea se aşterne la pământ. Caii şi cămilile presimt din instinct primejdia, care soseşte şi îngenunche, lungindu-şi gâtul şi capul pe nisip".

O altă descriere ne zugrăveşte stârnirea „Simunului care ucide" în chipul următor: „Când în zarea cea largă, văzduhul prinde rumenă culoare de aur, saharianul nu se opreşte locului cuprins de emoţii artistice, ci caută să fugă, să se ascundă la adăpostul unui cort sau

al unei movile de nisip, oriunde şi fără zăbavă. El ştie că de acolo vine pieirea, că nourii aceia roşcaţi ce se înalţă val-vârtej pe azurul curat al boltei, punând o stavilă între pământ şi soare, nu sunt altceva, decât semnele Simunului, teribilul, necruţătorul vânt al deşertului".

Deşertul îşi apără împărăţia sa şi prin aceste sufluri dogoritoare, încât simţi — când se deslănţuie Simunul — că'n loc de aer, tragi pe nări „un fel de pulbere fină ca ceaţa şi caldă ca o baie de aburi".

Uneori, la deslănţuirea Simunului, razele soarelui prinse într'un vârtej, fac un fel de cerc mare luminos, care te orbeşte, iar marea de nisip pare de o culoare cenuşie roşcată.

Natura africană, care a înălţat în pragul de sus şi jos al „marelui pustiu", un fel de „perdele de protecţie" din pădurile strânse'n ochiurile de verdeaţă ale oazelor, din regiunea Atlasului-saharian, şi din „împărăţia ierburilor" sudaneze, sufere adesea după urma acestor răbufneli ale atmosferei deşertice.

Alteori vegetaţia par'că-i opărită din pricina suflului cald al Simunului: Frunzele copacilor se veştejesc şi se prăjesc văzând cu ochii, par'că le auzi sfârâind. Atmosferă e atât de apăsătoare, că te doboară".

Insăşi lumea animală presimte şi se teme grozav de acest vânt. Astfel, cămila „regina pustiului" este cea dintâi care simte stârnirea Simunului: „Atunci stă locului, adulmecă o clipă zarea cu ochii ei profunzi, apoi scurmă fără şovăire nisipul, culcându-se cu capul într'o groapă săpată în nisip. Omul se grăbeşte să-şi acopere capul cu burnusul şi la adăpostul trupului ei tremurând, aşteaptă să se risipească, în zare, urgia şi ultimul vuet demonic să fie înghiţit în taina depărtărilor..."

Acest vânt este asemuit de nomazii arabi cu un monstru din a cărui gură hidoasă ţâşnesc flacări de foc, atât de puternice încât stârnesc unduirea seninului „oceanului de nisip" din tăinuita „impărăţie a tăcerii eterne".

Prin fierbintele sărut dat chipului de nisip al Saharei, Simunul înalţă până'n slăvile cerului nourii de nisip cari îmbrobodesc faţa „sultanului nomad" cu un linţoliu.

Când Simunul stârnit din revărsatul zorilor, ţine pân'ce umbrele înserării încep să se aştearnă — cernute din slăvi — orizontul ce încinge marginile „mării cu valuri de nisip", pare cuprins de flăcări roşii.

De aci, vorba arabilor: Simunul sau „Cheheli" — adică „vântul de flacăre", când se stârneşte peste Sahara „pământul de jeratec", aprinde peste întreg pustiul un „cer de flacără".

Nopţile de vrajă ale pustiului

Multe şi nebănuite mistere învăluie tot cuprinsul Saharei, împărăţia cu pământ de foc şi cerul de flăcări".

In singurătatea deşertică, eşti năpădit de misterioasele miraje ce ţi le cern seninele şi liniştitele nopţi sahariene. Intr'adevăr, nici o altă măreţie depănată din înălţimile cereşti n'ar putea aduce cu nespusa şi măreaţa frumuseţe a nopţilor sahariene.

In faptul înserării deşertice, Atot-puternicul parcă-şi încearcă toată măestria unui colorit de basme, mai ales în clipa când noaptea-şi dă în genă şi când armonia suavelor culori ce ondulează pe valurile amorţite ale nisipului se descompune lent în undele cenuşii ale amurgului, sau în crapăt de zi, când soarele de foc se înalţă dintre valurile de nisip, învăluind tot pustiul într'o lumină de argint.

Nopţile sahariene sunt minunate prin măreţia luminilor cernute prin sita de curcubeu de „regina nopţii".

Arabii-nomazi, răsfăţaţii copii ai „împărăţiei tăcerii eterne" se înţeleg doar prin semne în faptul serii, pe care o primesc cu rugăciuni tăcute.

Sub noaptea tăcută a Saharei s'au înfrăţit Arabii cu aspra viaţă hărăzită de Coran.

Măreţia nopţilor sahariene s'ar putea asemui — în parte — cu apariţia luminilor polare, când perdelele uriaşe de curcubeu se cern din cutele cerului peste faţa pământului îngheţat, sau cu neîntrecuta măreţie a „licuricilor oceanici" ce pâlpâie în cumpănă de noapte.

Aceleaşi jocuri de lumini şi umbre cerne uneori noaptea sahariană peste fruntea înmărmuritelor valuri ale „oceanului de nisip". Şi uneori, jocurile de lumină, proiectate de seninul nisipos de jos sunt dătătoare de fiori.

Alteori se întâmplă ca pustiul să'ngălbenească pe întinderi şi lumina să se înalţe atunci până'n ceruri, încât stelele încep a păli şi ele, iar umbrele nopţii sahariene, schimbate într'o lucire slabă, încep să unduiască peste fruntea valurilor de nisip, stârnind gânduri spre stafii chiar şi celor mai temerari călători.

Aşa se deapănă senina şi fermecătoarea noapte în Sahara. Şi în cutele-i umbroase, Arabul nomad, uitând de pripirea soarelui nemilos de ziua, îşi desbăieră sacul minunatelor poveşti din „o mie şi una de nopţi" înfăşurate în ghemul viselor c'an raiu. Şi-a atunci, sub ocrotitoarea învăluire a nopţii, cântece minunate şi melodii dulci, trezesc ecourile câmpiei moarte, când sufletul fără griji şi feciorelnic al păstorului nomad, se revarsă in unde de pasiune şi sentiment, ce plutesc o clipă în spaţiu şi merg să se stingă apoi, pe întinsa plajă a cerului saharian.

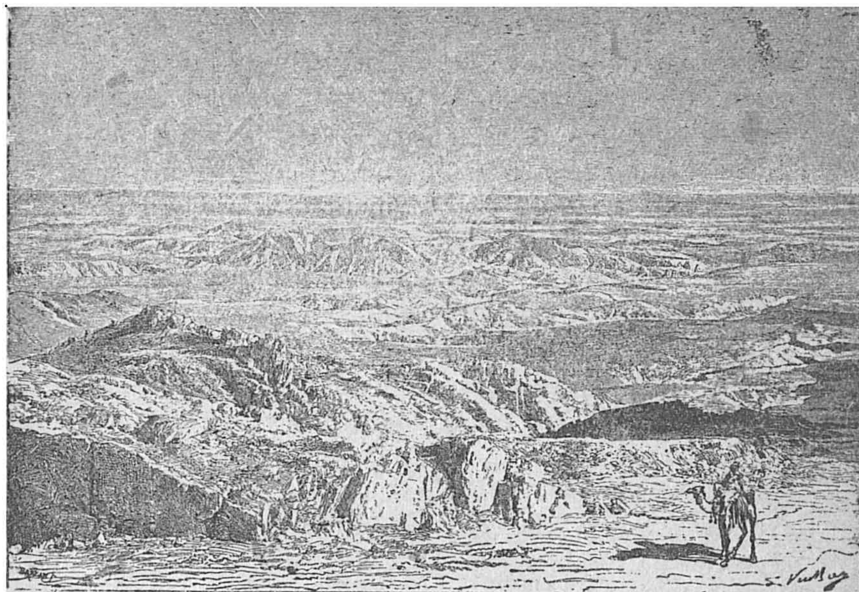
Toba dunelor

Toată lumea a auzit de „fata morgana", mirajul pustiului african. E un miraj al vederii. Puţini au auzit însă şi de un „miraj al auzului", de „cântecul nisipului" sau de „toba dunelor".

Aşa ne povesteşte un călător, cum odată a simţit cu adevărat fiori de frică, pe când trecea un ţinut de dune sahariene: „Undeva, aproape de noi într'o parte nehotărîtă bătea misterioasa tobă a dunelor. Când mai tare,

când mai slab, oprindu-se uneori, ca apoi să-şi înceapă fantastica bătaie".

Sunetul acesta al „toboşarului negru" sau „djinn" cum l-au numit Arabii, nu e o halucinaţie. Intr'adevăr, insăşi cămilarii şi-l amintesc cu frică, spunând că chiar

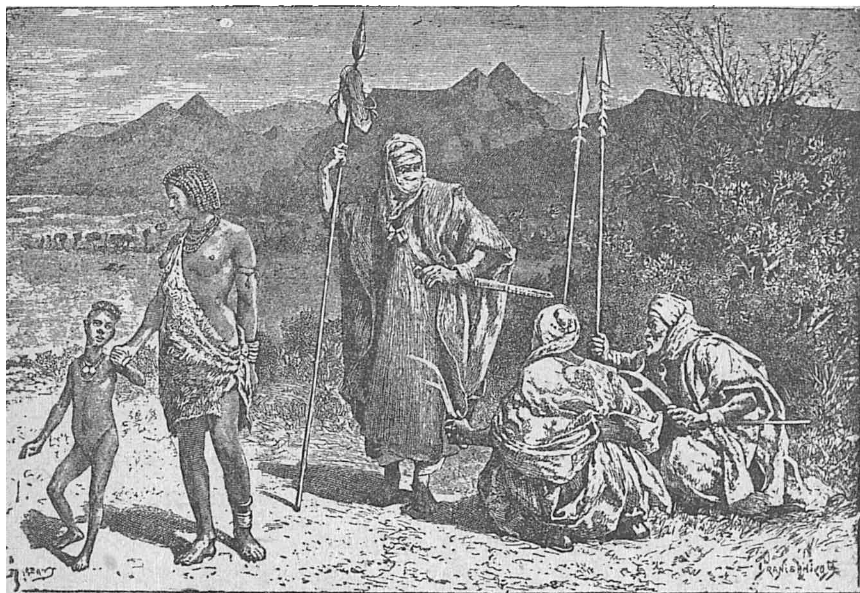
Un peisagiu saharian

şi cămilele îl simt şi ciulesc urechile la auzul înfundat al tobei pustiului.

Arabii rămân încremeniţi la auzul acestei „tainice fanfare"; pentru ei, sunetul tobei n'ar fi decât muzica misterioasă a duhului rău, „djinn", care le anunţă sfârşitul, năruindu-le cele din urmă speranţe, ce-i îmbiase până aci, spre zâmbetul dulce al pustiului: oaza, socotită drept un fel de raiu pământesc.

La fel şi alţi călători spun că în unele părţi ale marelui Erg saharian, nu e rar să auzi cântând nisipurile, ca nişte clopote ce sună pe pantele Serbalului, în muntele Sinai...

Mirajul pustiilor a atras minţile multor savanţi, care s'au pus în serviciul deslegării lor. Astfel s'a putut explica faptul că, sunetul acela, cânteiul sau „simfonia pustiului" provine din frecarea miliardelor de molecule ale nisipurilor vibrante, ce se rostogolesc pe povânişul du-

Un popas în pustiu

nelor în bătaia vânturilor ce vânjolesc fără odihnă, faţa „oceanului de nisip".

Mai ales noaptea, valurile de nisip se rostogolesc în depărtări suflate de vânt şi în mijlocul calmului nocturn, vuetul lor seamănă cu paşii ritmaţi ai unei caravane în marş, galopuri de cai şi răpăit fantastic de tobe...

Aşa se desfăşoară „simfonia pustiului" — aşa ca şi „simfonia împărăţiei albe", unde stratificarea fulgilor de zăpadă stârneşte acelaşi sunet misterios.

Din vieața apelor

Fluviul minune

Nilul este „fluviul minune", nu fiindcă ar fi cel mai lung din lume ci, pentru că el nu-și mai află un alt tovarăș în întreg „brâul de pustii" care încing pământul, în cuprinsul ținuturilor tropicale, arse de ploaia razelor cernute fără milă de soare, „sultanul nomad" al deșeturilor, din slăvile de foc ale cerului.

Nilul a făcut să răsară, deacurmezișul seninului de ninsă cele mai bogate ape. Intr'adevăr, pe mai mult de jumătate din cuprinsul său, n'are afluenți și nici nu este alimentat cu ploi. Cu toate acestea, el se încumete să străbată pustiul cu „pământ de jăratec și cu cerul de flacără", sfârșind prin a plămădi una din cele mai fertile regiuni din lume: Egiptul, „șuviță de viață, prinsă'n poale de pustiu". De aceea, nici un alt fluviu de pe fața întregului pământ, nu se bucură de atâta strălucire ca Nilul „Gangele Felahilor".

Nilul a făcut să răsară deacurmezișul seninului de nisip ars, o șuviță de oază, în care a gâlgâit o viață omenească chiar din primele timpuri: Egiptul „țara visurilor apuse", „țara cu trei fețe. Intr'adevăr, Egiptul, primăvara este „pustiu", un senin de ape, iar iarna un

„câmp verde" — de aci şi numele de „hambar al grâului".

Povestea acestui „fluviu minune" este una din cele mai frumoase. Dintre fluviile care brăzdeaza faţa pământului, el are forma cea mai simplă: curge dela Sud spre Nord, făcând numai o singură mare cotitură. Intr'adevăr, pe mai mult de 6.000 km. de lungime, Nilul nu se mută decât cu 400 km., gura sa fiind aproape pe aceiaşi linie cu isvorul.

Bazinul său cuprinde cel mai mare lac al emisferei răsăritene, cei mai semeţi munţi şi cel mai mare oraş al „Continentului negru".

Neamul înaripatelor cel mai numeros al emisferului nordic, ca şi aproape toate animalele pământului, pălăduesc pe malurile înverzite ale Nilului ca într'un „paradis". O vegetaţie care merge dela flora alpină, la aceea a tropicelor, dela a mlaştinilor la aceea a stepelor şi dela aceea a deşertului, la culturile cele mai bogate din lume, acopere întreaga luncă a Nilului în chipul unui „covor verde" prins în rama roşietică a celor două pustiuri mărginaşe: arabic în răsărit şi libic în apus.

Nilul „fluviul sfânt" după vechii egipteni — întruparea lui Amon, Jupiterul egiptean — a hrănit nenumărate neamuri: oameni de munţi, de mlaştini arabi, creştini, canibali, pitici şi uriaşi.

Luptele crunte ale oamenilor pentru aur şi putere, pentru credinţă şi obiceiuri şi pentru supremaţie, pot să fie urmărite deacurmezişul a şase milenii de viaţă scursă peste faţa acestui „dar al Nilului": Egiptul.

Fără Nil, îngusta oază a Egiptului, ar fi înnecată de nisipurile pustiilor ce-l mărginesc.

Nilul apare deci ca o fiinţă vie, care după o naştere fericită, dintr'un lac de sub ecuator, este mânat apoi parc'ă de un blestem să înfrunte pustiul.

Nilul „fluviu ce poartă în valurile sale povestea a mii de ani-'..., îşi incepe deci viaţa chiar din inima „Continentului negru", isvorând dintr'un mare lac, cunoscut

sub numele de Ukerewe sau cel de Victoria-Nyanza, de unde porneşte printr'o dublă cădere, dintr'o margine a acestei „mări interioare". Aşa dar, chiar din pruncie o începe năvalnic, spre a se linişti însă îndată şi ocrotind in undele sale înspumate, pe hipopotami, pe deasupra cărora uzurează lumea înaripatelor.

In mica insulă ce răsare de sub undele rostogolite peste căderea cu care începe isvorul Nilului, se află adevăratul „paradis al păsărilor". Din acest „furnicar al păsăretului", în mijlocul zgomotului stârnit de căderile Nilului, s'asvârle în undele înspumate cormoranul. Din acest „paradis" se înalţă spre slăvi mii de păsări, spre a alinta par'că chiar din faşe naşterea „fluviului minune"; cea care-ţi atrage însă atenţia este ibis „pasărea sfântă" a Nilului.

Cei vechi spuneau că Nilul isvoreşte din „munţii Lunei", şi multă vreme nu s'a ştiut acest cap al fluviului providenţial, care străbate pustiul „unde oamenii mor de foame, fiindcă pământul rabdă de sete".

Lacul N'yanza sau U-kerew, numit „mama fluviului" de către Stanley, este cel mai întins lac de ape adormite din continentul african. Speke, care a descoperit această „mare interioară" o numise: Victoria sau Victoria-N'yanza — numele de Kerewé, venindu-i dela una din marile sale insule. Apa de prisos a acestei „mări interioare", alimentată de potopul ploilor ecuatoriale, se scurge printr'o ştirbitură a coastei sale nordice, peste căderile Ripon, situate la nord de ecuator, largi de peste 300 m., ce-şi grăbesc la rându-le apa primită, spre a hrăni isvorul Nilului, ce apare astfel dintr'un început ca un mare fluviu, călător din inima atât de misterioasă a „Continentului negru".

Astfel, acest „fluviu sfânt" ce poartă de mii de ani în valurile sale, vestea despre minunăţia ce gâlgâie în această „oglindă uriaşă" pe care-o alcătueşte lacul Victoria, aşezat chiar pe „brâul de foc" ce înfăşoară mijlocul Africei, şi-a desvăluit locul naşterei abia acum 74 de

ani, când s'a descoperit că Nilul „fiul mării interioare" începe printr'o cădere de apă, arătându-şi chiar din primele clipe puterea.

De cum şi-a început însă calea, duşmanii il încolţesc: vântul îi biciueşte coamele înspumate, spre a-l întoarce par'că din năstruşnica-i pornire; soarele cel fierbinte îi cerne peste faţă săgeţi de foc, spre a-l înfricoşa; rocile. îi gătuie calea la fiecare pas: vegetaţia îi năpădeşi albia, iar furnicarul de vietăţi depe ambele maluri, îi sorb cu lăcomie apa cea sfântă şi dătătoare de viaţă.

Râul săgeată: o mare în mers

Congo „râul săgeată" — este, ca lungime (4.640 km.) al doilea fluviu al „Continentului negru", iar ca mărime a bazinului său (3.690.000 km. pătraţi), al doilea pe glob.

Ca şi Amazonul „ecuatorul vizibil", Congo este fluviul pădurii virgine — ecuatoriale. Isvoarele lui, un fel de păenjeniş de râuri, mlaştini şi lacuri, se găsesc pe podişul marilor Lacuri.

Isvorul propriu zis se naşte la Katanga, în înălţimile vecine munţilor Kundelungu, sub numele de Lualaba, nume pe care-l va păstra până la cascadele lui Stanley. După ce a străbătut munţii Mitumba, se răspândeşte în întinsa depresiune Upemba, ale cărui mlaştini le străbate, după ce a primit pe Kulecha.

După Bukama, la ieşire din căderile Konde, Congo este navigabil. Tot aşa rămâne şi'n calea sa Sud-Nord, în mijlocul căreia el primeşte pe Lukuga, emisar al lacului Tanganika. Congo îşi croeşte un defileu cu cataracte „porţile infernului", deacurmezişul cărora are un curs strâns, năvalnic şi navigabil, până la căderile Chambo. Puţin mai departe însă, Congo îşi sapă din nou un pat larg, în gresii tinere şi redevine iarăşi navigabil, alcătuind al doilea trunchiu, dela această statie până la Ponthierville.

Acum, cursul fluviului trebuie să străbată o nouă bară de granit și gresie dură, formând ținutul „cascadelor lui Stanley". Când le-a străbătut, intră în cursul său de câmpie joasă, luând și numele de Congo. De aci începe adevăratul mare fluviu, atingând o lățime și o adâncime atât de mare, încât a fost numit „o mare în mers". Intr'adevăr, fluviul pădurii virgine se lărgește atât de mult, încât se aseamănă cu un întins „lac care merge", căruia nici nu i-se pot vedea malurile, desfășurându-și seninul apelor sale, în unele locuri pe mai mult de 20 km. Intr'o astfel de albie largă, pe care o ocupă fie integral, fie împărțind-o prin nenumărate insule joase și mlaștini, Congo își adună nenumărații săi afluenți.

Mai departe, el continuă năvalnic, rostogolindu-și apele mâloase și îmbâcsite cu nenumărate resturi vegetale și organice, acoperind insulele ce-i taie cursul, învăluit de o vegetație bogată, amintind numele de „iad verde" ce s'a dat Amazonului.

O faună bogată, formată din hipopotami, crocodili, rinoceri și elefanți, pălăduesc în apele și pe malurile sale, ca într'o adevărată patrie.

Totuși, fluviul pădurii ecuatoriale n'a scăpat de obstacolele ce-i ațin calea, căci sub ecuator trebuie să sară cele șapte cascade ale lui Stanley.

In fine, în cursul inferior, la ieșire din cascadele lui Stanley nu poate să sfârșească la Ocean decât după ce a scăpat și de vestitele căderi ale lui Livingstone, unde el n'are mai mult ca 400 m. lărgime.

La Matadi, fluviul se lărgește iarăși, aproape până la jumătate km., iar adâncimea ajungând 70 m. Cursul lui este de acuma liniștit.

Ajuns la nivelul oceanului Atlantic, Congo se sfârșește printr'un estur larg de 150 km., care începe dela Boma, unde s'au înălțat porturile Boma și Matadi.

Congo varsă, — în mijlociu — spre Atlantic o masă enormă de apă, debitul său fiind evaluat între 60.000—

90.000 m. cubi pe secundă, încât la mai mult de cinci leghe în mare, în fața vărsării, suprafața Atlanticului este încă dulce, iar dâra turbure a apelor lui se vede plutind pe fața oceanului, până la o depărtare de 60 km. dela țărm.

Debitul său puternic se datorește: lungimei (4640 km.) și imensei întinderi a bazinului său (3.690.000 km.²);

2) dispoziției acestui bazin, care întinzându-se de o parte și de alta a ecuatorului, are totdeuna ploi. In timpul verii noastre, afluenții săi nordici îi sunt în creștere. In timpul iernei noastre, cresc afluenții cei sudici, mai ales uriașa rețea a lui Kassai. Și unii și ceilalți cresc și scad astfel alternativ.

Este păcat însă că existența rapidelor împiedică acest fluviu larg și adânc să formeze o cale navigabilă continuă; valoarea economică a Africei ecuatoriale s'ar dubla fără aceste rapide.

Astfel se prezintă cursul acestui „mare fluviu", unul din cele mai lungi, unul din cele care are cel mai întins bazin și unul din cel mai puternic din lume.

Congo „fluviul pădurii virgine", ca și toți afluenții săi, au crâmpee sau „trunchiuri navigabile", separate însă între ele prin căderi și rapide.

Dintre toate aceste trunchiuri navigabile, cele mai importante sunt — atât pentru fluviu principal cât și pentru marii săi afluenți — acelea cari ocupă părțile inferioare ale bazinului congolez; ele se racordează între ele și alcătuesc o rețea navigabilă continuă. Dealtfel, în această parte a cursului său, artera congoleză alimentată de marii săi afluenți din Nord și din Sud, are debitul său cel mai regulat, fără perioadă de ape joase; tot aicea poate să primească năvile de mare tonaj (400 tone).

In această groapă care se desfășoară dela „Stanley Pool" până la „Stanley Falls", există o rețea continuă, accesibilă îmbarcărilor și proprie să susțină un comerț activ de peste 8.000 km. Din nenorocire, el este separat de marea cea liberă prin căderile lui Livingstone: între

Matadi, pe Congo maritim şi Leopoldville, pe Stanley Pool — este necesară o transbordare.

În totalul celor 12.000 km. de căi navigabile — dintre care numai 8.000 km. accesibili îmbarcărilor puternice — nu găsim nici o cale navigabilă continuă, chiar în lungul marelui fluviu, care prezintă patru trunchiuri separate prin trei zone de căderi şi rapide ; peste tot nu aflăm decât linii de apă, momentan sau parţial navigabile, oferind totuşi un mijloc de circulaţie şi de comerţ local.

Aceasta ar fi imaginea acestui „fluviu al pădurii virgine ecuatoriale", — care spre a ieşi la ocean trebuie să sară mai întâi peste şapte cascade (cascadele lui Stanley), când coboară în marea „groapă congoleză", apoi să străbată stăvilarul munţilor mărginaşi, formând iarăşi numeroase cascade şi repezişuri, ce-i aţine înc'odată calea spre „seninul atlantic".

Astfel, cu toate că Congo este separat de Atlantic prin căderile lui Livingstone, nefiind direct accesibil vapoarelor din larg, iar alte căderi şi cataracte îi aţin calea şi'n cursul superior, totuşi, „fluviul pădurii" rămâne reţeaua navigabilă cea mai completă — după cea amazonică — din câte există pe pământ.

Din taina plantelor şi animalelor

Iadul verde

Această pădure uriaşă poartă diferite numiri ca: pădurea ecuatorială, pădurea virgină, pădurea seculară, pădurea umedă, pădurea burete, iadul verde. In cele ce urmează, dăm diferite pasagii din înfăţişarea acestei „mări păduroase" după exploratorii ei mai însemnaţi: Iată cum o descrie Stanley în „Intunecimile Africei":

„In fiece zi aceleaşi peisagii. Ţinuturi cu păduri, ape liniştite, insule împădurite şi canale late cu apă moartă, liniştită, care în luciul strigător al soarelui, seamănă cu râuri de mercur.

Deasupra pădurilor strălucea soarele orbitor de lumină. Sub bolta imensă şi veşnică a frunzişului stăpânea amurgul lugubru şi căldura umedă dintr'o bae turcească. Din arbori cădea rouă tropicală ca o ploaie măruntă. In lungul trunchiurilor şi a crengilor, împleticite cu plante agăţătoare uriaşe, ori liane subţiri, era o abureală caldă ce cădea în picături mari. Pământul chiftind de apă, împrăştia umiditatea sa sub formă de aburi, care întâlnind frunzarul rece şi ud de deasupra capetelor noastre, se condensau spre a cădea ca ploaie. Hainele deveneau repede grele, muiate de sudoarea ce răsbea prin toţi porii ca şi de umezeala din jur. La fiecare pas dă-

deam peste mocirle acoperite înşelător de frunze. Alte ori uriaşii pădurii, căzuţi la pământ, ne întrerupeau drumul cu munţi de crengi. Eram siliţi să tăiem o trecătoare pentru caravane, lungă de câţiva kilometri. Spectacolul ar fi făcut să tremure inima cea mai zdravănă şi la urmă mă săturasem de tot glodul, de aburii şi întunericul monstru.

E cu neputinţă să observi de mai aproape florile şi fructele şi numeroasele minuni ale acestei vegetaţii, e cu neputinţă să notezi deosebirile de scoarţă şi de frunziş în copacii maestoşi care ne înconjoară sau să compari diferitele gume vitrificate sau cleioase ce curg ca picăturile de lapte, ca picăturile de chihlimbar, ca picăturile de opal. N'aveam vreme să urmărim coloanele răufăcătoare de furnici cari urcă şi scoboară trunchiurile de copac, prin văile şi lanţurile de munţi pe cari li le oferă creţurile scoarţei; sau ca să aşteptăm luptele furioase ce au să se dea între batalioanele de furnici negre şi furnici roşii ce vin din direcţii opuse.

Cum am putea zăbovi lângă această grămadă de putreziciune ca să sondăm acest copac mort, odată aşa de puternic, şi acum poros ca un burete? Din ce a fost, el nu mai are acum decât conturul; interiorul foieşte de triburi mici de insecte. Puneţi urechea: veţi auzi murmurul necontenit al vieţii intense. Aceste milioane de animale cu forme diverse, cu culori splendide, cu livrele ce-ţi iau ochii, vesele, bucurându-se de viaţa lor scurtă, dar activă, fără preget; uitaţi-vă la ele cum răstoarnă, jefuesc, luptă, distrug, mănâncă, construesc, mişună pretutindeni, explorează fără încetare şi fără răgaz.

Puneţi numai mâna pe un copac, culcaţi-vă pe pământ, atingeţi o cracă moartă şi veţi înţelege activitatea devorantă ce mănâncă totul, furia veninoasă care însufleţeşte aceste poporaţii mititele. Deschide un carnet, pagina albă atrage o mulţime de fluturi; o albină bâzâie în jurul mâinei tale, o mulţime de rudenii ale muştei de

miere ţi se vâră în ochi; o viespe îţi sboară pe la ureche; un bondar enorm îţi ameninţă obrajii: o armată întreagă de furnici ţi se urcă pe picioare din ce în ce mai sus, încă un moment şi-ţi înfig în gât fălcile lor tăioase. Şi cu toate astea, cât este de frumoasă această lume a tropicelor!

Inchipuiţi-vă toată Franţa şi toată Spania acoperită cu copaci a căror înălţime variază între 6—56 m. Vârfurile acestor copaci al căror diametru este dela câteva degete până la 120 cm. şi mai bine, sunt aşa de apropiate că se încălcesc şi te împiedică să vezi cerul şi soarele. Aruncă dela un copac la celălalt odgoane groase de 5—40 cm ; încolăceştele, fă cu ele noduri, ghirlande, desemnează nişte W şi nişte M uriaşe, lipeşte de trunchiuri sau învârteşte-le de jur împrejur şi până la vârf ca un şarpe imens. Pune pe aceste odgoane flori şi frunze şi fă ca sus ele să ascundă împreună cu crăcile, soarele; de pe crăcile de mai sus de tot. fă-le să recadă cu sutele în jos până la câteva picioare dela pământ; la capăt punele câteva rădăcini din acelea pe care plantele parazite le aruncă în aer, amestecă printre ele odgoane şi frângii mai subţiri, treci printre dânsele alte odgoane şi alte frânghii, care să se întâlnească între ele cât se va putea mai confuz, fără să te preocupi, de regularitatea desenului sau chiar de materialul de care te slujeşti. Pe fiece furcă, pe fiece ramură orizontală, pune nişte verze enorme şi vegetale de cele cu frunze late şi mari care se numesc *„plante cu urechi de elefant”* şi mai pune buchete de orchidee şi perdele de ferige, aşa de comune în pădurea cea mare; acopere ramuri, crengi, curpeni, cu muşchiu gras, semănând a blană verde. Şi nu-i încă totul! Odată ce toţi copacii vor fi aşezaţi la locul lor, cu podoaba lor de licheni şi de plante agăţătoare, întinde pe jos un covor verde de frinium şi de amonii şi de mărăcini pitici, acopere pământul cu un strat gros de humă, de rămurele, de frunze, de crengi pe jumătate putrede. pune din câţiva metri în câţiva metri un uriaş

căzut de câţiva ani de zile şi devenit un putregai de fibre în descompunere, în care stau colonii de furnici, generaţii întregi de insecte; ascunde-l apoi pe jumătate sub o mulţime de plante agăţătoare sau îngroapă-l sub frunzişul căzut din numeroşii copaci tineri, cari profită de căderea lui şi veţi avea „Sylva antică", compactă. marea pădure de nepătruns a Africii.

Populaţi aceste regiuni vaste cu triburi nenumărate care se răsboesc între dânsele şi care trăesc depărtate la câte 10—40 km., unul de altul, în mijlocul poienilor din pădure pe ale cărei ruine ei cultivă banane, manioc, tutun ,bob, colocasie, bostan şi pepeni. Spre a face imposibilă apropierea de satele lor, ei presară pe poteci ţepuşi ascuţite bine şi ascunse cu vicleşug sub frunze care îţi par aduse acolo de vânt, ori lângă trunchii căzuţi la pământ. Sărind peste trunchiu, străinul calcă cu piciorul gol în teribila ţepuşe; rămâne schiop luni întregi, dacă nu e ucis de otrava cu care e uns vârful ţăpuşii. Ei grămădesc apoi crăci, răstoarnă copacii, fac un fel de baricade, dela spatele cărora te pândesc cu lăncile şi cu săgeţile lor de lemn, cu vârfurile întărite în foc şi frecate în otravă.

Pădurea virgină, bătrana Şeebă (Sylvă), unde de veacuri copacii cresc, trăesc şi mor, se deosebeşte mult de aceea pe care omul a locuit-o cândva. Copacii sunt mai înalţi şi mai drepţi turnchiuririle au dimensiuni mai colosale; se găsesc deseori poeni naturale unde nu-i prea greu de umblat şi unde pământul e mai uscàt, mai tare, mai compact; locul de preferinţă al piticilor.

Dacă tai plantele, dacă cureţi desişul şi mărăcinişul, te afli într'un loc curat şi răcoros, unde ar fi delicios să stai. Dar după două trei generaţii, vegetaţia şterge orice urmă a intervenţiei omului. Peste câteva luni n'ai mai putea trece. Trebue să-ţi deschizi un tunel printre aceste masse de verdeaţă înăbuşitoare şi aşa de amestecate, de încurcate, încâlcite, încât, dacă vârfurile ar fi pe un acelaş plan, ar fi mai lesne de mers pe deasupra.

Când isbuteşti să tai o tranşee prin acest desiş, plantele tăiate pieziş îţi sfâşie picioarele..."

Iată acum descrierea „Marei Păduri" după : Waibel, Thorbecke şi Unterwolz: „Pădurea ecuatorială îşi datoreşte vieaţa căldurii mari şi neîntrerupte cum şi umezelii, care în regiunile de coastă ale golfului Guineea îi este dată de respiraţia mării, iar în Camerun şi bazinul Congo de mulţimea de ploi, care ani de ani, cad în toate anotimpurile. Şi pe aci sunt epoci de ploi mai puternice ori mai slabe, chiar pauze, dar acestea nu durează atât ca pământul să se poată usca. Rădăcinile copacilor îşi găsesc necontenit umezeală îmbelşugată. Pe lângă aceasta, pădurea însăşi ajută la păstrarea umezelii. Sub desul ei frunziş, aproape nepătruns nici de razele soarelui, evaporarea apei, cu care este înţesat pământul este cu totul neînsemată. Covorul de muşchi, pătura de frunziş puterzit şi noroiul formează un burete uriaş care suge şi păstrează apa. Pădurea îşi apară singură isvorul ei de vieaţă.

Vremea se scurge prin aceste ţinuturi una şi aceeaşi zi de zi. Până pela 8 dimineaţa plutesc prin aer pânze puternice de neguri. Către orele 9 apare soarele, iar aproape de amiazi e căldură apăsătoare. După amiazi, pela orele 1 sau 8, cerul este acoperit cu nouri negri ameninţători. Către 5 se porneşte ploaia puternică întovărăşită cele mai adesea de furtună. Plouă cu întreruperi mai mari sau mai mici toată noaptea.

Aproape 10 luni din an, acest timp ploios deapănă fir neîntrerupt. Soarele rămâne ascuns săptămâni dearândul. In toată această vreme ploaia cade neîndurată, dând pământului apă cu găleata. Apele avântate prin desişul păduri nu mai pot ţine piept potopului şi se revarsă peste maluri.

Aerul pădurilor ecuatoriale este întotdeauna înăbuşitor. In casa zăvorită a pădurii lipseşte influenţa înviorătoare şi răcoritoare a vântului. Se abat şi pe aci furtuni, uneori atât de puternice, încât desrădăcinează şi doboa-

ră la pământ copacii uriaşi singuratici, dar acestea se opresc la marginile pădurii care se ridică în faţă ca adevărat zid. Valuri de aer mişcat şi împrospătat nu poate pătrunde decât prea puţin în părţile dinspre interior.

Prin aceste păduri, temperatura, ca şi ploaia, este peste măsură de ridicată şi tot anul aceeaşi. In mijlociu rămâne la 25⁰ şi variază mai mult dela zi la noapte, decât dela vară la iarnă. Despre anotimpuri ca pe la noi nu poate fi vorba.

Această mare umezeală unită cu căldura tropicală şi cu lumina vie a soarelui, care stă deasupra, dau acestor ţinuturi un aer ca de seră, în care vegetaţia poate creşte neîntrerupt şi cu mare belşug.

Pădurea ecuatorială este ca o clădire cu 4 etaje. Jos de tot, la faţa pământului, se întinde covorul de muşchi moale ca o pernă, năpădit de buruieni şi plante târâtoare. Peste toate acestea se ridică la înălţime de câţiva metri sumedenie de arbuşti şi copaci tineri. Deasupra, ca al treilea etaj se înalţă copacii puternici de 20—30 metri, ale căror coroane se unesc şi, împreună cu numeroase plante agăţătoare care îi leagă între ei, formează adevăratul acoperiş al pădurii. Prin această boltă de verdeaţă pătrunde şi se ridică copacii uriaşi care cresc răsleţiţi şi ating înălţimea de 60—70 metri. Aceştia îşi boltesc vârfurile ca nişte domuri uriaşe ale căror coloane de susţinere sunt trunchiurile lor. Rânduirea interioară a pădurii este foarte felurită. Pretutindeni ies la iveală aceleaşi condiţiuni favorabile de vieaţă. Din trunchiurile copacilor uriaşi se avântă în toate părţile rădăcini late ca nişte scânduri şi lungi de mai mulţi metri. Curmee de liane puternice, care ajung să aibă o grosime cât a braţului ori piciorului, se încolăcesc şi se caţără pe trunchiurile copacilor. Sprijinite de mii de rădăcini, care atârnă ca adevărate draperii, ajung până deasupra coroanei. De aci se avântă pe coroana copacului vecin, ori cad drept la pământ, de unde o pornesc din nou la drum târându-se şi încolăcindu-se ca nişte şerpi, pentru ca din

nou să se caţere pe un alt trunchiu. In chipul acesta ajung de se încurcă unele cu altele şi fac un desiş de nepătruns. Pe trunchiul, pe crengile şi chiar pe frunzele coroanelor arborilor se aşează o armată de paraziţi, mai ales orhidee, care trimit pe pământ sumedenie de rădăcini aeriene. Pretutindeni pe crăcanele crengilor cresc în maldere ferige groase, ale căror spori împrăştiaţi de vânt. găsesc loc în cele mai mici scobituri ale scoarţei şi prind vieaţă.

Frunzişul tuturor plantelor agăţătoare, arbuştilor şi copacilor mari este foarte bogat şi felurit. Frunze, aci mari, aci mici, late ori înguste, tari sau moi, strălucitoare la culoare ca argintul ori de culoare verde inchisă, umplu toate golurile astupând ferestrele casei pădurii.

Pădurile ecuatoriale sunt sărace în lumină putând fi asemănate cu nişte pivniţe întunecoase sau peşteri subpământene. Chiar în timpul zilei, în aceste păduri te înconjoară o noapte verde. La aceasta mai contribuie şi linişte desăvârşită, tăcerea misterioasă a acestui dom cu colane uriaşe. De abia, ici-colo, poţi zări prin întunecata noapte a pădurii strălucirea unei raze galbene de soare, care se prelinge ca aur curgător până la pământul negru al pădurii. Această rază parcă zăpăcită şi fricoasă de atâta întuneric rătăceşte câtăva vreme încoa şi în colo şi se retrage. Nicăeri soarele nu poate lumina din plin până la pământ. Numai întâmplător poţi vedea pentru câteva clipe, printre ramurile verzi, lumina licăritoare a cerului albastru. Pe vreme de ploaie nici pomeneală de aşa ceva. Bănueşti, ştii că acolo sus peste bolta verde a acoperişului de frunziş şi după norii negri de ploaie ai cerului străluceşte globul de aur al soarelui.

Dacă zilele sunt întunecoase în pădure, nopţile sunt negre ca de beznă. Când cerul e acoperit cu nori de ploaie şi aceasta se întâmplă întotdeauna pe timp de

noapte, când ploaia se prăvăleşte nebuneşte la pământ, întunericul dintre arbori e atât de negru că parcă a-i putea să-l tai. Frumoasele nopţi senine cu stele lipsesc cu totul pădurii ecuatoriale.

Din pricina vremii, plantele nu au numai o anumită perioadă de desvoltare ca pe la noi. In pădurea ecuatorială vezi pe unele care cresc din plin alături de cele care tânjesc, ori au ajuns la maturitate. Ici vezi un copac cu frunzişul rărit, dincolo un altul lipsit de frunze; mai departe un altul plin de flori stă alături de un vecin încărcat de fructe.

Pădurea ecuatorială gâlgâie de vieaţă. Din ea aflăm o neîntreruptă creştere dar şi o continuă putrezire. Alături de copaci plini de vieaţă poţi vedea alţii care trag a moarte. Mulţi dintre aceştia, răniţi de trăznetul care s'a scurs în timpul ploii, au coaja sfâşiată, coroana sfărâmată şi ramurile rupte ori căzute la pământ. Pe locurile unde s'au produs rupturile năpădesc plantele parazite, milioane de ciuperici, care acopăr trupul schilod al copacului şi-i grăbesc sfârşitul.

Pe sub scoarţa rănită gândacii îşi încep munca de găurire, săpând tuneluri ramificate în lemnul putrezit. In cele din urmă uriaşul sleit de puteri se prăvăleşte la pământ. In cădere frânge vecinilor săi crengi groase cât un pom, sparge reţelele de liane şi face o gaură puternică în bolta de verdeaţă a pădurii. Prin aceasta, soarele priveşte pe mormântul lui, până când ramurile vecinilor veseli că au găsit loc liber de creştere închid din nou bolta.

Alături de copacii plini de vieaţă, de cei care se luptă să-şi mai păstreze ultimele clipe de agonie, stau cei intraţi de mult pe calea pieirei. Trunchiuri de copaci putrezite în întregime, lemne uscate şi frunziş putrezit zac împrăştiate la pământ peste tot locul.

Ţinuturile ecuatoriale, adevărat paradis pentru plante, sunt adevărat iad penru om.

Dăm mai jos descrierea aceleaşi păduri ecuatoriale făcută de un călător român (A. Varlam):

„Pădurea ecuatorială, produsul unui sol îmbibat de apă şi supra încălzit de soare, dar una dintre frumuseţilo naturii; ea trebue pusă în rândul lucrurilor care uimesc. Inainte de-a intra în ea, când ţi se spune că pe zeci de mii de kilometri pătraţi se întinde nesfârşită pădurea şi iar pădurea. ai dela început acest sentiment al măreţului, ca şi în faţa oceanului nemărginit. Aici totul e de dimensiuni extraordinare: grosimi şi înălţimi neobişniute ochiului nostru, totul este croit pe alte măsuri, cu care nu ne potrivim şi la rădăcina unui trunchiu te simţi un pitic.

O lumină salbă de amurg, uniformă, se cerne prin acoperişul des de frunze, verde şi ea; rar scapă printre ele câte o rază venind de sus, ca o săgeată cu vârful aprins, spre a se înfige îci, colo, prin tulpinele de lemn.

E linişte desăvârşită; e prea multă tăcere, o pădurea fermecată şi frica te cuprinde. Orice sgomot, un ţipăt l-ai prefera, ţi-ar da mai multă siguranţă, decât această sinistră lipsă de vieaţă.

Te întrebi dacă nu cumva cauza acestei imobilităţi nu eşti tu, omul, animal nemaivăzut prin aceste locuri. Până atunci era poate agitaţie, mişcare, hohot, râs şi cântec, maimuţele ţineau sobor, papagalii se certau, păsările repetau coruri, pe când altele băteau tactul, tocând din pliscuri, dar la apariţia ta spaima le-a cuprins şi totul a amuţit. De după perdeaua verde te privesc mii de ochii, priviri sticloase de şarpe, privire blândă omenească de maimuţă, ochi întrebători de pasăre, urmându-ţi de sus, cu neîncredere mişcările, toate vietăţile reţinându-şi suflarea, pentru a nu atrage atenţiunea acestui ciudat, nechemat şi poate periculos musfir.

Aerul e săturat de umezeală, hainele şi pielea sunt ude.

Picături grele cad şi loviturile lor pe frunzele late răsună în mijlocul tăcerii şi te fac să tresari.

Un murmur vag dar continuu, ca zgomotul unui bondar, ce sboară, se aude, fără să poţi şti dacă vine de sus, de jos, din scorburi ascunse, sau iese din pământ.

Un miros ca după ploaie, de frunze putrezite, de putregai de lemn, de mucegaiu persistent şi intensificat de umezeala şi căldura dimprejur, te urmăreşte tot timpul, acelaşi, invariabil.

Câte odată, din pâlcuri de flori se lasă (ca o perdea prin care treci) mirosul rar şi necunoscut, dar delicios şi subtil ca un parfum pregătit de un artist expert din amestecuri savante.

In baia aceasta de aburi calzi, ferit de razele soarelui, simţi o destindere a trupului şi spiritului. Dar cine e obligat să străbată sute de kilomteri prin această pădure, săptămâni întregi, entuziasmul şi admiraţia dela început, chiar când presupunem la acel drumeţ simţuri artistice, i se schimbă într'o tristeţe şi o dorinţă grabnică de-a ieşi odată din acest mormânt de verdeaţă, de-a ajunge în câmpie, unde vântul primeşte aerul, unde simţi stele şi unde ştii când soarele răsare şi când asfinţeşte.

Din când în când, o bandă de maimuţe provoacă mişcare în furnziş, ţipând strident şi ascuţit, dar în curând trece şi în urma lor tăcerea continuă să stăpânească iarăşi pădurea ecuatorială.

Mările verzi

Inchipuiţi-vă o câmpie cât poţi cuprinde cu ochii, o câmpie — fără sfârşit, înnecată în ierburi de toate mărimile şi de diferite specii; peste tot ierburi şi flori cu mirosuri îmbătătoare, sau cu miros neplăcut şi otrăvitor şi dese ca inima pădurilor virgine.

Privind această întindere a ierburilor ai impresia de nemărginit, întocmai ca'n faţa unui ocean. De aci şi numele ce li se dă de „mările verzi".

Savana este creaţia climatului tropical cu două epoci deosebite: epoca ploioasă (vara) şi cea secetoasă (iarna).

Pe lângă climat, în nuanțarea aspectului savanei intervine și solul: dacă este mai calcaros, savana este presărată cu arbori spinoși; dacă cuprinde laterită, savana devine mai întreruptă, adaptându-se secetei prin micșorarea frunzișului și prin ramificarea rădăcinilor ce se înfundă mai adânc în pământ; înfine, dacă solul este subtire, atunci „covorul ierburilor” este aproape continuu.

Marea problemă pe care o are de deslegat savana este de a înmagazina apa în timpul ploilor și de a o păstra cu grije, fiindcă și în ținuturile ei se poate spune că: „omului îi este foame, fiindcă locului îi este sete”.

Savana, când ierboasă, când stufoasă sau chiar păduroasă, este formația care acopere în Africa cele mai întinse suprafețe. Ea se desfășoară din Sengal până în Abisinia „castel de apă”, ocupă părțile joase ale Africei răsăritene și înconjoară pădurea ecuatorială, pentru a atinge coasta atlantică la Sud de fluviu Congo.

Savana africană se prezintă deci sub aspecte diferite, după natura terenurilor. Mai întâi observăm o savană cu mimoze și arbuști spinoși (xerofili). Ea trece pe nesimțite la savana cu ierburi mari, imensa prerie unde domină gramineele (Andropogon, Pennisetum), formând adesea un covor vegetal continuu; Baobalul (Adansonia digitata), arbore precis african, care nu crește decât în locurile descoperite, este foarte caracteristic savanei. Buchete de arbori apar ici și colo și savana evoluează atunci spre pădurea parc. In lungul apelor, arborii se grupează în adevărate păduri. Văzut de sus, întreg ținutul se arată, străbătut de galerii forestiere împletite cu nenumărate liane; acestea sunt tentacolele pe care pădurea ecuatorială, virgină, le trimite spre inima Sudanului, adevărata „împărăție a ierburilor”.

In toată întinderea sa, savana este domeniul marei faune africane. Abondența pășunilor ei explică mulțimea ierbivorelor care atrage mulțimea carnivorelor.

Savana africană se prezintă astfel sub aspecte diferite.

Cele mai mari întinderi sunt alcătuite din prerii de graminee înalte de 2—5 m., ca trestia sau chiar ca bambusul. Printre ele predomină Andropogoanele și Panicum, dintre care faimoasa iarbă a elefantului „Pennisetum purpureum” atinge chiar 6 m., ca înălțime, în locurile mai umede. O altă graminee care deține loc însemnat în ținuturile ierboase ale savanelor africane este și Imperata cilindrica, care atinge 1—2 m., a cărei tulpină se termină printr'un spic greoi și alb.

Aceste prerii ierboase sunt dominate ici și colea de arbuști, când apropiați până la punctul de a forma buchete, când spațiate până la o depărtare de 30 m.

Deacurmezișul acestor ținuturi ierboase, cursurile de apă sunt indicate prin dârele mai înverzite ale „galeriilor forestiere” sau ale „perdelelor de păduri” cari prelungesc pădurea virgină până în inima savanelor.

Dacă examinăm această savană în diferitele epoci ale anului, băgăm de seamă că înfățișarea peisagiului se schimbă cu totul. Să ne așezăm, exemplu, în epoca marilor ploi (în Iunie sau Iulie) pe un loc mai ridicat. Atunci câmpiile ierboase sunt în plină expansiune; noi dominăm un adevărat „ocean de verdeață”. Intreg aspectul savanei este atunci de o monotonie absolută. Animalele par înnecate în această „împărăție a ierburilor”. Zadarnic vei încerca să le zărești. Seninul verde al savanei le-a înghițit în sânul său. Chiar elefanții „uriașii lumei animale” dispar ca niște șoareci printre înaltele ierburi ale savanei.

Totul este umezit și nu se usucă niciodată. Chiar și cele mai mici râuri cari brăzdează savana sunt acum umflate și duc o apă tulbure și năvalnică încât sunt greu de trecut.

Atmosfera care spânzură peste imensitatea ierburilor este de-o limpezime minunată între două ploi.

Mai târziu, la începutul sezonului uscat (adică în Noembrie sau Decembrie), înainte de a se da foc ierburilor savanei, toată regiunea a căpătat o culoare unifor-

mă ruginie, peste care se înalță semeț arborii cu frunzele mai verzi, însă și ele cu început de decolorare. Ierburile și-au atins acum înălțimea cea mai mare, cu inflorescențe terminale, îngălbenite și uscate, pe care vântul le face să unduiască întocmai valurilor mării.

Vânatul este foarte greu în savană. Intr'adevăr, fauna este cu totul apărată de natură, cele mai multe ierbivore (antilope, bivoli, elefanți) stau ascunse printre ierburile înalte ale savanei.

Insă această ocrotire a ierbii este atinsă în curând de furia focurilor: se dă foc savanei de către indigeni. Astfel, întreg „oceanul de ierburi pălite" este cuprins de para focului nemilos ce acopere întreaga savană în propia-i cenușe.

De unde la început savana își îmbrobodise chipul cu un covor verde primăvăratec, alcătuind „marea cea verde", în sezonul uscat chipul savanei este altul, gălbui-ruginiu, formând „marea cea galbenă"; înfine, în urmă chipul ei se schimbă într'o adevărată „mare negricioasă" — „marea de cenușe".

Așa dar, această „împărăție a ierburilor" ne arată trei fețe: chipul înverzit și surâzător, chipul pălit și întristat și chipul cel îndoliat și cernit.

Sub cea din urmă înfățișare: „savana cernită", vânatul și fotografia găsesc spațiile libere.

Privită acum savana din aceiaș înălțime, „oceanul verde" al ierburilor a făcut loc unui întins „covor cenușiu" ce se desfășoară cât cuprinzi cu ochii, dominat de arbuști ale căror frunze pârlite de flacări au căzut, iar în locul lor a dat un nou frunziș de un verde deschis, care tremură peste acest peisagiu cernit al savanei.

Cât privește „galeriile forestiere" ce urmăresc cursurile de apă din savană, ne apar și ele pârlite de para focului.

Atmosfera este acum uniform posomorâtă, orizonturile vaporoase. Suntem în marele sezon al vânatului. Potecile sunt ușor de urmat, mersul relativ ușor. Anima-

lele au acum o viață grea, ca urmare a dispariției ierburilor ce le ocrotea. Nesiguranța le face sfiicioase. Ele caută acum chiar cele mai mici acoperişuri păduroase şi brussele spinoase cruțate de flăcări. Incendierea savunei se face deci periodic. Iarba de Guineea sau de Sudan se usucă atât de tare în epoca de secetă încât se poate aprinde foarte uşor chiar singură. Este deajuns să se producă o scântee din izbirea pietrelor pricinuite de fuga unui ierbivor şi iarba să se aprindă. Alteori se poate aprinde dela scânteia unui trăsnet.

Infine, cele mai dese incendii în savană sunt pricinuite de indigeni, fie pentru a organiza vânătoarea diferitelor animale care foiesc între ierburile savanei, fie pentru a prepara terenuri de cultură fără a mai recuge la defrişeri atât de grele.

Dacă nevoile culturii indigene nu cer decât incendii de suprafață relativ mică, în schimb, incendiile organizate de vânători se desfăşoară pe fronturi cari depăşesc adesea chiar 10 km.; perdeaua de flăcări puternice împinge din față-i spre loviturile vânătorilor animalele înnebunite.

Ajutate de numeroasele grămezi de substanțe combustibile şi prin vânturile regulate şi constante, aceste incendii plimbă flacările lor pustiitoare zile în şir, şi nu se opresc decât atunci când ajung la un ținut care a fost ars mai înainte.

Peisagiul acesta îndoliat al savanei, străjuit de şirurile arborilor ciungi ai „pădurilor galerii" prăjiți şi ei de flacările ce-au pârjolit iarba, se va schimba însă după primele ploi.

In Aprilie sau în Maiu, dacă aruncăm o privire— de jurîmprejur—peste imensa panoramă a savanei care ne era familiară, nici n'o mai cunoaştem. Ea ne înfățişează acum două culori: verdele viu şi intens al ierburilor şi verdele întunecat, aproape negru al „pădurilor galerii". Acum este primăvara africană.

Dacă privim de aproape, în această monotonie verdea

savanei, putem vedea câteva flori într'adevăr frumoase, cum este mai ales minunata liliacee Gloriosa, ale cărei flori trec pe aceiaşi plantă, dela galbenul pal, la galbenul auriu, la roşul deschis şi chiar la cel viu.

In această epocă, savana s'arată de sus ca un adevărat covor, cu fondul vedre deschis — culoarea ierburilor, prins în chenarul verde închis — al „perdelelor de păduri", brăzdat — înfine — de dunga albicioasă a râurilor „dâre de argint".

In epoca de primăvară, animalele savanei încep să se aventureze în afară din retragerile umbroase.

Elefanţii încep să se arate în turme. Ei trec uşor prin „marea de ierburi", ridicând uneori cu trompa tulpinile ierboase care îi împiedică. (iarba elefantului fiind puternică, nu arde în întregime ci tulpinile ei, sub acţiunea dogoritoare a flacărilor, se îndoiesc ca nişte arcuri spre pământ, aşa că terenul este uneori acoperit de împleticirea acestor arcuri). Pistele sunt acum greu de urmat.

Savana este marea regiune a elefanţilor , unde ei găsesc spaţii ierboase de străbătut şi ascunzişuri pădurroase.

In toată desfăşurarea sa, savana rămâne deci domeniul faunei africane: ierbivore şi carnivore.

Adăogaţi acestei faune viaţa intensă a insectelor aerului şi a solului cu „regina termită", cu construcţia ei ciclopeeană, adăogaţi apoi fauna specială a apelor şi aceea a stâncilor; adăogaţi câteva sute de specii de reptile: cele patru varietăţi de cobre, tot aşa de periculoase ca cele indiene, însă fără ochelari şi cele zece varietăţi de vipere. Imaginaţi-vă încă zborul nenumăratelor pasări cari acopăr lacurile, fluviile şi mlaştinile şi veţi avea icoana vie a Savanei, „oceanul ierburilor".

Marea de alfă

Alfa este vegetaţia cea mai binecuvântată a ţinuturilor care fac brâu împrejurul Mării Mediterane, unde această „trestie a stepelor africane" cuprinde suprafeţe

intinse din „țara amintirilor apuse” și până'n „China africană”, în deosebi prin stepele Oran-ului, unde indigenii vorbesc de o „mare de alfă”.

Această „mare de alfă“ ne dă impresia unei nesfârșite monotonii, uniformitatea peisagiului său fiind apăsătoare. Amintim cuvintele lui Fromentin în această privință: „Alfa este pentru călător cea mai plicticoasă vegetație: aceleași tufe, răsărind întâmplător pe un teren numai gheburi, având înfățișarea și culoarea unor tufe de pipirig, tremurând într'una, legănându-se ca părul despletit, la cea mai ușoară undă de vânt. De departe ai crede că e un ogor cu grâu care nu se mai coace și se veștejește fără să îngălbenească.”

Alfa sau „Ari” cum o numesc Cabilii este graminee care crește îndeosebi în ținuturile cu climatul uscat. Înaltele podișuri ale Algeriei și Tunisiei ocupă locul de frunte în această privință.

Această tufă-graminee, care domină înaltele podișuri orano-algeriene, ce nu primesc decât 50 milimetri ploaie, se poate înălța până la un metru și în grosime poate trece de jumătate de milimetru. Trunchiu-i subpământean lung șo noduros se întinde în toate părțile, dă tufele de afară, fiecare tufă fiind aproape numai frunze.

Umezeala îmbelșugată totdeauna desvoltă frunzele de alfă, făcându-le ca niște coardele late și verzi. Seceta, dimpotrivă, le sucește marginile ca și la frunzele de porumb și le pârlește vârful lor ascuțit.

Alfa este atât de mlădioasă, încât localnici o folosesc la tot felul de împletituri. Din ea își fac rogojini, papuci, perii, mături, etc.

Prin topirea tufelor de alfă se obține fuiorul, din fibrele frunzelor, ce se folosește la țesutul covoarelor, la torsul șervetelor și la împletitul frânghiilor.

Dintre toate întrebuințările alfei, cea mai de preț este fabricarea hârtiei. Intr'adevăr, când în Europa n'au mai fost de ajuns sdrențele pentru a face hârtie, iar fabricile

au folosit lemne, paie şi cânepă, atunci alfa, gramineea podişului algerian şi a unor şesuri din Tripoli, a ajuns un izvor de bogăţie; de aceea toate privirile s'au îndreptat spre aceste tufe ce cresc nesemănate şi neîngrijite.

Iată cum această „mare de alfă" ce pălădueşte peste stepele Moghrebului, de unde la început era socotită fără preţ, ca o regiune apăsătoare pentru om, fiind asemuită de unii călători cu însuşi ţinuturile de „scrub" din pustia australiană, începe să fie privită ca având rolul ce-l are palmierul „pomul ce stă cu picioarele în apă şi vârful în foc" şi cu „iarba de Sudan" a savanelor.

Pentru exploatarea acestei graminee de preţ s'a făcut o cale ferată dela ţărm până sus pe podiş; dela Oran, calea ferată pătrunde până la graniţa sudică a Marocului, dela Alger până la Djelfa, în inima stepelor îmbâcsite de alfa.

Caravane de cămile, încărcate cu maldăre de alfa vin până la staţie, unde iarba este aleasă, strânsă în pachete, legată cu sârmă şi dusă spre mare, la vapoare.

Şi astfel, această „mare cu alfă" este străbătută de „corabia deşertului", aceea care calcă şi „marea cu valurile de nisip".

Alfa ca şi „prinţul palmierilor", atrage pe om până în aceste ţinuturi pustii.

Arborele de ulei

Acest minunat copac face parte din lumea palmierilor ce's socotiţi arbori providenţiali.

Dintre aceşti palmieri, cu care natura a hărăzit în marea-i dărnicie toate ţărmurile africane, acolo unde ploaia este bogată, cel mai însemnat pentru locuitorii Sudanului „ţara Negrilor", este arborele de ulei, care aduce atâtea foloase localnicilor, încât Negrii îl numesc „prietenul".

Arborele de ulei are foarte multe întrebuinţări ca şi ceilalţi palmieri. El este folosit deopotrivă de Negri şi de

Albi, atât pentru lemnul său, cât şi pentru frunzele sale. Folosul cel mai mare îl dă însă ca producător nesecat de ulei. Când fructele arborului care dă ulei sunt coapte, Negrii le culeg şi le strâng în vase încăpătoare; aci fructele care gem de grăsime, sunt călcate şi zdrobite de oameni încălţaţi în sandale de lemn spre a fi apăsarea mai grea.

In urmă, totul se pune la teasc şi se extrage uleiul.

Uleiul acesta de palmier alcătueşte unul din produsele cele mai importante ale coastelor africane.

Arborele acesta atât de roditor în fructe uleioase este de altfel exclusiv tropical şi african. Deaceea, toată coasta guineeană, aceea care în trecutul apus purtase nume de coasta fildeşului, aurului, sclavilor, astăzi este cunoscută în lume sub numele de „coasta uleiului".

Arborele reptilă

Acest arbore curios, cu care natura a făcut adevărate „perdele din moţuri uriaşe de curcan" pe marginile mâloase ale Senegalului, face parte din familia vegetalelor zise Pandanee. El e atât de curios, căci văzut din depărtare aduce cu o reptilă uriaşe. De obiceiu „arborele reptilă" se înalţă din mâlul ţărmului şi poate atinge peste 14 metri. De cum răzbeşte mâlul care-i înconjoară trunchiul, tulpina se subţiază, se îmlădie şi ne mai putând sta băţoasă se îndoaie şi atinge suprafaţa liniştită a seninului oceanic, în a cărui lucire îşi oglindeşte faţa hâdă. Tulpina este inelată şi din fiecare inel mustesc smocuri de fibre ce se înalţă o clipă'n sus, ca'n urmă să se afunde ca nişte cabluri în mâlul de sub apa ce le-a îmbiat săltarea spre lumină.

Deasupra smocului de fibre ce înfrunzesc din inelele ce încing tulpina, arborele îmugureşte în cinci şase ramuri, în chipul gâturilor de lebede, ce poartă nişte frunze lungi, groase, ascuţite şi cu marginile tăioase, încât din zare par nişte suliţe.

Curiosul arbore proptit în şubrede rezămători, cu ramurile goale, a căror arcuire se înclină spre a-şi desfăşura smocul de frunze ce calcă aceste părţi de lume.

In jurul acestor Pandanee răsar mulţimi de alte plante de apă, făcând o horă ce se reflectă în unduiri tremurătoare pe luciul seninului oceanic, sub adierea brizei ce mângâie „morţurile animale de pandanee" în chipul ghemului în care se strâng şerpii spre a scuipa „piatra nestemată" cum spun basmele.

Arborele de pâine al maimuţelor

Uriaşul cel mai năstruşnic al vegetaţiei africane este arborele cunoscut sub numele de baobab sau „arborele de pâine al maimuţelor".

El este nu numai cel mai răsărit dintre arborii răsleţi ce se înalţă în ţinuturile mărginaşe savanelor est-africane, ci şi cel mai mare dintre toţi copacii ce fac umbră pământului. Uneori, atinge peste 60 metri în inconjur.

Baobabul este şi destul de înalt, însă se tot subţiază spre vârf, din care mustesc ramuri ce se răspândesc în toate părţile.

Când trunchiul baobabului este mai scund, ramurile lui ating faţa pământului, întocmai cum face o salcie plângătoare, formând o adevărată colibă naturală, unde se pot aciuia oameni sau animale.

In general, trunchiul baobabului este de două ori mai plin decât înălţimea dela pământ până la crengi.

Trunchiul său uriaş e împodobit cu nenumărate crengi vânjoase şi aproape orizontale, ceea ce îi dă din marginea zării o înfăţişare de umbrelă uriaşă.

Uneori, baobabul prezintă şi ramuri inferioare, care se arcuesc în sus, încât din depărtare are chipul „unei sere fantastice". Inălţimea pe care o poate ajunge este de 30 m.

Acest uriaş al vegetaţiei africane poate să trăiască, cu toate că lemnul său e pufos, zeci de veacuri. S'au aflat

trunchiuri foarte groase, care dovedesc peste 6000 de ani. Viaţa lui Matusalem al omenirii, rămâne cu mult în urmă, faţă de vârsta înmărmuritoare la care poate să ajungă acest colos vegetal. De aceea, baobabul este socotit ca un fel de „matusalem al lumii vegetale africane"

Grosimea neobişnuită a baobabului a ajutat pe localnici să facă din trunchiul lui adăposturi, colibe. Intr'un loc din Senegambia, Negrii au scobit în interiorul unui baobab un adăpost atât de încăpător, încât au găsit cu cale să-şi ţie acolo adunările.

Infăţişarea acestui arbore-umbrelă se datoreşte uscăciunei prea necruţătoare şi căldurei prea mari.

Obişnuit, trunchiul lui atinge 5 metri şi în grosime 24 meri. S'ar părea că e un adevărat turn, dacă ramurile lui groase ca nişte copaci nu s'ar întinde înlături până la 25 metri şi nu s'ar pleca cu vârful lor până la pământ, încât să ascundă trunchiul cu desăvârşire. Din această pricină, din margine de zare, tot copacul ţi se pare mai degrabă un mic pâlc de pădure.

Baobabul, care în privinţa grosimei este „decanul regnului vegetal", este o minune a naturii cu florile lui albe şi neobişnuit de mari. Dar şi mai încremenit rămâi când îl vezi încărcat cu poamele sale uriaşe, un fel de pepeni, lungi până la 1/2 metru, al căror miez acrişor şi răcoritor astâmpără setea şi foamea localnicilor.

Frunzele baobabului se mănâncă în unele locuri, ţinând loc de varză, sau srvesc la prepararea ceaiului. Trunchiul scobit poate fi folosit drept o minunată luntre.

După cum vedem, acest arbore este o adevărată binefacere pentru ţinuturile unde creşte.

Hipopotanul: porc de apă

In marile lacuri şi'n fluviile ce se îmbulzesc în inima „Continentului negru", pălăduesc, în toată voia cele mai curioase animale, eşite din nesecata bogăţie a naturii.

Printre dihăniile ce se aciuiesc prin smârcurile acestor ochiuri de apă care brăzdează pădurea ecuatorială numită „infernul verde”, este şi urâtul hipopotam, numit „behemoth” în Biblie.

In timpurile vechi, hipopotamul huzurea şi'n mlaştinile făcute de împletiturile Nilului „Gangele Felahilor”, care ascunde în undele sale destinul Egiptului, „ţara visurilor împietrite”. Mai ales apele Egiptului de jos unde aceste urîcioase dihănii „porci de apă” foiesc printre smolniţile înfrunzite de păpurişuri erau temute în această privinţă.

In vreme ce atâtea animale şi-au schimbat mult din înfăţişarea dela început, hipopotamul şi-a păstrat vechea-i înfăţişare butucănoasă. Intr'adevăr, trupul rotund al hipopotamului se sprijină pe patru picioare scurte, cu câte patru copite la fiecare picior. Capul lui este patrat, ochii şi urechile foarte mici, faţă de trupul lui mare şi butucănos, iar gura îi este foarte largă şi nările la fel.

Hipopotamul are o lungime de peste patru metri — fără coada sa mică şi scurtă — cântărind cât 30 bărbaţi, Trupul lui este acoperit de o piele groasă de 3 cm. şi fără păr. După cum este udă sau uscată, ea are un luciu cenuşiu, cafeniu închis sau roşu murdar.

Hipopotamii „cai de apă” îşi petrec toată vremea linciurindu-se în cutele apelor mustite peste matcă. In ţinuturile unde apele nu le dă hrană din belşug, hipopotamii ies pe uscat.

Când acest „cal de apă” răsare din seninul apelor ca să înghită aier, pufăe şi găfăe şi din largile lui nări ţâşnesc nenumărate raze de apă stropitoare. După ce a înghiţit aier destul, se scufundă iarăşi până în adâncuri, unde stă câte va minute. Când este aproape de suprafaţa apei, nu i se văd decât urechile, ochii şi nările.

Cea mai mare plăcere a sa este să se bălăcească în undele ochiurilor de ape adormite, la adăpostul unei zăvade păduroase, sau să se caţăre în susul malului ars de

razele fierbinţi ale soarelui. In acele clipe, hipopotamul scoate sunete grohăitoare de plăcere. Când noaptea-şi dă în geană şi negurile înfioară aceste colţuri tăinuite hipopotamii pornesc spre lacurile mai adânci ale fluviului, unde înnoată, se urmăresc unii pe alţii şi se rostogolesc printre undele înspumate cu cea mai mare îndemânare.

Aceşti „cai de apă" înnoată nespus de iute şi fără preget, pe distanţe lungi, umplând aerul cu mugetele lor ce fac să clocote codrii până'n adâncurile cele mai retrase, făcând să amuţească chiar pe semeţul „rege al animalelor".

Hipopotamul se hrăneşte cu frunzele plantelor de lotus şi cu arbuşti de papyrus, cu mlădiţe moi de papură şi cu celelalte plante ce's doldora de suc şi cari împânzesc ţinuturile mlăştinoase.

Animalul cel mai rar din lume

Acest animal atât de preţios este Okapi, care trăeşte pe o făşie îngustă şi aproape cu neputinţă de pătruns din Africa centrală.

Cu toate că acest nume înseamnă un mamifer de statură mare, Okapi este foarte puţin cunoscut în zoologie.

Existenţa sa era numai bănuită până în 1890, când faimosul călător Stanley a adus ştire despre acest animal atât de rar.

Străbătând întunecatele desişuri păduroase ale lui Ituri, el a auzit vorbindu-se despre un măgar sălbatec pe care indigenii îl numeau „atii" şi care se hrănea cu frunze.

După Stanley, câţiva exploratori au putut să-şi procure bucăţi din pielea unui astfel de măgar misterios; acestea fiind supuse savanţilor ele au fost identificate ca provenind dela o nouă specie de zebră a pădurii.

Insă această decizie n'a fost primită de către un savant explorator, Johnston, care ocupând şi funcţia de

înalt comisar în Uganda, a organizat o expediţie spre aceste păduri înspăimântătoare ale lui Ituri, cu colaborarea unui ofiţer din Congo belgian, sfârşind prin a găsi pieile şi scheletele a două specimene. Pentru acest fapt. animalul a primit, în onoarea sa, numele de Okapi Johnstoni, când s'a putut identifica ştiinţific că el n'are nici o legătură cu măgarul, zebra sau antilopa, formând o singură grupă deosebită, înrudită cu Paleotragus şi Helladotherium, care au trăit într'o epocă veche, cu câteva milioane de ani în urmă, atât în Sudul Asiei, cât şi în Europa.

Procedeele de vânătoare folosite pentru acest animal erau: laţul şi groapa acoperită cu frunze; primul cerea un număr mare de oameni.

Corabia pustiului

Cămilele sunt rumegătoare, fără coarne, perfect adaptate vieţii de pustiu.

Se cunosc două soiuri de cămile: una cu două cocoaşe sau cămila propriu-zisă, de fel din podişul înălţat al Tibetului „acoperişul-lumii", alta, cu o singură cocoaşe (dromaderul), patria acesteia fiind pustia Arabiei.

Atât cămila propriu-zisă (cu două ghebe) cât şi dromaderul (cu un gheb) sunt foarte utile în regiunile deşertice din pricina aptitudinei lor speciale de a înmagazina apa în alveolele parietale ale burdufului (stomac) lor şi a uşurinţei de a primi ca hrană cele câteva rari plante ce-i ies în cale — deacurmezişul pustiului de nisip, chiar şi în părţile cele mai retrase şi arse de soare, cum este „ţara setei".

Cămilele, aceste „bărci ale pustiului" cum le numesc nomazii arabi, sunt foarte repezi, adevărate „mâncători de aer" şi de o forţă considerabilă. O cămilă adultă transportă mai mult de o jumătate de tonă. călcând 40—50 km. pe zi.

Cămila este urâtă la înfăţişare. Calul nostru este un adevărat „făt-frumos" faţă de chipul hidos al acestui

animal al pustiului. Fără ea, însă, străbaterea pustiului saharian n'ar fi fost cu putinţă.

Inălţimea cămilei atinge 2-2$^1/_2$ m. Pe spinare, are cele una sau două cocoaşe în care-şi are magazia de grăsime, pentru zilele de foame, cămila putând răbda de foame şi sete şi câte 5-8 zile, iar iarna chiar 14 zile; cocoaşele se măresc când cămila e îndestulată cu mâncare şi se fac mici, se strâng, când rabdă.

Mulţumită acestei „fice a deşertului", căreia îi ajung chiar numai câteva tufe de iarbă aspră şi aţoasă, s'a putut trece peste „pragul misterios", ce despărţise atâta vreme două furnicare africane: Moghrebul „insula Occidentului", de „ţara negrilor" — Sudanul.

Acest animal providenţial este întocmai ca şi curmalul „prinţul palmierilor", stăpânul pustiului saharian, cel cu „pământul de jăratec şi cerul de flacără". Ca şi curmalul, cămila sufere şi piere când plouă. Apa sărată a şoturilor şi sărăcăcioasele ierburi ce înfrunţesc ici şi colo faţa pârlită de soare a Saharei, o îndestulează şi-o fac fericită. Ba uneori, se mulţumeşte chiar cu roua ce cade în timpul nopţii. Dar şi când dă de apă — în oaze îşi face stomacul doldora, încât pare un adevărat „burduf viu"; altfel n'ar putea învinge uscăciunea.

Cămila este deci tipul perfect al marelui mamifer organizat pentru pustiu.

Tipul clasic al cămilei este mehara sau cămila tuaregă, adevărata alergătoare de rasă — cum spun Arabii. Ea este o corcitură a unei cămile ordinară cu alta de pur sânge. Se deosebeşte de cămila ordinară — zisă arabă, sau tripolitană — atât prin faptul că ea este mai sveltă cât şi prin însuşiri cu mult superioare. Ar fi ca un cal de cursă faţă de unul folosit la muncă.

Merge încet clătinându-se, de unde şi numele ce i s'a dat de „corabia deşertului". Această numire este perfect justificată; dacă privim cum calcă valurile de nisip ale pustiului saharian, cu flancurile sale ieşite şi cu gâtul întins şi îndoit în chipul unei prore'n spaţiu, îţi dă ima-

ginea unei corăbii care alunecă peste seninul oceanului de nisip.

Cămila arabă e obişnuită să tragă la plug şi sufere când este adusă în nisipuri. Mehara, dimpotrivă, nu se poate depărta de climatul deşertic, fie spre Mediterana, fie spre Sudan, fără să nu sufere.

Mehara are urechi de gazelă, gât de struţ, mijloc de ogar şi merge cu pasul nobil al struţului.

Fără acest animal minunat, orice urmă de umanitate ar fi dispărut din deşert. Sahara ar fi ajuns o întinsă „împărăţie a tăcerii şi a morţii". Un întreg ţinut „azoic" prins în pragul a două lumi africane: Moghrebul şi Sudanul.

Insăşi oazele, aceste insule de verdeaţă, prin care ochii lui Mahomed zâmbesc spre Alah — cerând îndurare pentru păstorii-nomazi islamici ce calcă Sahara, s'ar fi stins fără cămilă.

Dacă Beduinul a putut trăi în ariditatea stepelor sahariene şi dacă a putut creia unele aşezări omeneşti, aceasta a făcut-o prin cămilă. Fără acest animal, el ar fi trăit şi mai departe în oazele sale ca într'o colivie. Cămila a venit să-l elibereze din acest prizonierat silit, deschizându-i noui orizonturi de văcuire. Cămila — putem spune — a pricinuit o adevărată revoluţie în lumea sa politică şi socială.

Intr'un cuvânt: cămila şi Beduinul, „fratele său" sunt singurii solitari ai deşertului. Intre aceste două fiinţe există o perfectă legătură. Acest adevăr este arătat de cântecile beduine, cari sună aşa: „Cămila oazelor! Cămila pistelor! Tu eşti fiinţa ce-ai înflorit viaţa mea, viaţa unui suflet ce-a cunoscut prin tine adevărul şi pe Alah! Tu eşti pentru sacrificiu, tu eşti pentru dotă şi pentru sărbători! Cămila oazelor, Cămila pistelor!

Cămila se găseşte astăzi, ca şi în trecut, la baza tuturor legilor tribale ale deşertului; pentru Beduin ea alcătueşte însăşi cheia legilor sale sociale.

Cămila este factorul principal al nomadismului saha-

rian. Ei nu-i place să trăiască izolată, iubind viaţa in comun, chiar în sensul turmei.

Cămila iubeşte deşertul ca şi Beduinul ; acesta — din urmă — întocmai indianului american, este iniţiat in arta de a ghici pistele caravanelor, pe nisipul veşnic mişcător, prin ştiinţa zisă: „athar" sau „bab-el-tazkim". De aceea se şi spune că „deşertul este tatăl şi mama Beduinului şi Cămilei".

Cămilele domestice nu pot îndura lipsuri atât de mari. Cămila este crescută special şi pentru lapte, carne şi lână ; cele folosite de om pentru transport şi pentru călărie sunt mai sprintene, iar cele care trăesc în oaze ori pe marginea deşertului, fiind întrebuinţate la arat, grăpat, etc., sunt mai greoaie.

Beduinii „fiii răsfăţaţi ai pustiului" au privit-o totdeauna ca o divinitate. Proverbele lor chiar spun: „Natura, după ce a creiat deşertul „cu pământul de jăratec şi cerul de flacără", a reparat greşala, creiând cămila „barca fericită a pustiului".

Intr-adevăr, tot ceea ce a reuşit să facă Arabul în pustiu, se datoreşte numai cămilei.

Cămila a fost cântată în toate poeziile deşertului: „Frumuseţea este umbra statuei tale elegante ce s'alungeşte peste tot pustiul" sau „Culoare verde a păşunilor primăvăratice, culoarea lui Alah, culoarea Islamului ! De dorul tău suspin şi eu şi cămila mea".

Cea mai mare pasăre din lume

Pasărea cea mai interesantă dintre alergătoare este struţul african (struthio camelus), ce ajunge până la 3 metri înălţime şi 75 kgr. greutate.

Patria de preferinţă a struţului este Africa de miazăzi. El se găseşte însă şi prin Sahara prin locurile ierboase de pe lângă izvoarele Nilului.

Corpul acestei păsări alergătoare, cea mai mare de pe tot pământul, este acoperit cu pene negre, lucioase.

Coada struţului este împodobită cu nişte pene mari, albe şi moi. Aripile sunt acoperite tot cu pene albe, însă sunt atât de mici încât struţul nu se poate ridica în sbor, în schimb aleargă atât de iute, încât nu este ajuns de cel mai aprig călăreţ.

Neputinţa sborului îi este înlocuită de iuţeala alergatului, la care-l ajută picioarele subţiri şi lungi.

De altfel, toate alergătoarele au penele sburlite, *improprii* să formeze pe membrele anterioare aripi, care să se poată desfăşura.

Lipsa de aripi proprii sborului e în strânsă legătură cu alte modificări şi anume : a) musculatura pieptului este puţin desvoltată ; b) sternul e lipsit de creasta mediană; c) oasele sunt grele şi cu măduvă ; d) în schimb picioarele foarte lungi, acoperite până spre genunchi cu solzi şi terminate cu două degete groase, sunt minunate instrumente pentru alergat în pustiurile nisipoase.

Corpul struţului este mic şi fără nici o apărare.

Din această pricină, în caz de primejdie, struţul caută să-şi ascundă înainte de toate capul — înfundându-l în nisip — chiar dacă restul corpului este descoperit, ţintă vizibilă în bătaia puştii.

De obiceiu, struţii trăesc în cârduri mici. Când simt apropierea unei primejdii, întreg cârdul s'aşterne fugei prin paşi mari — de peste patru metri — şi fâlfâind din aripioarele cele neputincioase, spre a-şi înteţi şi mai mult fuga.

Câteva struţoaice pun într'un loc mai ferit 15-20 de ouă mari (un ou de struţ face cât 20 de găină, circa 1 kg) unde le clocesc cu rândul. In zilele calde, când soarele tropical cerne — din cerul de flăcări — raze fierbinţi peste întinsul pustiului de nisip, struţoaicele se duc după mâncare şi în această vreme, ouăle se clocesc la căldura soarelui.

In timpul nopţii, când timpul se răcoreşte, atunci vine struţul să clocească ; el este mai puternic şi-şi apără

cuibul de atacul jivinelor care ies la atac, la adăpostul întunericului ce-a învăluit pustiul.

Hrana struților este alcătuită din firele de iarbă uscată, semințe de plante și vietățile mici. Se întâmplă — uneori — când struții flămânzi, de nevoie, să înghită și nisip și chiar pietricele, struțul având un stomac puternic, de aci vorba: „are un stomac de struț", ce se dă unui om care poate mânca mult și felurit.

Odinioară vânătoarea acestei păsări a pustiului se făcea pe cai iuți. Vânători încercați, călări pe astfel de cai arabi pur sânge, ce alerg ca vântul, îl fugăreau peste nisipuri, până ce cădeau de oboseală.

Alți vânători, se foloseau de anumite vicleșuguri, spre a se apropia de această pasăre: pun în spate o pernă în care sunt înfipte pene de struț, și scot înaite, pe un băț încovoiat, un cap de struț. Bietul struț viu! Crezând că are în fața sa o tovarășe, lasă pe vânător să se apropie și astfel să fie săgetat drept în inimă.

In ultima vreme „Continentul negru" a fost aproape lipsit de întreaga viață animală, fapt care a avut urmare și asupra acestei păsări a pustiului, ale cărui pene crețe și mătăsoase ca niște dantele ușoare — dela vârful aripilor și cozei, i-au grăbit pieirea.

Din această pricină, de curând, s'a început creșterea artificială a struților africani, în parcuri speciale.

In vremea noastră, această ocupație este răspândită in mai multe locuri, însă nicăeri nu este mai desvoltată ca în colonia Capului.

Struții sunt crescuți în răsfăț de fermierii englezi, din Colonia Capului, fiindcă numai dacă sunt crescuți bine, penajul este frumos.

La vremea smulsului, struții sunt strânși grămadă, spre a li se smulge cele mai frumoase pene.

Hrana are foarte mare rol în varietatea și calitatea penajului. Cele mi frumose pene le dau struții cari au fost hrăniți cu lucernă.

După ce li s'au smuls primele pene, struții sunt lăsați

liber şase luni, apoi iarăşi sunt prinşi, spre a li se lua penele care au crescut din nou.

Struţii se înmulţesc foarte repede. Dela o pereche — într'un an — avem cel puţin 20 pui, care în şase luni vor da prima „recoltă" de pene.

In afară de penaj, struţul dă şi ouă (circa 1 kgr. greutate), folosite în cofetărie şi industrie.

Carnea de struţ este folosită rar pentru mâncare, având un gust piperat. In schimb, pielea de struţ se tăbăceşte şi se foloseşte pentru fabricarea obiectelor de lux.

Struţul, „pasărea pustiului", prin felul gâtului, lung şi subţire, cu picioarele tot lungi şi cu capul mic, aduce cu girafa, dintre mamiferele savanelor africane.

Din vieaţa plină de mister a africanilor

Apolonii Africei: Bantuşii

Fondul populaţiilor Africei ecuatoriale îl alcătuesc Bantuşii. Cuvântul de „Ba-ntu" înseamnă „oameni".

In general, se crede că Bantuşii au năpădit toată Africa ecuatorială, dinspre N. E. şi E., amestecându-se cu populaţiile băştinaşe (Nigriţienii sudanezi).

Astfel, dacă nu se poate vorbi de o rasă bantusă, se poate vorbi de o populaţie bantusă, care ar ocupa cea mai mare parte din Africa ecuatorială, influenţând — prin obiceiurile lor — felurile de viaţă ale indigenilor; ea este astăzi elementul uman ce trebuie cunoscut şi ţinut în seamă, de orice politică colonială.

Negrilii, resturile vechilor băştinaşi, sunt răspândiţi şi stabiliţi prin desişurile pădurii congoleze „infernul verde". Ei au o statură mică, braţe lungi, picioarele scurte şi un prognatism desvoltat.

La Nord, în marginile Sudanului, savanele sunt locuite de Negriţieni, fie sudanezi sau nilotici, care s'ar amestecat cu Bantuşii.

Bantuşii alcătuesc deci massa umană care a făcut din vieaţa ţinutului tot ceace s'a găsit la sosirea colonizatorilor europeni, iar de atunci tot ei sunt colaboratorii lor

siliţi. Totuşi, se impune o deosebire, al cărui fundament este geografic: există o mare diferenţă între Bantusul pădurii şi cel al savanei.

Vieaţa în mijlocul unei naturi atotstăpânitoare, unde bogăţia vegetaţiei a sfârşit prin a şterge orice activitate, lipsa circulaţiei, lipsa luminei, a făcut din Bantusul pădurii o fiinţă neliniştită, rea, întunecată şi şireată; cum îi trebueşte un spaţiu întins pentru trai, orice străin survenit este numai decât socotit ca un duşman, orice vecin îngustându-i mijloacele de trai.

Din potrivă, omul savanei trăeşte sub soarele plin şi în aerul liber; vegetaţia fiind destul de bogată în arbori pentru a-i oferi numeroase fructe, este însă destul de bogată în lumină pentru a-i permite defrişeri pentru cultură.

Omul savanei, trăind cu o uşurinţă relativă, este vesel. Având nevoie de un spaţiu mai restrâns pentru trai, el îngăduie pe vecin. Nu-i lipseşte deci calităţile ospitaliere, fiind relativ pacifist.

In general, Bantusul nu este lipsit de inteligenţă, dacă limităm sensul acestui cuvânt la facultatea de observare, care le este mare şi la capacitatea de a-şi înţelege interesul.

Bantuşii au foarte multe limbi, cu numeroase subdialecte; limbi fără abstracţie, în care totul este redus la folosinţa umană. Numărul prea mare al acestor limbi şi dialecte, vorbite fiecare de un mic grup izolat, nu este însă favorabil comerţului.

Greşit se spune uneori că Bantusul ar fi leneş. Din potrivă, el munceşte, când trebuie şi când poate; în savană, bogăţia — repede culeasă — a fructelor, recolta uşoară a culturilor îl scuteşte de muncile de lungă durată. Când pământul este secătuit, se mută ca să defrişeze mai departe pământuri noui, decât să recolteze acelaş sol obosit; în pădure, căldura şi umezeala deprimă organismul său, făcându-l incapabil de orice efort, în afară de acela de a nu muri de foame. Experienţele noui făcute

însă, la Katanga ca şi în Africa de Sud au dovedit că, într'un mediu prielnic el poate deveni un bun muncitor.

In orice caz, chiar în natura sălbatecă unde el a trăit până la finele sec. XIX, a arătat că este agricultor bun, iar când bogăţiile ţinutului pe care-l locueşte ii pune la dispoziţie materii prime, el este şi bun ţesător, împletitor de coşuri, olar, sculptor în lemn şi fildeş.

Cu privire la organizarea socială bantusă, se observă că: alcătuirea familiei — la Bantus — este pe bază economică, iar nu sentimentală, morală sau religioasă.

Şeful familiei este un adevărat proprietar. Alcătuirea familiei este o afacere: cu profitul ce-l are din munca femeii şi a primilor copii, omul bantus va cumpăra noui femei sau sclavi; dacă femeea este bolnavă, munceşte rău, n'are copii sau nu ştie să-i crească. Bantusul poate să se declare falit, adică să divorţeze, înapoind soţia sa tatălui său, contra rambursării totale sau parţiale a sumei plătite de el.

Astfel, proprietatea unei familii are ca primă măsură gradul poligamiei şefului său; se vede în unele triburi şefi de familie având cinci şi chiar şase femei — acesta fiind semnul unei mari bogăţii. O a doua măsură este numărul copiilor. Bantu-ul nu este prea prolific nici astăzi in multe ţinuturi izolate mortalitatea copiilor fiind foarte mare. Tatăl este stăpânul copiilor şi protectorul lor, din interes.

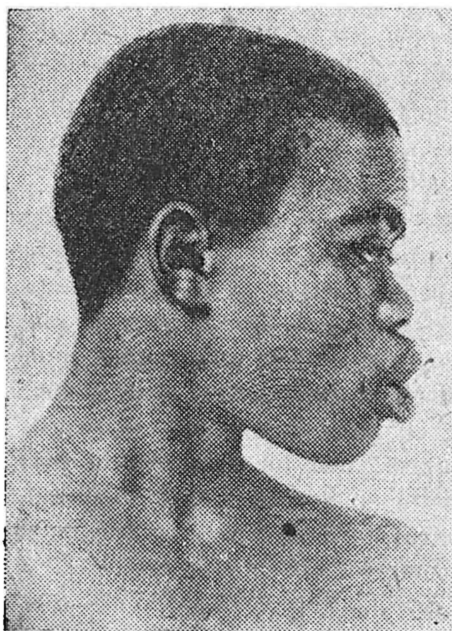
In fine, a treia măsură a prosperităţii familei este numărul sclavilor. Acest sclavaj n'are însă nimic comun cu regimul comerţului de sclavi; el permite şefului familei mâna de lucru.

In societatea bantusă, sclavul este — de altfel — bine tratat sclavul familiei nu este maltratat şeful familiei îl numeşte sub acelaş vocabular ca şi pe progenitura sa, „copil", iar sclavul numeşte pe şeful familei „tată".

Sub influenţa Europenilor, chiar această formă atenuată, sau mai de grabă îndulcită a sclavajului a dispărut Familia este deci singurul bun al Bantus-ului,

fiindcă nici casa şi nici pământul nu conteaza, familia trebuind să execute din timp — cu întreg satul — o deplasare şi să clădească de fiecare dată o nouă casă

Ceiace interesează nu este posesiunea casei, ci este facultatea de a vâna, pescui, culege, planta, semăna, recolta, activităţi pe care familia nu le poate îndeplini decât în raport cu vigoarea şi efectivul ei.

Un tip de Şiluc

Familia bantusă poate să trăiască chiar singură, izolată. Intr'adevăr, se găsesc chiar şi astăzi un număr de astfel de familii ce-şi duc viaţa autonomă, în regiunea cea mai deasă a pădurii centrale şi chiar gaboneze.

Peste tot, pe măsură ce relaţiile comerciale cu Albii s'au înteţit, familiile izolate dispar sau se aglomerează; se prevede chiar o zi când familiile izolate nu se vor întâlni decât la Negrili.

Satul bantus este o asociație de familie; el nu este un teritoriu. Cele mai deseori el se formează prin atracția ce-o exercită un șef de familie mai activ și mai puternic decât vecinii săi, care — de bună voe sau prin constrângere — primesc dela el legea pe care-o impun proprii lor lor copii.

Fondatorul alege primul loc al noului grup, aproape de un loc de pescuit, de un teritoriu de vânat, de o pădure, sau de savană, propice plantației sau culturei, el nu dă satului numele unui loc, fiindcă el nu este destinat să rămână totdeauna, dă numele său propriu. Adesea, la moartea sa, dacă în familia sa, sau într'alta, nici un șef nu se impune, satul întreg se disolvă, familiile mergând să se adaoge altui sat vecin.

Șeful nu este deci șef, decât dacă este bogat, dacă are autoritate și inteligență relativă, satul neexistând decât prin el. De aci autoritatea sa absolută și nesprijinită pe nici o lege scrisă sau orală și dreptul de proprietate ce-l exercită asupra tuturor bunurilor sale și mai ales asupra bunurilor esențiale: mărfuri alimentare. Deci un fel de comunism, cu bază de tiranie. Deși sunt numeroase adunări „palabres" însă tot șeful decide, mai ales în privința războaielor cu vecinii; războiul fiind cel care a creeat odinioară marile triburi sau regate, mai ales cele născute din comerțul cu sclavii.

Tribul nu este decât un ansamblu de sate unite prin vecinătate, comunitate de interes (triburi de vâslași, făurari, hamali, etc.) sau printr'o înrudire fizică sau prin folosirea aceleiași limbi.

Dacă Bantus-ii ocupă quasi-totalitatea Africei ecuatoriale amestecați în interior cu resturile autohtonilor și pe margini cu cei mai recenți ocupanți veniți dinspre Nord și Est, ei n'au peste tot aceleași feluri de viață. ca urmare a adaptării la condițiile naturale.

De aceea, chiar pentru Bantus este locul de a deosebi sub-grupe, nu etnice, ci geografice: Bantus-ii zonei atlantice, ai savanei, cei ai pădurii și pe cei din Est.

Aceşti băştinaşi ai Africei, s'au aciuiat în ţinutul Sedd-ului, acolo unde Nilul, binecuvântatul fluviu al Egiptului, străbate Sudanul „ţara negrilor" dela S. la N. Aici, ţinutul savanelor scăldate şi înnecate de numeroşii afluenţi, Bahr-el.-Ghazel şi Bahr-elGjebel ce se adună în Nilul superior, formează o regiune unică în felul ei: regiunea „Seedd-ului (plaur).

In acest ţinut, pădurile galeri acopăr totul într'o sumbră mantie. E atâta ierbărie, încât inundă şi fluviul. sufocându-l în unele locuri. De aci Nilul îşi muşcă năvalnic din maluri şi îmbrânceşte la vale mulţimi de tulpini încâlcite, smulse cu bulgări mari de glod de pe ţărm. Uneori cursul fluviului s'astupă şi Nilul este silit să-şi croiască cale ca într'o deltă nouă.

In astfel de delte văcuesc Negrii-Dinka, sau Denka şi Djangha, populaţie nilotică, adevăraţii reprezentanţi ai rasei negre.

Iată cum ne descrie ţinutul lor, marele călător Schweinfurth: „Pe un pământ cu totul neted, unde se întind apele fluviului şi ale râurilor din Vest, ierburile şi trestiile formează o păşune mişcătoare foarte întinsă din ale cărei margini, din pricina puterii curentului în vremea viiturilor, se desprind porţiuni şi plutesc la vale, apoi se apropie una de alta, se îngemănează, micşorând din ce în ce lărgimea luncii şi uneori sfârşesc prin a o astupa, alcătuind adevărate diguri temporare, piedici pentru navigaţie".

Locuitorii care trăesc în ţinutul Sedd-ului, adevărate mlaştini buretoase, au un chip deosebit de al celorlalţi băştinaşi ai Africei.

După Schweinfurth, aceşti locuitori ocupă printre oameni acelaş loc, pe care-l au flamanzii printre păsări.

Negrii-Dinka sunt înalţi şi svelţi, cu braţe lungi, coapsele şi pulpele lungi şi uscăţive, talpa picioarelor le este largă şi lată.

Această naţie de negri se odihnesc într'un chip aparte,

sbârcindu-se pe picioare, şi stând neclintiţi într'un picior, celălalt fiind sgârcit (cu talpa) deasupra genunchiului. Din această pricină, văzuţi de departe, în această „împărăţie a mlaştinilor" apar ca nişte cocostârci; având obiceiul să meargă pe catalige prin aceste mlaştini, după ce's înalţi, apar şi mai mari. De aci numele de „cocostârci ai neamului omenesc".

Cei mai mulţi Dinka umblă goi în întregime; îşi mânjesc însă corpul cu cenuşe sau balegă, spre a-l feri de înţepăturile supărătoare ale ţânţarilor.

Dinka au numeroase vite şi se pricep la ale agriculturii.

Hamalii continentului negru

Mai toţi locuitorii băştinaşi ai Continentului negru iubesc viaţa trândavă. Un negru socoteşte munca drept activitate de dispreţ, de aceia nici nu se prea îndeletniceşte cu muncile istovitoare, ci se ocupă mai ales cu vânatul. Muncile grele sunt împlinite în deosebi de negrese, adevărate roabe ale trântorului ce nu ştie decât să viseze şi să îngâne sunetele tamtamului repetate de ecourile pădurilor fără de sfârşit.

Pentru acest fapt unii călători au botezat Africa şi cu numeele de Continentul adormit.

Cu toate acestea, într'un colţ din Africa se găsesc Negri de o mare vrednicie; aceştia sunt Negri-Kru, care fac parte din Nigriţienii litorali sau guineeni, deosebindu-se prin înfăţişarea lor fizică de Negrii sudanezi şi senegalezi.

Negrii-Kru sau Krumen sunt băştinaşii capului Palmas, de pe litoralul guineean.

Spre deosebire de cei din „ţara negrilor", adică din Sudan, Negrii-Kru sunt de o mare hărnicie. Intr'adevăr, în timp ce Negrii ceilalţi nu sunt prinşi decât cu arcanul spre a fi puşi la muncă, aceştia pleacă — de bună voie —

în cete numeroase, sub conducerea unuia dintre ei, spre cel mai apropiat dintre porturile țărmului.

Fără acești hamali voinici și modești, nici o încărcare și descărcare de vapoare n'ar fi posibilă pe acest litoral nesănătos, unde frigurile primejduiesc viața Europenilor și unde acea „barră' ' a oceanului împiedică apropierea vapoarelor de țărm.

De cum se crapă de ziuă și până ce noaptea își dă'n geană, Negrii-Kru robotesc la munci istovitoare, fără să cârtească, ba află și clipe de răgaz spre a-și îmbuna sufletul cu cântece și uneori râd ca niște copii; la ei — spre deosebire de ceilalți Negrii — nu se iscă nici cea mai mică gâlceavă. Viața lor se deapănă în pace și veselie. O bucată de pâine câștigată de unul este împărțită la toți.

Mâncarea lor este simplă: din orez fiert; se mulțumesc ca și Chinezii cu puțin. Cum Chinezii sunt căutați prin toate porturile americane pentru râvna muncii lor, tot așa's și Negrii-Kru, cărora putem să le zicem „Chinezii porturilor africane".

Leafa lor nu li se dă în bani, ci în pânzeturi colorate, mărgele, oglinzi și atâtea alte nimicuri. Cu aceste câștiguri, acești harnici hamali africani, se întorc spre a-și dura o gospodărie.

Stârpiturile neamului omenesc: Pigmeii sau Piticii

Basmele tuturor popoarelor povestesc despre ființa piticilor buni și răi, iar știrea despre ființa unui neam omenesc de statură nefiresc de mică își are rădăcini în adâncurile vremurilor preistorice.

Poetul Iliadei (Homer) vorbește de „cocorii care fugind de gerul iernii și de ploi, țipând și croncănind, se îndreaptă spre fluviile oceanice spre a aduce piticilor (pigmeilor) moarte și prăpăd".

Bătrânul Herodat, părintele istoriei, știe să povestească de călătoria a cinci tineri îndrăzneți dintre Nasomani

prin ţara celor mai mici oameni, adevăraţi stârpituri de oameni.

In fine, cu un secol mai târziu, cercetarea „continentului întunecat" pare a fi făcut progrese. Astfel, înţeleptul din Stagyra, Aristotel, perceptorul lui Alexandru cel Mare, dă ca fapt precis că la isvoarele Nilului, domiciliul de iarnă al cocorilor, locuiesc pigmei, şi anume că nu ar fi „o fabulă, ci purul adevăr".

Regiunea întinsă dela isvoarele Nilului, binecuvântatul fluviu al pustiului, s'a dovedit mai apoi a fi patria unor triburi de oameni cărora li se cuvine pe deplin numele de pigmei sau pitici. Numai cercetătorii timpurilor noastre au putut însă să cerceteze exactitatea afirmaţiilor istoriografilor greci despre aceste „stârpituri omeneşti"

Dar cu totul altfel se prezintă pigmeii-pitici sau „spiriduşii africani", decât neamul piticilor descrişi în legende şi în basme.

Călătorul german Schweinfurth, care a colindat regiunile superioare ale Nilului şi linia despărţitoare a apelor dispre Congo, a făcut — pentru prima oară — o descriere ştiinţifică a unuia din triburile africane de pitici (tribul Akka).

Marele călător Stanley a stat şi mai mult printre aceşti pitici africani, povestindu-ne viaţa lor în „Intunecimile Africei".

Triburile acestea de pitici, despre care ne dau ştiri toţi exploratorii Africei, cunoscuţi astăzi sub numele ştiinţific de Pigmei sau mai bine Negrili, sunt răspândite sub diferite nume pe o largă zonă, care se întinde până la 4⁰ şi 5⁰ la Nord şi până la 5⁰ şi poate că mai mult spre Sud de ecuator, deacurmezişul întregului continent african, dela regiunea Marilor Lacuri şi până la Camerun şi Gabon; ei se întind deci ca un lanţ pe toată lăţimea brâului ecuatorial — fiind mai deşi în N. E. marei păduri seculare din inima Africei, la Apusul lacurilor Albert şi Albert-Eduard.

Aceşti pitici se pot împărţi în trei grupe, estică, vestică şi centrală.

Mulţi cercetători confundă într'o singură grupă pe Pigmei, Negrili şi pe Boşimani. Nimic nu justifică însă această apropiere. Culoarea pielii la Boşimani este gălbuie, în timp ce a Negrililor este de un brun-şocolat; primii au părul de pe cap de culoare neagră şi strâns ca nişte boabe de piper, ultimii au părul mai întins şi o culoare mai deschisă.

Niam-Niam (Antropofag)

In fine, statura Negrililor variază după grupe, însă — ori cum ar fi — rămâne totdeauna cea mai mică din întreaga umanitate.

In grupa de Est, mijlocia staturii ar fi de 1 m. — după măsurătorile făcute de Emin-Pacha.

Negrilii trăesc în mijlocul altor popoare (Bantus, Niloţi, etc.) fie ca indivizi izolaţi (cei mai mulţi ca sclavi), fie în mici grupe (însă care cuprind şi până la 800 indivizi). Această rasă baştinaşă a fost numită cu porecla de „stârpiturile neamului omenesc".

Aceşti mici şi iscusiţi vânători şi-au stabilit un anume

fel de traiu special cu populaţiunile agricole care-i înconjoară: schimbă cu ei produsele vânătoarei lor şi ale culesului lor, pentru alimente şi obiecte din metal; ei plătesc adesea prestaţia acestor vecini puternici. Armele lor sunt ca şi ale protectorilor lor, ele fiind numai proporţionale cu statura lor.

Negrilii umblă aproape complect goi, cel mult dacă au o pestelcă făcută din scoarţe de copaci sau un petec de piele.

Slabi la trup, cu ambele picioare încovoiate, cu capul mare, nu întrec — cum am spus — înălţimea de 1,40 m.: laţi în spate, cu gâtul subţire şi culoarea feţei ceva mai deschisă ca la ceilalţi Negri. Părul capului le este negru şi creţ. Mersul le este legănat.

In privinţa agerimei îi întrec pe toţi, furişindu-se întocmai ca maimuţele pe copaci şi ascunzându-se în frunzişul des al acestor copaci.

Hrana lor obişnuită este carnea elefantului, de bivol sau de porc sălbatec.

In timpurile de restrişte, se mulţumesc chiar şi cu omizi sau larve de insecte.

Carnea o pârlesc la foc, pe care-l păstrează cu mare grijă necunoscând chipul de a-l aprinde; de aceea, când rătăcesc dintr'un loc în altul, iau cu ei un tăciune aprins.

Colibele lor sunt în formă de cupolă sau de tunel; de obicei, coliba este ocupată de un singur om sau o singură femeie, soţiile locuind în case speciale. Poligamia eixstă printre ei.

Conducerea este încredinţată celor mai buni vânători.

Pe lângă casa lor nu au domestecit, afară de câine şi de găină, alt animal.

Vorbirea lor este un fel de ciripit de păsări, fiind alcătuită din silabe răspicate şi tot una de întonate.

De numărat, nu ştiu număra, aşa încât Boşimanii în-

ruditi, le sunt superiori, ştiu să numere până la trei, cunoscând şi expresiunea de „multe".

Piticii deşi trăesc în ţinuturi în care hrana este foarte greu de procurat, ei au învăţat dela strămoşi cum s'o procure. Ei se hrănesc deci cu tot ce găsesc: mai întâi cu rădăcini, bune de mâncare: ştiu unde să caute şi cum să aleagă aceste rădăcini. In al doilea rând, din nucile de cocos; sprinteni şi meşteri, cum sunt, se caţără pe copaci şi se urcă până în vàrf, de culeg nucile, pe care le smulg uneori din mâinile sau chiar din gura maimuţelor.

Pe lângă aceasta, în urma unei experienţe de mii de ani, au ajuns să-şi facă rost de lapte, fără a-şi mai bate capul şi a se osteni să crească vaci, sau capre: mulg furnicile. Iată cum: pe scoarţa arborilor din pădurea seculară mişună fără astâmpăr tot soiul de furnici dintre care unele mari şi pline, pe care le prind şi le strâng între degete şi capătă un fel de suc alb, dulceag, băutura cea mai preţioasă a Piticilor.

Ocupaţia lor de căpetenie este însă vânătoarea; şi deşi codrul secular este des ca peria, ei au, totuşi, un mijloc original de a se strecura cu cea mai mare uşurinţă printre hăţişuri

Intr'adevăr, Piticii, au învăţat, anume, metoda practicată de maimuţe: se agaţă de o liană, care spânzură de creanga unui arbore, îşi fac vânt şi sar dela un copac la altul.

In acest chip, aceşti „spiriduşi africani", adevăraţi „oameni sburători" străbat în câteva ceasuri distanţe mari, pentru cari, dacă umbli pe jos, îţi trebuie zile întregi.

Viclenia şi răutatea sunt însuşirile lor caracteristice. Simţurile lor sunt extrem de desvoltate, ceace le ajută foarte mult la vânat.

Aceşti primitivi trăesc într'un chip cu totul aparte. Femeile lor sunt totdeauna goale, fără podoabă, fără coliere, fără tatuaj.

Ei n'au nici o credinţă, nici un şef numai cel mai

iscusit vânător dintre ei are uneori oarecari privilegii; fiecare trăeşte aparte cu câteva femei, în familie, având o mare afecţie pentru copiii lor.

Neavând nici animale domestice, nici legume şi nici culturi, ei nu se reunesc decât pentru o sărbătoare sau după o mare vânătoare. Ei sunt cu mult mai veseli şi mai muzicieni decât ceilalţi negri ai regiunii.

Ei sunt hoţi cunoscuţi; noaptea se aventuriază adesea pentru a fura banane, alimentul lor preferat, pe care nu-l au în pădure, punând adesea o bucată de vânat sub arborele despuiat de fructe.

Pasiunea vânatului lor este elefantul, cel mai mare dintre animale fiind astfel victima celui mai mic dintre oameni.

In general, Piticii sunt oameni de pădure. Simţurile lor sunt extrem de desvoltate.

Colibele lor în formă de stupi de albine au adesea numai un metru în diametru şi locuitorii dorm deci numai cu partea superioară a corpului înăuntru, pe când picioarele sunt scoase din uşă afară.

Ca şi indigenii din împrejurimi, Piticii sunt şi ei, la ocazii favorabile, canibali. In cea mai mare parte, însă, ei trăesc din vânat şi din cerealele prietenilor lor vremelnici.

Oamenii tufişurilor

Ca şi Pigmeii şi Hotentoţii, Boşimanii sau Buşmenii (Buschmen sau Bosjesman în olandeză = oamenii tufişurilor) reprezintă tot unul din neamul cel mai primitiv din Africa.

Cuvântul de Bosjesman este adesea dat şi populaţiunilor hotentote sau metiţilor hotentoto-bosjesmane, cum sunt de exemplu Bosjesman-ii ţinuturilor Nama, cari vorbesc un dialect hotentot.

Uneori termenul „Koi-Koin" este dat grupei ce ne interesează, termen neexact, fiindcă „Koi-Koin" sau mai

bine „Hau-Khoin" nu este altceva decât unul dintre triburile hotentote.

Boşimanii locuesc astăzi numai împrejurul pustiului Kalahari (Beciuana). Hărţuiţi pas cu pas de Zuluşi şi Europeni, sunt pe cale de dispariţie. Astăzi — în Kalahari şi pe coastele vestice (Namib) — s'ar mai afla abia 10.000 suflete; numărul lor total, este socotit după alţii la 50.000.

Ca şi Hotentoţii, ei au pielea de culoare galbenă; cu statura lor mică — în mijlociu 1.20—140 m. — fiind un fel de pitici. Fruntea le este mare şi bombată, nasul turtit, umerii obrajilor fiind eşiţi iar ochii mici şi depărtaţi. cu buzele răsfrânte şi bărbia dată înapoi, cu privirea cruntă, Boşimanii apar ca ultimile „fosile vii" ale sălbatecilor cari populau tot pământul, la zorile umanităţii.

Boşimanii, cu toate că sub pielea lor uscăţivă au muşchii subţiri, iar tendoanele răsar ca şi la mumiile egiptene, sunt puternici.

In general, atât Boşimanii bătrâni cât şi cei tineri, au pielea cu foarte multe zbârcituri, încât toţi aduc cu chipul unor babe, s'ar spune că pielea le este prea largă faţă de trupul ce-l acopere. Numai în zilele norocoase când aceşti „oameni ai tufişurilor" se ghiftuesc cu carne, atunci se îngraşe repede, ajungând la chip dolofani şi zbârciturile dispar pentru un timp.

O particularitate a copiilor boşimani este burta mult desvoltată, încât se pare că sunt hidropici.

Părul care le acopere capul este atât de creţ încât se aseamănă cu boabele de piper, aducând cu al Hotentoţilor, cărora li se zice chiar „Cap de piper". Boşimanii (Buşmani) au fost astfel botezaţi de Olandezi (Buschmen = oamenii tufişurilor), deoarece colibele lor se găsesc totdeauna în preajma stufişurilor, singura vegetaţie, şi aceasta destul de rară, din pustia Kalahari.

Boşimanii duc o viaţă nomadă, rătăcind la voia întâmplării, singuri sau adunaţi în grupe mici (15—50). Lipsa animalelor de vânat în pustiu îi sileşte să rătăciască în-

tocmai ca şi Negrii australiene. Cum animalele pe care le pot vâna 's adesea numai din cele sprintene (girafe, antilope şi struţi), Boşimanii sunt nevoiţi să alerge zile dearândul până le încolţesc.

Armele lor sunt, ca şi cele hotentote, din piatră cioplită: lănci, ghioage, arcul lor fiind de mărimea omului, iar săgeata cu vârful din piatră, os sau fier este adesea muiată'n suc ucigător.

Când nu pot vâna, se hrănesc cu orice: scurmă pământul c'un băţ şi caută rădăcini şi animale mici (insecte, viermi).

Având o vedere pătrunzătoare, un auz fin şi un miros de prepelicar, Boşimanii, nu se dau în lături nici chiar dela vânătoarea leului, regele animalelor, pe care-l răpune uneori chiar fără arme.

Aceşti fii adevăraţi ai naturii deşertice pot fi asemuiţi — în ceeace priveşte dorul de libertate şi de rătăcire — cu nomazii saharieni; într'adevăr, ei hoinăresc ori încotro îi duce vântul.

Din tufişurile în care stau ascunşi, Boşimanii ţintesc fără greş pe duşmani sau vânatul mai greu de urmărit; de aci le-a venit şi numele de Boşimani sau Buşmani — cuv. dat de olandezi, cum am văzut şi care înseamnă „omul din tufiş". Ei înşăşi se numesc Sen.

Boşimanii sunt şi mai înapoiaţi decât fraţii lor Hotentoţi, fiindcă n'au ajuns nici la organizarea statornică a familiei; ei n'au şefi, fiindcă n'au clanuri. Numai când îşi împart ţinutul pentru vânat, alcătuesc un fel de asociaţie de câţiva.

Veşnic călător după hrană, Boşimanul n'are vreme să-şi dureze o locuinţă. Nu cunoaşte nici cel puţin cortul — cea mai simplă locuinţă Văcueşte în voia soartei, dormind iepureşte prin peşteri, pe sub stânci, găuri de animale, prin tufişuri mai dese, mulţumindu-se uneori chiar cu un singur culcuş de crengi.

Locuinţa boşimană nu-i uneori decât o rogojină întinsă pe patru pari. Boşimanii umblă mai mult desbră-

cați, atât pe vreme bună cât și pe vreme rea, în aceste ținuturi în care frigul se face adeseo simțit, ei își reduc îmbrăcămintea la simple podoabe: o mică pestelcă de piele aninată de o cingătoare, șiraguri de oscioare sau mărgele din dinți dela diferite animale vânate, pene smulse dela struț și uneori își vâră chiar bețișoare în nările nasului.

Nu cunosc alt meșteșug decât fabricarea armelor: pietre ascuțite, arcuri și săgeți otrăvite. Nu știu nici să țese, nici oale să-și facă, după cum ei n'au ajuns nici măcar să cunoască agricultura ori domesticirea animalelor.

Multă vreme vecinii lor Hotentoți și Cafri, ba chiar și Europenii nu-i socoteau decât niște animale de vânat. De aceea au fost căsăpiți fără milă de toți și vânduți ca sclavi.

Până la sosirea Europenilor, nu cunoșteau nici focul. Ospătează din carnea vânatului crudă sau abia pârlită pe pietre încălzite în foc.

Cele mai de seamă daruri ale pustiei Kalahari sunt pepenii sălbatici și un fel de furnici albe, cărora Europenii le-au zis „orezul boșiman".

Boșimanii au mare plăcere să vadă cum curge sângele din animalele ce păstoresc și bucuria mare îi apucă atunci când răpun un vânat; se adună atunci toți roată în jurul animalului care trage să moară și-i beau sângele, apoi îl devorează mai mult crud, ca fiarele.

In lipsă de hrană, Boșimanii mai voinici părăsesc fără pic de milă — pe copii, femei și bătrâni, lăsându-i pradă fiarelor și morții.

Cum vedem acești „oameni de tufiș" duc viață câinoasă: umblă pururi în căutarea hranei, dar sunt pururi flămânzi.

Și cu toate că traiul Boșimanilor este atât de înapoiat, ei dovedesc un oarecare simț artistic, prin chipurile de animale zgăriate pe piatra diferitelor peșteri, pe unde au văcuit.

Boșimanii au înclinare și spre muzică, fiindcă își fac

un fel de vioară dintr'un fel de bostan despicat în două felii.

Impinşi din toate părţile, ei se sting sub ochii noştrii, ca o flacăre, dar desprinsă din viaţa strămoşilor noştri dela aurora omenirii.

Căutătorii de apă ai pustiului

Pustiul Saharei, n'a fost dintr'un început atât de aspru, ca în zilele noastre. Se crede că într'o vreme nu prea depărtată, peste fruntea chilugă a deşertului înfrunţeau — în locul oazelor ochiuri de verdeaţă — întinse covoare păduroase şi'n locul apelor supte de nisipul fierbinte de acum, fruntea deşertului saharian era brăzdată de fluvii viguroase, umflate în vrèmea marilor ploi încât musteau peste maluri, întocmai cum apele mâloase ale Nilului îşi ies din matcă, spre a aduce rodnicie, acolo unde soarele tropical prăjeşte pământul.

O întreagă reţea, un adevărat păienjeniş de ape domoale sau vijelioase împânzea — atunci — seninul oceanului de nisip.

Din acest păienjeniş de ape ce-au născut adevărate „comori de viaţă", într'un trecut îngropat sub giulbiul prafului pustiului de astăzi, n'au mai rămas decât două mărturii vii : Nigerul „fluviul săgeată" şi Nilul „fluviul binecuvântat" al pustiului", cel căruia i se datoreşte fiinţa Egiptului.

S'a întâmplat şi în Sahara, ca şi în alte colţuri pământeşti, o schimbare a climei. Intr'adevăr, ploile care cădeau altădată cu găleata, s'au dus. In locul cerului îmbrobodit sub nouri negri, deşertul s'a trezit sub seninul veşnic al cerului albastru de astăzi şi sub pripirea unui soare nemilos.

Apele le-a supt pământul — căruia îi hărăziseră rodnicie — spre a le păstra cu sgârcenie în adânc.

Pustiul cel necruţător şi-a întins marginile sub biciuirea vânturilor stârnite din cele patru zări. Cu moartea

apelor s'au stins şi pădurile şi au aţipit toate vietăţile ce gânguriseră cândva în „cureluşele de viaţă" căţărate de o parte şi de alta a râurilor, ce şerpuiau faţa Sahariei şi care au fost supte de lacomul pustiu.

Astăzi, numai acolo unde apele nu s'au înfundat prea adânc, au răsărit ochiuri de verdeaţă : oazele, singurele petce de viaţă în imensitatea împărăţiei tăcerii eterne.

Şi'n aceste colţuri de raiu rămase ca nişte mărturii vii din Sahara trecutului, grija cea mai arzătoare, este apa.

Astăzi, ea are — pentru deşert — valoarea aurului. De aceeà, sunt anumiţi indigeni care se ocupă cu căutarea pânzelor de apă, ascunse în pământ. Aceştia sunt „fântânarii" saharieni, care au fost înzestraţi de natură cu un anumit dar de a căuta şi scoate apa, cum se spune, chiar din „piatră seacă".

Această îndeletnicire se moşteneşte din tată în fiu şi de aci darul ce-l au de a ghici mai uşor calea apelor ascunse astăzi sub povara prafurilor deşertice.

După unii cercetători, căutătorii de apă saharieni ar fi cei de pe urmă scoborâtori dintr'o rasă care a trăit în timpul când pânzele de apă subpământene erau râuri ce se scurgeau la suprafaţă, tradiţia păstrându-le urma ştearsă.

In Sahara, însă, pe lângă greutatea aflării apei ce-a supt-o pământul, se mai adaogă şi piedicile ce le întâmpini spre săparea şi îndeosebi întreţinerea puţurilor ce pot fi lesne astupate cu praful adus de vânturile deşertice şi mai ales de Simun.

Cu curăţirea puţurilor din oaze se ocupă anumiţi oameni ce se numesc: r'tas. Aceştia au de înfăptuit o muncă destul de anevoioasă.

In anumite zile ale anului, aceşti r'tas vin să cureţe de nisip puţurile; pentru aceasta se folosesc de un coş împletit din fibre şi frunze de palmier şi de o frânghie. De obicciu, la fiecare puţ stau câte doi. Coborârea în puţ se face pe rând, după ce şi-au uns corpul cu grăsime spre a se prelinge apa mai repede şi să nu li se

pară prea rece şi după ceş i-au îndopat urechile cu ceară, împotriva presiunii apei din puţ.

Cufundarea în apa cea rece din fund ţine câte 3 minute; deajuns spre a încărca coşul cu nisipul aruncat de vânt.

La ieşire, aceşti fântânari se simt foarte rău: au dese bătăi de inimă, respiră greu şi capul parcă le pocneşte.

Muncă istovitoare!. Cei mai mulţi — dacă nu mor în fundul puţului — mor de tuberculoză sau de inimă.

Cavalerii pustiului

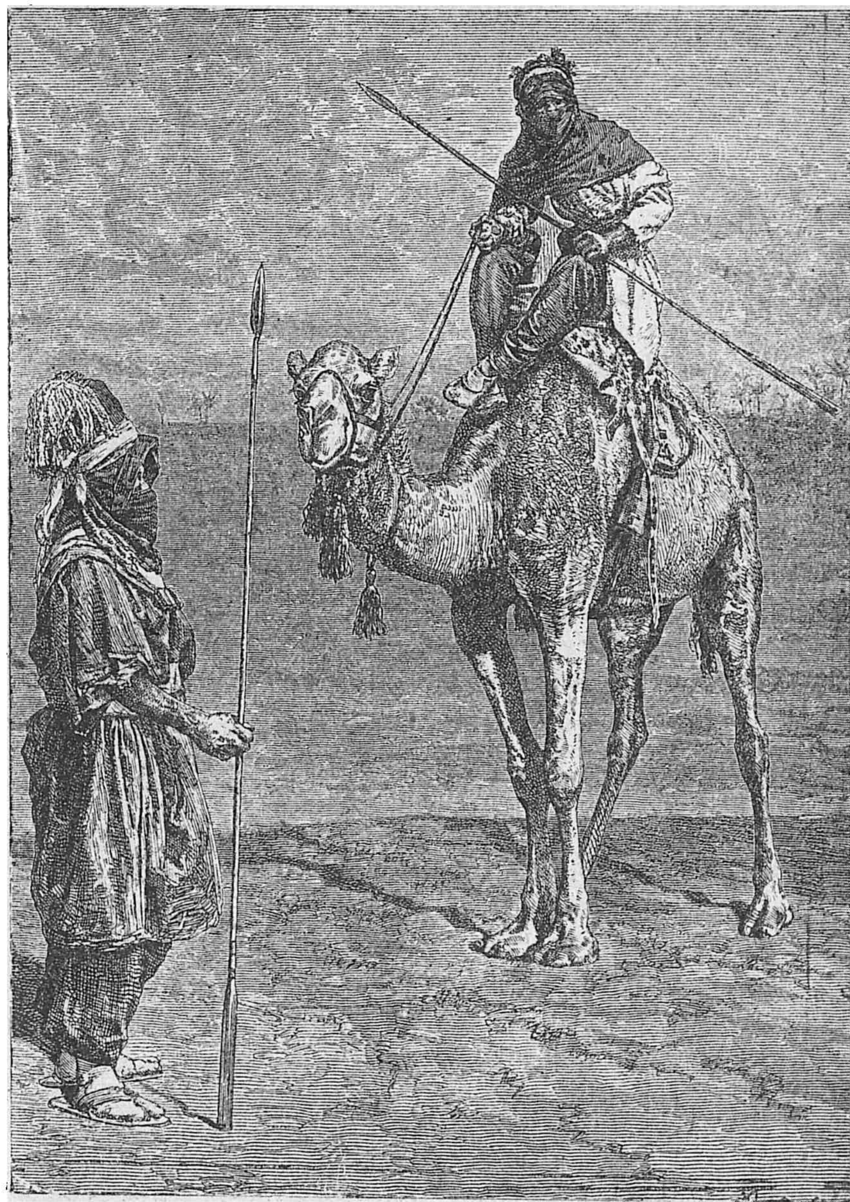
Sahara, oceanul cu talazurile adormite s'a dovedit a fi avut odinioară umezeală. Rămâne însă de mirare, cum s'a aciuat omul până în aceste ţinuturi peste care stăpâneşte „un cer de flacără" şi unde nisipul arde ca jăratecul.

După uneltele aflate în aceste locuri: arme şi săgeţi, arme folosite astăzi în deosebi de Negri, se poate spune că, primii saharieni n'au fost de rasă albă. Negrii saharieni ajunseseră chiar la o civilizaţie înnaintată, fiindcă s'au găsit înnecate în nisip felurite construcţiuni şi morminte, precum şi sculpturi în stânci.

Această civilizaţie, neagră n'a avut însă vreme îndelungată noroc de o viaţă, tihnită... Intr'adevăr, spre sfârşitul imperiului roman, pătrund în ţinuturile nord-africane grupuri numeroase de oameni de rasă albă „porumbei păcii" acei care, folosindu-se de cămilă, „bar ca pustiului", adusă din Arabia, încep să împingă spre Sud pe Negrii saharieni şi să pună ei stăpânire pe „împărăţia tăcerii".

De unde au venit aceşti nomazi albi, este greu de ştiut. Unii îi socot urmaşii Hyksoşilor de origină asiatică, care fiind învinşi de regii Thebei au fost siliţi să se înfunde îi inima Africei, printr'o invazie.

Deşertul a impus vieţii omeneşti cerinţe atât de spe-

Tuaregi „cavalerii pustiului“

ciale, încât a sfârşit prin a comunica tuturor saharienilor caractere comune.

Nomadul saharian se deosebeşte printr'o talie înaltă; oamenii graşi fiind o raritate. Saharienii ca şi plantele, s'au adaptat uscăciunii. Rezistenţa la sete şi chiar la foame este una din trăsăturile nomazilor saharieni.

Intr'adevăr, un nomad poate răbda de sete 5 zile; când este în drum, se mulţumeşte doar cu câteva smochine sau cu o mână de cocă de făină. Aceşti „cavaleri ai oceanului de nisip" sunt obişnuiţi cu o minunată rezistenţă faţă de oboseală şi boală.

Un simţ special pe care îl au este orientarea printre unduirile nisipoase, putând să se ţină de drumurile deşertului, chiar când „oceanul de nisip" vânjolit de suflarea vântului îmbâcseşte tot văzduhul cu praful care se înalţă ca nişte suluri de fum din crestele dunelor.

Aceşti „răsfăţaţi ai pustiului" sunt trăiţi prea mult în libertate ca să poată iubi vreo ocupaţie sedentară; faţă de agricultură şi chiar faţă de industriile cele mai folositoare, ei arată dispreţ.

Nomadul saharian este în deosebi păstor de cămile; când păşunile îi permit, el creşte măgari, capre sau câteva oi. Când păşunea este păscută, tribul nomad caută alta.

La perioade aproape fixe, crescătorul de animale face loc comerciantului: caravanele se organizează spre a merge să vândă pe pieţele oazelor produsele.

Cumpărăturile cuprind: arme îmbrăcăminte, mei, smochine; vânzările se fac din: animale produse ale turmelor şi mai ales sare.

In Sahara se găsesc în fundul lacurilor secate zăcăminte de sare, care alcătueşte un obiect de comerţ însemnat cu oazele şi ţările din marginile pustiului.

La aceste isvoare cinstite de venituri, nomazii saharieni adaogă jefuirea caravanelor.

Mulţumită poliţiei făcută de meharişti, „cavaleria albă

a deşertului", mai ales în Sahara franceză, nomazii au fost pacificaţi.

Traiul acestor rătăcitori saharieni este simplu, nutrindu-se de obiceiu cu o cocă din meiu muiată cu unt, sau se adaogă brânză, smochine şi rareori carne.

Băuturile obişnuite sunt: apa şi laptele proaspăt sau acru.

Imbrăcămintea lor se compune dintr'o cămaşă largă de bumbac, albă şi fără mâneci, dintr'o tunică lungă, strânsă printr'un fular, dintr'un pantalon larg de bumbac şi dintr'un voal zis litham.

Locuinţa nomadului este cortul: cortul din piei tăbăcite, din frunze de palmier sau din ţesătură de păr de cămilă sau capră.

Mutatul nomadului este foarte uşor: cortul, mobilierul şi cu stăpânul se aşează pe spatele cămilelor şi satul întreg se încolonează pentru marş.

Ceeace-i mai caracterizează pe nomazii saharieni este ascuţimea inteligenţii lor. Se pare că această viaţă de veşnică mişcare le-a desvoltat spiritul.

Cultura intelectuală a nomadului saharian este musulmană, Sahara întreagă fiind cucerită de islamism Aceste daruri de inteligenţă şi aceste gusturi de cultură se dublează de un simţ artistic: muzică şi dans.

B u r i i

Timp îndelungat, Continentul negru a rămas necunoscut popoarele europene. Numai coastele au fost cercetate şi ocupate mai de timpuriu.

Astfel, în sec. XV-lea, Portughezii încep să cerceteze coasta de Vest a Africei. In fine, în anul 1486 Bartolomeu Diaz, împins de o furtună, ocoleşte fără să ştie însă capătul de Sud al continentului african, căruia i-a dat numele de Capul Furtunilor, numit mai în urmă Capul Bunei Speranţe. După 12 ani (1498) Vasco de Gama o-

colește Africa și ajunge în India, întemeind primele colonii europene.

In urma acestor călătorii împrejurul Africei, Portughezii au ajuns stăpâni peste cea mai mare parte a coastelor africane.

După Portughezi, au urmat Englezii și Francezii (în sec. XVI și XVII), fără a pătrunde însă spre inima Africei, mulțumindu-se doar să poposească pe litoralul african, in drumul lor spre India.

In secolul al XVII-lea, locul Portughezilor fu luat, în Africa australă, de Olandezi (1652), care au întemeiat orașul Cap.

Țăranii olandezi sunt cei dintâi dintre Europeni, care s'au așezat mai cu dinadinsul la capătul sudic al Africei.

In 1685, Francezii calvini și protestanți, fugiți din Franța, după revocarea edictului din Nantes, vin și se amestecă cu Olandezii din Colonia Capului, dând naștere unui popor de țărani, cunoscut sub numele de Buri. (cuv. de Boer — se pronunță Bur în limba olandeză, însemnând țăran cultivator; în germană Bauer țăran).

Acești coloni erau în cele mai multe cazuri de origină olandeză. La început făceau agricultură, ajutându-se cu Negrii robi. Intinzându-se, mai mult spre Nord, au ajuns apoi mari crescători de vite.

Burii s'au stabilit mai întâiu pe coastă, în Cap, apoi în Natal, spre sfârșitul sec. XVIII-lea (1815). Englezii, care vroiau să ajungă stăpânii drumului spre Asia răsăriteană, se gândesc să alunge pe Buri.

Astfel, Englezii puseră mâna pe Cap, apoi pe Natal (1795) transformând colonia olandeză în colonie engleză.

Pentru a scăpa de stăpânirea engleză, Burii liberi s'au retras mai spre Nord, întemeind două republici pastorale, a Transvaalului (capitală: Pretoria) și Orange (capitala Bluenfontein), prima între Vaal și Limpopo; a doua, între fluviul Orange și Vaal.

Ei duceau o viață pastorală, necultivând decât terenul necesar, spre a avea câteva cereale și legume.

Stăpânirea engleză n'a fost multă vreme decât nominală, Burii sprijiniți de numărul sclavilor (Cafri și Hotentoți) și fiind mai numeroși, au putut să li se împotrivească.

Burii, aflând în ținuturile lor aur și diamante, n'au fost lăsați în tihnă de Englezi. Astfel, prigoniți, Burii s'au retras mai spre Nord, dând peste Beciuana, țara Hotentoților și Boșimanilor; dar nici spre Nord nu puteau să se retragă, fiindcă musca țețe le-ar fi ucis vitele; din această pricină au luat armele împotriva Angliei și deși au fost numai o mână de oameni, s'au războit, cu atâta vitejie, încât au stârnit admirația lumii întregi.

Descoperirea unor bogate terenuri diamantifere in Orange și aurifere în Transvaal grăbește încoronarea dorinței Englezilor de a supune pe Buri.

Bogăța subterană în minerale nobile a fost cea care a atras urgia străinilor.

La drept vorbind, Burii s'au ferit de Englezi și pentru alt fapt: când Anglia a desființat robia Negrilor, Burii nu se puteau desbăra de obiceiul de a ține robi. Deși erau creștini — și încă bisericoși — ei se luau după învățătura Vechiului Testament, care îngăduia robia.

Cu tot eroismul lor, în urma războiului anglo-bur (1899—1902) acești primi coloniști europeni în Africa australă sunt complet supuși de Englezi. Ei renunțau la independența lor, în schimb Anglia le promitea să le acorde autonomia și să-i ajute să-și refacă țara.

In anul 1908 conducătorii celor patru colonii, de acord cu guvernul englez hotărăsc reunirea lor sub numele de Uniunea Sud-Africană.

Locuințele lor erau destul de simple în privința construcției cât și în aceea a mobilierului.

De jur-împrejurul casei se afla grădina, livada și lanuri de zarzavat.

Locuinţele Burilor erau depărtate între ele, locuitorii trăind într'o perfectă izolare.

Burul (Boerul) n'avea cunoştinţă de vreo asistenţă mutuală, el trăia ca şi cum ar fi fost numai el cu ai săi pe toată faţa pământului african.

Moşiile lor erau hotărnicite în formă de cerc, neatingându-se cu vecinul decât prin tangenţă, spre a fi înlăturate certurile.

Burii sunt de o neîntrecută ospitalitate, oferind cu bucurie cafeaua şi chiar cina oricui, strângându-se seara spre a citi împreună pasagii din Biblie.

Familiile Burilor sunt destul de numeroase, căsătoriile făcându-se de timpuriu.

Ceeace doreşte cu adâncă sfinţenie orice Bur, este să fie lăsat să văcuiască liber în ferma sa, în mijlocul naturii şi să poată muri ca creştin.

Locuinţa Felahului

In Egipt „ţara visurilor împietrite", unde viaţa prezentă nu era socotită, nu s'au clădit adevărate monumente decât pentru morţi. Cu toate nepotrivirile egipteme şi mahomedane în ce priveşte moartea şi cultul morţilor pe acest pământ, unde tradiţia se pare că a înfrânt revoluţiile religioase, morţii şi-au avut întotdeauna locuinţe măreţe; astfel, Kalifii şi-au înălţat cupolele mormintelor chiar in faţa piramidelor, sentinelele care mai veghiază încă dintr'o vreme înnecată sub nisipurile pustiului.

In cuprinsul Egiptului chiar şi zeii şi-au avut templele lor. Şi ce temple! Cele mai solide, cele mai uriaşe îngrămădiri de pietre, coloane înălţate acum 25—30 de secole de către faraoni.

Chiar Dumnezeul lui Mahomet, a născut pentru rugăciunea credincioşilor, înaltele moschei, minunate mărturii ale artei arabe.

Pentru viaţa prezentă, egipteanul par'că nici nu se gândeşte să-şi înalţe o locuinţă. Felahul trăeşte în afara

locuinței, sub soarele tropical, din Ianuarie până în Decembrie, iar casa n'o folosește decât drept lăcaș peste noapte.

El trebue să muncească tot anul în câmpul său, sau în al altuia, fără o zi de odihnă.

Felahul n'are nevoie de un adăpost, ca țăranii din ținuturile noastre, pentru lungile nopți întunecate de iarnă. Locuința sa nu este prea spațioasă. Mai mult, în deltă, tot ce i-ar trebui pentru a-și clădi o locuință trainică, îi lipsește, neavând nici piatră, nici var, iar lemnul este rar și prețios. Tot ceeace are Felahul, este acest pământ din care trăește și pe care viețuește.

Acest mâl este, dealtfel, cel mai ușor material. petrificându-se foarte ușor, cu puțină apă. In acest ținut unde aerul usucă totul, el se întărește iute și ajunge atât de tare încât poate deveni argilă. Deaceea, Felahul are material ușor și eftin, pentru a-și ridica o colibă. In micile sate, el nu-și dă nici măcar osteneala de a amesteca argila cu câteva resturi de paie spre a face cărămizi crude.

Felahul caută totdeauna argila curată a Nilului, pe care chiar femeia sa o poate împietri, spre a înjgheba singură o căsuță.

Casa egipteană se arată astfel redusă la minimum necesar: patru ziduri în vălătuci (pământ întărit), cu o ușă pe una din fețe. Dimensiunile ei sunt neregulate: nici lărgimea, nici adâncimea nu sunt fixate.

Cât privește acoperișul, acesta reprezintă o problemă și mai grea: este marea problemă a casei Felahului. Unele n'au nici acoperiș. Insă, aceasta se întâmplă rar, în cel mai rău caz el se acopere cel puțin cu frunze de palmier, sau cu paie de durah și de trestie de zahăr. Alteori, acoperișul este făcut din câteva bârne, peste care se pun paie ce se acopăr apoi cu nămol; astfel cei cinci pereți ai casei au aproape aceeași înfățișare și sunt de aceeași culoare, fiind chiar din aceeași materie ca și pământul, pe care merge și unde doarme Felahul.

Felahul este îndemnat — cu atât mai mult — să facă

un acoperiş mai solid cu cât acest acoperiş neted îi va folosi ca hambar; tot aici îşi pune grămezile de gunoi, combustibilul său.

Pe casa din cărămidă nearsă, se vede înălţându-se uneori, fie o boltă (Egiptul de Sus), fie o mică cupolă (Egiptul de Jos): bolta şi cupola sunt din cărămidă arsă. Acest fel de acoperiş este mai solid, însă prezinăt o suprafaţă mai mică şi mai greu de folosit ca hambar; grija de viitor fiind mai mică pentru Felah în raport cu nevoile prezente, el nu recurge la acest fel de acoperiş decât foarte rar, aşteptând mai degrabă ca ploaia să-i dărâme în mai multe rânduri acoperişul, decât să-l împiedice spre a-l folosi pentru săracele sale provizii.

In fine, începând dela Assuan şi chiar înainte de această localitate, podişurile Nubiei se apropie de fluviu.

Casele sunt mai rare şi sunt făcute din piatră: ele sunt cuburi regulate de piatră, străpunse în faţă de o singură deschizătură care este uşa, fiind uneori clădită chiar în stâncă.

Astfel, în aceeaşi ţară, populată într'un chip asemănător, locuinţa se prezintă sub două chipuri deosebite: în Egiptul nămolos, case de mâl, în Egiptul de Sus sau Egiptul stâncos, casa de piatră.

Casele mişcătoare

Din diferite descrieri, astăzi se ştie cum călătoreau Burii — primii colonişti ai Africei australe. Ei n'au găsit nici o cale terestră peste ţinuturile către care înaintau.

Lungile trekken, dela regiunile litorale şi până 'n ţinuturile cele mai îndepărtate de mare, spre ţara Beciuanilor, adică Kalahari, le făceau în marile lor care cu mers de culbec, un fel de case mişcătoare.

Drumurile nefiind bătătorite, sau cel puţin croite înaintea lor. Burii mânau lungile lor care deacurmezişul ni-

sipurilor sau smolniţelor, ierburilor sau locurilor pietroase. Căruţele de care se foloseau în astfel de călătorii erau făcute dintr'un lemn elastic şi dur, avându-se grijă ca să li se dea o mare lungime şi lărgime pentru a le feri de sguduituri. Carul era împărţit în mai multe compartimente: pentru membrii familiei, pentru obiectele de menaj, mărfuri, etc.; o pânză tare acoperea coviltirul, alcătuind astfel un adăpost minunat împotriva vânturilor, prafului şi ploilor, pentru călătorii acestei case mişcătoare.

Deobiceiu plecau mai multe familii în astfel de emigrări spre a se ajuta laolaltă, în caz de furtună sau de alte atacuri naturale; atunci se înşiruiau şase până la zece care, trase fiecare de mai multe perechi de boi.

Şi astfel pe drumuri şerpuite se desfăşura trâmba carelor cu coviltiruri albe şi cu mers de culbec, printre ţinuturi înecate în ierburi sau prin coclauri arse de soare.

Conducătorul convoiului îndemna vitele cu vocea-i tare, iar uneori le pişca cu vârful biciului său care atingea mai mulţi metri în lungime.

Aproape întotdeauna, un copil mai isteţ aleargă înaintea primei perechi de boi înjugaţi, îmbiindu-i când la dreapta. când la stânga şi chiar la trecerea unui râu, tot el căuta vadul, înnotând apoi înaintea convoiului spre a îndemna vitele să se opintească din răsputeri să scoată carul cât mai repede, spre a nu fi furat de firul cel repede al apei.

La urcarea dâmburilor ce le tăiau calea, vitele de tras erau adesea neîndestulătoare, cu toate că încărcătura fiecărui car trecea de o tonă; atunci se dublau vitele, ajungându-se chiar până la 12 perechi de boi. Aşa se trecea hopul. Şi iarăşi întreg convoiul s'aşternea din nou drumului necunoscut, care avea să-i rezerve noui surprize.

Uneori era nevoie să se demonteze vechiculele şi să fie transportate piesă cu piesă, peste pereţii stâncoşi ce nu puteau fi ocoliţi.

Adeseori animalele mureau de oboseală în drum; atunci întreg convoiul poposea în plin deşert, spre a aştepta alte vite din urmă.

Şi cu toate pericolele unor astfel de călătorii, Burii îşi amintesc cu cea mai mare bucurie de ele. Intr'adevăr, aceste călătorii îşi aveau farmecul lor: de cum se crăpa de ziuă, întreg convoiul s'aşternea drumului. Seară însă, când noaptea'şi da în geană, întreg convoiul se pironea într'un loc adăpostit; carele cele mari făceau cerc, alcătuind astfel un fel de ţarc, pentru vite şi oameni. In mijloc s'aprindea un foc mare, ale cărui flăcări lumina tot cerul, spre a îndepărta fiarele sălbatice; adesea ochii acestora sclipeau prin tufişurile ce ocoleau convoiul.

Tolăniţi pe pături'miţoase din păr sau lână, Burii, primii pioneri ai Africei australe, îşi desbăierau sacul cu poveşti şi glume, spre a goni somnul nopţii. în aşteptarea crăpatului de ziua, spre a lua calea dela început.

Busola vie

Asprimea pustiului saharian n'a schimbat vigoarea Tuaregilor „cavalerii neînfricaţi ai nisipurilor", fiind înzestraţi de natură cu o minunată rezistenţă faţă de oboseală.

Simţul orientării le este foarte desvoltat, memoria lor putând să înregistreze într'o clipă o întreagă panoramă pe care-o vede prima oară.

In câmpiile Tanezruftului „ţara setei", netede şi arse de soarele tropical, unde caravana s'arată ca un singur punct mişcător dintr'un orizont încremenit, ghidul tuareg este o adevărată „busolă vie". Intr'adevăr, el ştia să se ţină mereu de linia dreaptă dintre două puncte, într'un senin de unduiri nisipoase, unde orice orientare este cu neputinţă.

Chiar în deşertul de nisip, labirintul dunelor nu-i împiedecă pe Tuaregi să se descurce în conducerea caravanelor. Intr'adevăr, ghidul tuareg ştie să urmeze linia

dreaptă chiar şi în ţinutul acestor „valuri de nisip", ţinând seama de pantele lor şi de locurile pe unde pot fi străbătute şi care pot fi schimbate mereu de biciuirile vânturilor ce vânjolesc faţa pustiului.

La Tuaregi „copii răsfăţaţi" ai „împărăţiii cu pământul de jeratec şi cerul de flacără", se pare că peisagiul deşertic se întipăreşte cu cea mai mare uşurinţă în meninge ca pe bobina unui film şi aceşti „cinematografişti fără trepied", pot — după dorinţă — să proiecteze în faţa ochilor peisagiul de care au nevoie, spre a se descurca în seninul oceanului de nisip, acolo unde un european n'ar putea să se orienteze fără busolă.

Se povesteşte astfel despre ghizii tuaregi cari se căţără într'unul din coşurile ce spânzură de o parte şi de alta a cămilei şi de unde scot din când în când capul şi mâna spre a arăta direcţia. Uneori, când setea este gata să-l răpună, ghidul aproape amorţit, tot mai încearcă să ridice un deget spre a arăta ultima direcţie, de care va depinde soarta întregei caravane.

Simţul orientării l-au căpătat din nenumăratele călătorii pe care le-au făcut între oazele pustiului „ochiuri de viaţă" din pustietatea de nisip.

Ei erau stăpânii drumurilor urmate de caravane spre aceste oaze, socotite ca un fel de „zâmbet al deşertului", până ce Sahara a fost stăpânită de cavaleria albă a mehariştilor francezi.

Oraşe Africane

Parisul Africei

Vechiul Tunes, astăzi capitală a Tunisiei, port la Mediterana, este aşezat în apropiere de locul pe care odinioară se afla puternica cetate Cartagina. El se înalţă în pantă domoală pe marignile unui lac de apă sărată. La drept vorbind, oraşul acesta, cu un puternic caracter oriental, se află aşezat într'un fel de istm cuprins între două lacuri.

Tunisul are o aşezare fotografică, minunată, la extremitatea nord-estică a Tunisiei, cu totul aproape de canalul Siciliei, care pune în legătură cele două bazine ale Mediteranei, găsidu-se asfel într'o poziţie destul de potrivită spre a stârni un avânt puternic comerţului său. Pe de altă parte, fiind situat între gura ued'-ului Milian şi Medjarda, el poate comunica uşor cu toate regiunile rodnice ale Tunisiei. Aceste împrejurări geografice explică în acelaş timp rolul său actual şi importanţa sa istorică.

Capăt de linie al reţelei căilor ferate tunisiei şi al liniei transmoghrebină Tunis-Casablanca, acest oraş african este — în acelaş timp — un mare centru administrativ, intelectual şi economic, având o industrie indigenă felurită şi făcând un comerţ însemnat de produse agricole.

Tunisul este reşedinţa beyului, a rezidentului general al Franţei şi a arhiepiscopului primat al Africei, fiind deasemeni — centrul religios musulman.

Din depărtare, Tunisul ne înfăţişează chipul unei cetăţi măreţe; însă încântarea pe care ţi-a sădit-o în suflet depărtarea, se năruie dintr'odată de cum te apropi· şi intri în oraş.

Oraşul este format în interior dintr'o reţea încurcată de străzi şi uliţe rău întreţinute, fapt care ne îndeamnă să credem că la înălţarea acestei cetăţi africane n'a existat nici un plan. Două sau trei artere principale o brăzdează totuşi în cea mai mare parte a întinderei sale, alcătuind un fel de puncte de réper pentru călătorul care s'ar încumeta să-l străbată fără ghid.

Unele din străzi sunt pavate într'o măsură oarecare, însă cele mai multe nu sunt, iar în timpul iernei, în epoca ploilor torenţiale, ele se schimbă în adevărate mlaştini.

Descriind capitala Tunisiei, Maupassant s'a exprimat astfel: „Pe o zi plină cu soare, vederea acestui oraş, culcat între lacurile lui, e cea mai mare atracţie din câte se poate găsi pe marginea continentului african".

Tunisul se poate împărţi în trei părţi principale: cartierul franc, cartierul maur şi cartierul evreesc.

Cartierul franc alcătueşte adevăratul oraş european, în cuprinsul căruia se află fonduk-urile, locuite în general de Italieni, Maltezii şi Grecii săraci.

Oraşul înalt este rezervat musulmanilor, desfăşurându-se în amfiteatru pe povârnişul unei coline; aici se întâlnesc la fiecare pas cele mai minunate urme ale artei maure: curţi pavate cu marmoră albă, arcade în marmoră albă şi roşie. Indeosebi arabescurile sunt atât de delicate încât par o adevărată broderie de dantele, tot atât de minunate ca şi cele dela Alhambra.

Oraşul maur este un adevărat labirint de fonduk-uri (hoteluri), de suk-uri şi de bazare, unde se vând toate produsele tunisiene şi orientale. Aici cele mai multe străzi sunt strâmte şi întortochiate, formând treceri boltite, întunecoase şi noroioase.

In ceea ce priveşte cartierul evreesc, el este o îngrămădire de străzi înguste.

La drept vorbind, oraşul Tunis se compune din două părţi deosebite. Pe colina care desparte cele două lagune se alungesc cartierele cu moschei, medersas, suk-urile străzi boltite; este Medina, cu care contrastează cartierul evreesc, Harat Kasba domină acest ansamblu.

Tunisul este centrul comercial cel mai important al ţinutului cu acelaş nume. Intr'adevăr, aci se tratează marile afaceri comerciale. Schimburile se fac, în primul rând, dintre produsele agricole sau naturale: untdelemn, cereale (mei, durah), animale, smochine, indigo şi bureţi.

Nici Marocul, nici Constantinopolul şi nici chiar Cairo nu posedă un astfel de centru de viaţă comercială orientală.

Tunisul fiind format — după cum s'a spus — din cartiere arabe, evreeşti, malteze şi europene, ne prezintă diferite chipuri de vieaţă.

Cel mai pitoresc este cel al Suk-urilor, unic în lume, făcându-te să ai chipul celor povestite în „O mie şi una de nopţi". Aceste Suk-uri sau pieţe (bazare) alcătuesc, într'adevăr, un cartier independent, unde fiecare corporaţie de meseriaşi îşi are strada sa, fremătând de întreaga vieaţă, atât de caracteristică cetăţilor orientale. Fiecare corporaţie a Suk-ului este condusă de un „amin" care este şeful său.

Suk-urile tunisiene sunt numeroase, fiecare având-şi înfăţişarea sa felurită şi cu miros particular. Ansamblul lor alcătueşte o lume arhaică.

Negustorii Suk-urilor au o demnitate de sultan şi un zâmbet îmbietor spre a atrage pe cumpărătorii europeni.

Dintre toate suk-urile Tunisului, strada croitorilor, dealungul căreia spânzură cele mai împestriţate stofe şi suk-ul parfumurilor, sunt cele mai minunate.

Cu toate că nu se poate fixa data precisă a fondării Tunisului, este fără îndoială sigur, după mărturisirile lui Strabon, că acest oraş fiinţează din sec. III a Cr. El nu era, însă, atunci decât o dependinţă a Cartaginei, căpătând mare însemnătate după distrugerea acestei cetăţi

vestite în 146. De altfel şi Tunisul a trebuit să suporte dominaţia romană până la începutul secolului V (420), epocă în care pătrund Vandalii în Africa.

Genseric a instituit un început de organizare feudală în posesiunile africane ale Vandalilor.

In fine, în secolul VI, Tunisul fu luat, împreună cu restul Africei nordice, Vandalilor, de către Greci.

Tunisul datoreşte însă soarta sa cuceritorilor musulmani care, sub Hafsides (sec. XII), făcură capitală din acest oraş vestit mai dinainte prin activitatea sa industrială.

Rând pe rând, ocupat de Spanioli şi de Turci, el a trecut printr'o epocă turbure, în sec. XVII şi al XVIII, în timpul marilor războaie împotriva Algerienilor, fără să înceteze însă a fi oraşul de predilecţie al bey-lor husseiniţi.

Cucerirea franceză (1881) i-a dat un nou avânt, transformându-l într'unul din marile oraşe ale Africei de Nord, meritându-şi astăzi porecla de „Parisul Africei" sau cel de „Cheie mediterană" a Continentului negru.

Locuinţele din Tunis

Cortul, casa şi coliba arabă, sunt greu de descris, fiindcă nu le găsim peste tot la fel, de ex. zidurile lor fiind făcute din trunchiuri de arbori, din ramuri, din piatră fără tencuială sau amestecate mai mult sau mai puţin cu pământ. Ceeace caracterizează însă coliba din Tunis este acoperişul său vegetal din ramuri uşoare, paie, papură sau trestie.

Casa care are zidurile aproape numai din piatră, are acoperişul de o construcţie mult mai complicată şi mai solidă; în Tunis el este întotdeauna orânduit în formă de terasă. Ţigla aşa de răspândită şi întrebuinţată pentru acoperişul caselor în Cabilia (din Alger), aici aproape e necunoscută.

Pe coasta orientală, dela Bizerta la Gabès se desfăşoară

Sahel-ul cu cetăţile şi sătuleţele lui ca târguri, — cu terenurile plantate cu maslini.

Cortul este, în afară de câteva rare aglomeraţiuni, singurul adăpost obişnuit al nomazilor, în partea cea mai de miază zi a stepelor. Coliba pare însă că ocupă cel mai mare loc; ea trece chiar la Sud, în stepele ţinutului Kaiman-ului, întinzându-se într'o parte până la Sfax, iar în alta, până la Suza.

De aci însă, dacă înaintezi spre Sud, coliba ia caractere particulare: „ea nu este mai mult de cât o maamra, adevărată casă cu pereţi din piatră „Kib" (cum i se spune) colibă din ramuri sau paie, locuinţă temporară sau provizorie de grădinar sau cultivator. Acest „Kib" are adesea o formă cilindro- conică", rară în construcţiile Africei de Nord, singure „nualas" marocane sau hambarele cu paie din Cabilia au această înfăţişare de colibe sudaneze, unde culturile şi plantaţiile se întinc din ce în ce mai mult; cortul pare să fie mai mult un fel „casă", ai cărei pereţi sunt deasemenea din piatră fără tencuială şi cu acoperământul uşor arcuit, făcut din ramuri susţinute pe furci de lemn şi dat cu var. In mod invers s'a constatat (Bizerta, Zaghuan) — colibe, la care acoperişul care avea la suprafaţă argilă sau pământ să producă fără îndoială şi destul de bine impresia caselor acestea din S.

In întreaga întindere a Tunisului, în afară de regiunea păduroasă este destul de greu de a deosebi case şi colibe — adică numai case de o parte şi numai colibe de altă parte.

In partea stepei vecină cu Sahelul, acoperişul casei este o terasă susţinută de grinzi de lemn sau de bolţi de cărămidă; aceste case ale stepei sunt de altfel puţin numeroase, dar ele sunt semnul influenţei exercitate de toate oraşele de pe coasta orientală a Tunisului.

In unele ţinuturi se găsesc şi locuinţe subterane, săpate în nămolul podişului Matmatas, grote împerechiate între stâncile calcaroase ale falezei Djebel, apoi „Ksur"-

urile cu „ghorfas" ale câmpiei Djefara care parcă derivă din grotele subterane din care ele au păstrat arhitectura acestora.

In acest nămol roşu, din tot Djebel-ul tunisian şi tripolitan, nămol destul de moale pentru a fi uşor săpat — destul de coherent însă pentru a se ţine în perete vertical, — locuitorii sapă un puţ pătrat de vreo zece metri lărgime cu o adâncime dela 5 până la 10 metri; fundul puţului va constitui curtea casei — la care se are grijă să o menţină la un nivel puţin mai ridicat decât baza movilei sau dealului în care s'a săpat puţul; un tunel în genere curb deschide coasta acestei movile şi permite să pătrunzi la acelaş nivel în curte; acesta este vestibulul casei şi de obiceiu şi locul unde se ţin animalele ce trăesc pe lângă casă.

O uşă, din lemn închide intrarea graţie unei broaşte de siguranţă.

In tot împrejurul curţii se deschid camere, în număr şi de dimensiuni variabile, după importanţa, mărimea şi bogăţia familiei. Toate aceste camere sunt făcute în nămol, în formă de boltă ogivală. Deasupra se observă adeseori un etaj de camere cu trepte din lemn sau piatră înfipte în nămol.

Aceste camere superioare servesc mai ales de magazii pentru diferite provizii. De altfel, o parte din provizii rămân în curte unde se poate vedea marile „khabia" cu ulei şi coşuri de aceiaşi formă („roumia") umplute cu diferite grăunţe (seminţe).

Troglodiţii din Duirat sapă locuinţe asemenea deşi mai puţin perfecţionate. Cea mai mare parte dintre ele posedă mai multe camere, veritabile tuneluri, cari nu primesc lumină de cât printr'o singură deschizătură. In pereţi găsim nişte firide jucând rolul de dulapuri.

Oraşul fosfaţilor

La porţile Europei, Tunisia, „ţara soarelui", îşi păstrează comoara vieţei sale tradiţionale, într'un cadru arhitectural măreţ. Intr'adevăr, în vreme ce în Orient, cele mai celebre cetăţi ale islamului fiind nevoite să se modernizeze şi-au pierdut frumseţea lor veche, cele tunisiene s'au străduit să-şi păstreze înfăţişarea pe care le-o dăduse trecutul.

Prin vieaţa lor cotidiană, cât şi prin arhitectura lor oraşele tunisiene ne prezintă chiar şi astăzi o imagiue credincioasă din viaţa celei mai strălucite civilizaţii musulmane.

Aşa este cazul şi cu oraşul Sfax, al doilea oraş al Tunisiei prin numărul locuitorilor săi, care a crescut mereu, pe măsură ce oraşul a căpătat pe lângă caracterul istoric şi pe cel industrial..

Prin poziţiă sa geografică, în prag de mare călcată de năvile care unesc Europa sudică cu colţul acesta al Moghrebului (nume arab al Africei N.-Vestic), Sfaxul a fost punct de atracţie pentru diferite naţionalităţi. Astfel, Evreii şi Europenii, Maltezii, Italenii şi Francezii, trăiesc în partea de jos a Sfaxului, numit „Rabat", acolo unde i-a chemat afacerile de comerţ; musulmanii locuesc oraşul înalt, în cuprinsul centurei de ziduri.

Locuitorii din Sfax, „Sfâksîka", se deosebesc cu totul de coreligionarii lor din Tunisia. In primul rând, se deosebesc prin costum, ei însuşi ţinând să nu fie confundaţi cu ceilalţi tunisieni.

Ei sunt mai activi, cu mai multă iniţiativă şi mult mai zeloşi în latura religioasă decât vecinii lor, fapt pentru care li-se spune „musulmani curaţi".

Pe lângă aceasta, în anul ocupării Tunisiei de către trupele franceze, în 1881, Sfâksîka au dat dovezi destule despre patriotismul lor, rezistând singuri împotriva invaziei.

In fine ,chiar şi în legătura spirituală şi socială s'a manifestat acelaşi sentiment de solidaritate; aşa în interior

au fost construite numeroase cisterne uriaşe, înconjurate de altele mai mici, dispuse în chipul criptelor unei necropole. Alte mari rezervorii au fost construite în afara orașului, iar unele case sunt prevăzute cu aparate care îngădue trecătorilor să-şi astâmpere setea aspirând printr'un tub exterior apa unui rezervor ascuns.

Locuitorii Sfaxului au o mare dragoste pentru diferitele culturi care au ocupat după munci migăloase spaţii întinse împrejurul oraşului. In ultima vreme au luat un mare avânt culturile de măslini.

Imprejurimile oraşului au fost presărate, odinioară, cu nenumărate ogrăzi despărţite prin garduri de cactuşi, umbrite de arbori fructiferi şi dominate de un bordei, în care proprietarul îşi punea intrumentele de muncă şi care putea la nevoie să susţină chiar un atac împotriva jefuitorilor.

In timpul verii, aproape toţi locuitorii proprietari ai acestor domenii se mutau la aceste ferme, oraşul fiind aproape părăsit.

Sfax este situat pe limita naturală între regiunea măslinilor şi cea a palmierilor, deci într'o răscruce de schimburi vegetale.

In fiecare an, zona olivetelor a crescut în suprafaţă, contribuind mereu la desvoltarea industriei untdelemnului.

In privinţa palmierilor, fructele lor se coc mai greu din pricina ploilor, fiind folosite pentru hrana animalelor. Una din legumele mai des cultivată în grădinile Sfaxului este castravetele sau fakus, cuvânt dela care derivă unii numele oraşului; după Shap, „Sfakos" (Sfax) ar însemna „cetatea castraveţilor".

In afară de cultură, Sfâksîka se ocupă, asemeni, foarte activ de industrie şi comerţ. Ei nu dispreţuesc nici un fel de muncă, cum fac musulmanii altor oraşe.

Piaţa Sfaxului era mult mai bine aprovizionată decât a Tunisului. Oraşul importă lână, piei şi mărfuri europene şi vindea untdelemn, fructe de tot felul, struguri,

smochine, amande, bureţi şi peşti uscaţi prinşi de pescarii din Kerkenna.

Pe lângă aceste bogăţii, Sfaxul s'a făcut cunoscut — de curând şi prin exploatarea fosfaţilor, care se găsesc într'o cantitate uriaşe, fapt pentru care Tunisul este socotit ca una din cele mai mari producătoare, iar Sfaxul a dobândit porecla de „metropola fosfaţilor".

Oraşul dela sfârşitul Continentului negru

Cap town (Cap), cu peste 290.000 loc., capitala coloniei Cap şi a întregei Uniuni Sud-Africane, este prima cetate fondată, de Europeni în Sudul Africei.

Fără să fie încă un mare oraş, Cap „oraşul dela sfârşitul continentului negru", a întrecut de mult timp — în populaţie şi în importanţă — multe din oraşele cetăţi pe care Portughezii le-au durat cu mult mai înainte pe coasta occidentală.

Văzut de pe mare, Cap-town oferă un spectacol mărei, mulţumită amfiteatrului de munţi ce-i înconjoară ca o diademă şi mai ales prin poziţiile încântătoare ce le creiază muntele Mesii.

Oraşul, brăzdat în pătrate regulate prin străzi largi, se urcă în pantă dulce pe povârnişul munţilor ce-i fac ramă, semănându-şi vilele cochete pe primele coline.

In Vestul oraşului, un picior de munte, „laba leului" înaintează departe în valurile oceanului, protejând golful oraşului împotriva talazurilor din larg, care vine să se spargă'n spume de cheiul de stânci tari; în adăpostul acesta minunat, trag marile nävi, înainte de a se încumete să calce seninul oceanului, spre „ţara Ofirului" sau „patria elefanţilor albi".

In partea de Est a Cap-town-ului, în mijlocul unei întinse livezi, care a fost o mlaştină mai înainte şi unde primii coloni au înălţat primul lor fort, se înalţă construcţiunile joase ale castelului, proprietatea guvernului englez, simbolul dominaţiei virtuale a Albionului.

De jur-împrezurul Cap-ului, grădini şi parcuri minu-ţate alcătuesc un fel de salbe de verdeaţă, fiind adevăraţii „plămâni de aer" ai oraşului.

In anul 1887 s'au inceput lucrările ce trebuiau să transforme locul acesta într'un alt „Gibraltar al Africei" în aceste mări australe.

Odată ajuns oraş englez, Cap-town n'a mai păstrat decât un mic număr de edificii din epoca Olandezilor (Burilor).

Cape-town, prin poziţia sa aproape de capătul continentului african, este una din staţiile cele mai importante de pe pământ pentru studiile geodezice.

Mulţumită populaţiei sale crescânde, rolului de capitală şi avantajele nautice ale minunatului său port, Cap şi-a păstrat un rang de frunte printre oraşele comericale ale Africei, mai ales în ce priveşte exportul lânei.

Oraşul şi portul Cap se mai complectează prin numeroase alte oraşe de plăcere, răspândite pe văile învecinate.

Câteva orăşele ce aparţin marelui foburg al Cap-ului sunt răspândite pe văile versantului atlantic.

Stellenbosch, legat cu Cape-town printr'o cale ferată. este cel mai vechiu oraş al coloniei şi are cele mai numeroase şcoli, de unde-i vine şi supra-numele de „Atena Africei australe".

Paarl, oraş de 12 km. în lungime, datează tot din primele timpuri ale colonizării; grădinile cu portocali şi boschetele înconjoară şi această „perlă", numită astfel dela un bloc de granit înălţat pe o rocă întocmai ca o perlă pe o diademă.

O perlă din oraşele islamice: Fez

Incă din evul-mediu, istoricii şi geografii arabi proclamaseră întâietatea acestui oraş pentru întregul Moghreb. Deasemni, rarii călători europeni ai timpurilor mai noui care au pătruns în Maroc, în această „Chină africană" ne-au înfăţişat din minunăţiile Fezului.

Astăzi, Fezul, „o perlă" din şirul lung al cetăţilor islamice, ne este cunoscut în întregime.

Dacă Marrakeş-ul (Marocul) mulţumită numărului mare al populaţiei sale flotante întrece Fezul, acesta din urmă, socotit drept, „capitală politică şi industrială" a Nordului marocan, rămâne încă unul din marile oraşe africane.

Intr'adevăr, acest oraş ne face să înţelegem valoarea şi formele vieţii orăşeneşti a Marocului, arătându-ne o icoană ştearsă din vremea marilor eroine ale Spaniei musulmane: Cordoba, Toledo şi în deosebi Toledo.

Fezul, capitala islamului marocan, a luat fiinţă în secolul al IX-lea. Cucerirea musulmană a schimbat încetul cu încetul viaţa orăşenească; până la începutul secolului al IX-lea, marile oraşe ale Nordului african erau cetăţi romane: Tingis (Tanger), Abila (Ceuta) etc. In cursul secolului al IX-lea, însă, micile dinastii aproape toate orientale, au înfăptuit prima organizare musulmană. Astfel, Marocul, a avut un prinţ din Orient: Idris un coborâtor al lui Ali, care luase parte la revolta împotriva Abasizilor, putând să scape de furia califului din Bagdad. Idris a trecut prin Tanger care rămăsese cel mai bogat din oraşele marocane, spre a veni la Ulili, vechea Volubilis, unde fu bine primit de triburile berbere.

In numele ortodoxiei islamice, Idris I, ajungând şef de războï, s'a străduit să cucerească şi să islamizeze şi alte regiuni ale Marocului. El n'a avut însă timp să-şi ispăşească opera sa, fiind ucis în 793.

Idris II a reluat opera tatălui său, supunând Sudul marocan; regatul lui Idria II a ajuns să cuprindă cea mai mare parte a Mogreb-ului.

Idris I rămăsese credincios oraşului care-l primise. Fiul său, care alcătuise împrejurul lui o mică curte semi-berberă, semi-orientală, a dorit o nouă capitală, primul ne mai cuprinzând ambiţiile sale. Pe lângă aceasta, pomenim faptul că: cuceritorii islamului însemnau totdeauna întinderea legii Profetului într'o ţară nouă prin înteme-

erea unui oraş nou, care devenea focarul apostolatului musulman.

Astfel, Idris II s'a hotărât să întemeeze o nouă capitală, alegând Fezul.

Astăzi, Fezul este minunat ca centru economic şi post de comandament al Nordului marocan. El este zidit pe ultimile înălţimi muntoase ale Rif-ului.

Fezul nu este înălţat în inima unei ţări omogene, căreia să-i formeze centrul natural; el este situat la încrucişarea celor mai mari drumuri ale Moghreb-ului; acelea care merg din Algeria în Marocul atlantic, cele care pătrunde de-a curmezişul masivelor Rifului spre coasta mediterană şi spre Spania. El este şi o răspântie de regiuni istorice şi de rase. Ţinutul de contact şi de răspântie, el a fost sortit să rămână pe jumătate străin faţă de ţările carel-l înconjurau şi asupra cărora radia infuenţa sa.

Cetatea lui Iris II a fost dublată, sau—mai de grabă—se crede că la interval de un an au fost înălţate două oraşe; în 808, cartierul Kairuanez; în 809 cartierul Andalus. Fiecare şi-a avut centura sa.

Această dualitate a Fezului primitiv a avut, fără îndoială, raţiuni sociale şi politice; în partea care s'a numit puţin mai târziu Cartierul Kairuanez, s'au aşezat îndeosebi Arabi veniţi din Tunisia şi din Spania, pe care Idris II îi strâsese în jurul lui. In cartierul Andalux locuiau elementele berbere. Fezul era deci o expresiune destul de exactă a politicei lui Idris II.

Intemeiat de către un. oriental înconjurat de Arabi, Fezul s'a îmbăgăţit îndată cu elemente străine.

Cetatea lui Idris a început deci a trăi sub semnul a două oraşe care au ajuns polii islaminsm apusean şi care, succesiv, îi vor furniza elementele civilizaţiei sale.

In prima jumătate a secolului al IX, îndeosebi dela Kairun, a primit Fezul civilizaţia .Insă, sub Abder Rahman II, Cordua înfloreşte. Fiind mai aproape decât Kairuan, ea n'a întârziat să influenţeze.

Din secolul al X-lea, din clipa în care el se deschide in-

fluențelor străine, orașul începe să aibă influență asupra țării.

Din secolul XI și XII, Marocul trece însă pe primul plan al istoriei Berberiei, devenind leagănul a două dintre cele mai puternice imperii musulmane cunoscute: cel al Almoravizilor și cel al Almohavilor.

De acum, Fezul nu mai era decât o piață de comerț a Marocului.

In istoria Fezului, secolul al XII-lea a avut o importanță hotărâtoare: mulțumită Almoravizilor și Almohavilor, el și-a căpătat aspectul actual; zidurile sale, porțile, cele două sanctuare, un număr însemnat de moschei secundare și de băi, o Kasba în partea înaltă a orașului Kairuanez, bucurându-se de o prosperitate minunată.

Pentru istoricii arabi și astăzi încă pentru locuitorii Fezului, vârsta de aur a fost în epoca când au domnit sultanii merinizi, când acest oraș devine capitala politică a unui Maroc aproape redus la limitele actuale.

Dacă acum Fezul nu mai are întinse posibilități comerciale așa cum îi creiase întinderea inperiului almohav, el ar putea însă să-și asigure o viață economică pe baze stabile. Intr'adevăr, ar putea întreține relații active cu Grenada, ultima metropolă a islamului spaniol.

Cele mai vechi și cele mai frumoase case ale Fezului datează din prima jumătate a secolului XIV-lea, dela Merinizi.

In fine, după secolul XIV. Fezul și-a căpătat înfățișarea sa clasică și fizionomia actuală.

In secolul al XV-lea, Marrakech redevine însă capitala imperiului, iar Fezul trece pe al doilea plan.

Dacă Fezul a fost deposedat, în secolul XVI-lea, pentru câtva timp de rangul de capitală, el ajunge refugiul și ultima metropolă a technicilor maure.

Oraş în pragul deşertului: Biskra

Biskra trebuie să fi răsărit din vremuri îndepărtate, fiindcă în epoca înfloririi romane, fiinţa ca cetate sub numele de „Ad-Piscinam".

Biskra! Veche cetate romană, este moartă sub apăsarea îndelungului trecut, care nu i-a mai îngăduit, ca atâtor altor cetăţi romane, s'apară prin nenumăratele ruine, adevăraţi sfinxi ai vremurilor apuse, spre a-i înţelege astăzi înflorirea de care s'a bucurat în pragul deşertului.

Şi'n depănarea vremii, Biskra fu şi capitala ţinutului Zab, sub diferitele dinastii arabe, când întreaga întinsoare dintre culmile muntelui Aurés la Nord şi marele deşert saharian la Sud — îi era supusă.

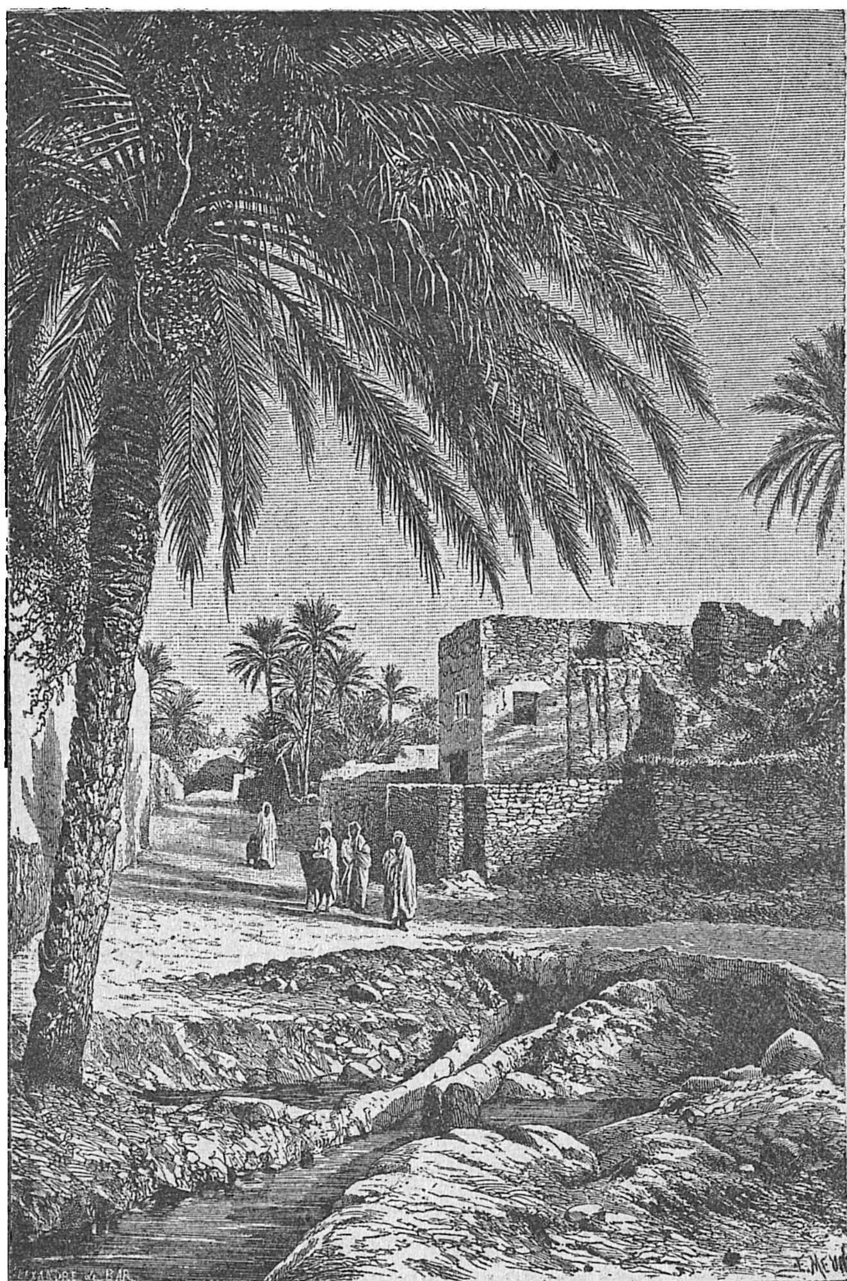
Şi atmosfera apuselor veacuri pare că mijeşte încă prin Arabii cu largi burnuzuri şi ochii visători.

Biskra de astăzi, din pragul pustiului, este alcătuită din două cartiere: cel european, ce-şi înşiruie casele pe terase şi măestrite arcade la adăpostul fortului şi cartierul indigen, îngrămădire de colibe pitice, durate'n cărămizi îmbâcsite cu pleavă de paie, pitoresc înrămate în perdeaua verde a întinselor păduri de palmieri, ce fac rodnicia şi faima ţinutului, socotit de localnici ca adevărată „gură de raiu" în pragul „iadului fierbinte de nisip."

Din împrejurimile Biskrei, şiruri de caravane trimit în lumea întreagă smochinele cele gustoase şi îndeosebi renumitele curmale zise „degletnour", adică „curmalele luminii" .

Mulţumită apei mai bogate şi minunatelor canale de irigaţie trase din ued-ul Biskra, care duc lichidul binecuvântat de Coran pe la rădăcinile tuturor smochinilor şi curmalilor, acest ţinut ne apare ca un colţ vrăjit.

Nenumăratele plante tropicale se înalţă dealungul străzilor, împrejurul pieţelor şi prin multele grădini, purtând tocmai în vârfuri smocuri de frunze late ce'n zare par nişte evantae alintate de suflul deşertului.

O vedere din Biskra

Biskra este un punct unde se înnoadă dese căi de caravane. De aceea, oraşul pare un adevărat „Babel" care a întâlnit toate naţiile. Mai ales în zile de târguri, Biskra ia o înfăţişare de mare fierbere. E timpul când din marginile deşertului se ivesc nomazii cu nesfârşitele lor caravane şi turme de oi grase, spre a le negustori pe pieţele Biskrei, iar dinspre El-Kantara, sosesc Arabii cu cârduri de măgăruşi gemând sub povara feluritelor produse ale Tell-ului, pe care le vor da în schimbul gustoaselor curmale.

Negrii, mai căliţi în negustorie, vând îndeosebi minunate avantaiuri împletite din frunze de palmieri sau din piele de uran — o mare şopârlă sahariană.

Ţinutul Biskrei este deseori năpădit de roiuri de lăcuste, care alcătuesc, pentru populaţiile trândave din satele şi oraşele deşertului, o mare bogăţie, din ele strângându-se provizie pentru un îndelung timp. Pentru nomazi, lăcustele sunt o adevărată mană cerească, mâncându-le chiar crude, fripte pe jăratec sau uscate la căldura soarelui şi păstrate în piei de ţap.

Populaţia localnică a Biskrei se teme însă de scorpioni.

In 1844, Biskra a fost ocupată pentru prima dată de armate franceze în frunte cu Ducele d'Aumale, dar mica garnizoană lăsată, de pază fu nimicită într'o clipă de indigeni şi abia in anul următor este iar ocupată definitiv.

Sub stăpânirea ocrotitoare franceză Biskra începe din nou să înflorească, ca primă etapă în pragul nemărginitului pustiu.

Oraşul dorului: Timbuctu

Ce nume ciudat are Timbuctu! Din el răsună misterul şi întreg farmecul Saharei. El reaminteşte cele mai întinse deşerturi din lume, singurătatea drumurilor lungi care brăzdează faţa „oceanului cu valuri de nisip", luptele udate'n sânge şi cursele viclene de trădare, sunetul

talăngilor caravanei şi zornăitul zalelor aurite de pe şeile iscusiţilor Beduini, cavalerii neînfricaţi ai pustiului.

Acest oraş care a minunat, în decursul timpurilor, o întreagă lume, este durat de către Tuaregi.

O privire asupra hărţii „continentului negru", arată dintr'odată că acest oraş este aşezat tocmai ca un păianjen, într'o pânză deasă de drumuri comerciale, care vin dela coaste şi se înnoadă în vatra acestui târg. Principalele drumuri de caravane pornesc din Tripolitania şi Tunisia, din Algeria şi Maroc, din Senegambia şi dela Sierra Leone dela Coasta Piperului, dela Coasta de Fildeş, dela Coasta de Aur şi dela Coasta Sclavilor, deci din toate ţinuturile de pe marginile golfului Guineei. Ele vin şi din inima „împărăţiei de nisip", unde s'au aciuiat câteva triburi mai sălbatice de nomazi, spre a-şi apăra şi astăzi libertatea, care le toarnă par'că'n sânge, dorul de ducă ,până în cele mai îndepărtate colţuri ale „împărăţiei tăcerii".

Faţă de alte oraşe ale Africei, Timbuctu este un oraş mic, cu străzile strâmte şi întortochiate şi acoperite cu un strat gros de nisip sburător în zilele când Simunul saú Khamsinul mătură faţa deşertului saharian.

In acest oraş, nici o clădire nu este mai răsărită ca altele, o adevărată învălmăşeală de ruine ale unor colibe cenuşii-gălbui făcute din lut, cu acoperişurile netede şi fără ferestre, peste care ţâşneşte, peste cerul de foc, doară silueta sveltă a minaretelor câtorva moschee sărăcăcioase

Timbuctu, deşi n'are un renume ca oraşele: Ierusalim, Mecca, Benares şi Lhassa, care alcătuesc adevăratele pietre strălucitoare din „coroana continentului care se deşteaptă", reprezentând laolaltă şi prin numele lor o religie întreagă, a purtat şi el în decurs de opt secole multe numiri strălucite: cel mare, cel savant şi cel misterios!

Cu toate că Timbuctu n'a fost un loc de pelerinaj, totuşi milioane de călători îl doresc şi cine l-a văzut o-

dată este par'că vrăjit de vieaţa patriarhală a acestui târg adevărtă chiotoare de viaţă paradisică în pragul oceanului de nisip. De aceea, localnicii l-au botezat: „oraşul dorului".

Caravanele ce urmăresc păienjenişul drumurilor sahariene, după luni de căi bătute sub „cerul de flacără" al Africei, tânjesc de dorul întoarcereii spre oraşul mângâiat în sunetele ţiterei şi'necat în armonioasele concerte de flaut.

Timbuctu! Oraşul misterelor, oraşul celui mai însemnat comerţ al sării cu pustiul.

Perdeaua palmierilor îi formează o coroană de adevărate evantaee, alintate par'că de o mână nevăzută, spre a svânta frunţile călătorilor prinse sub broboane dese de sudoare, stoarse de pripirea nemilosului soare african.

Timbuctu! Nodul întregului păienjeniş al drumurilor sahariene, piaţă de întâlnire între: arabi, negri, mahomedani şi păgâni.

Timbuctu! Oraşul dorului, chiotoarea între Sahara şi Sudan, adică între pustiu „ţara setei" şi între pământul roditor. El se găseşte pe pragul marelui desert şi lângă unul din cele mai mari fluvii africane: Nigerul, care atinge aci o lărgime de patru kilometri, făcând o cotitură spre Nord, vroind par'că să înfrunte barierele zăvorite ale pustiului de nisip ce-i suge apa şi-l sileşte să cedeze în faţa deşertului biruitor şi să se îndrepte din nou spre Sud. Şi tocmai aci, unde lupta dintre apa dătătoare de viaţă şi nisipul arzător ce înăbuşeşte orice viaţă s'a întărâtat mai mult, aici s'a înălţat de către Tuaregi, oraşul minune: Timbuctu.

In acest târg din pragul de jos al Saharei, sosesc tot felul de de mărfuri pe dromaderi, din Nord, spre a fi încărcate în bărci lungi şi înguste, cu acoperişuri de rogojină sau, unde fluviul nu este navigabil, pe spatele boilor, catârilor sau salahorilor; dromaderii neputând îndura clima prea umedă a văii Nigerului, pricinuită

mai ales prin viiturile de iarnă, sunt înapoiaţi spre inima Saharei.

Oraşul acesta al dorului, este înălţat — cum am amintit — mai ales de Tuaregi, „răsfăţaţii cavaleri ai pustiului".

Astăzi, comerţul Timbuctu-ului — sub stăpânirea franceză — a cunoscut o nouă înflorire. Caravanele aduc dela coasta nordică: arme, praf de puşcă, unelte, hârtie, tutun, zahăr, cafea, ceai, etc. Când se întorc spre Nord — prin Timbuctu — dromaderii gem sub povara feluritelor mărfuri din Sudàn „ţara negrilor", ca: aur, fildeş, pene de struţ, cauciuc, piele, orez, manioc, nuci, fructele arborelui de pâine şi sclavi — înainte vreme.

Aşa se prezintă Timbuctu, cea dintâi oază, cel din urmă popas, de unde se avântă caravanele în străbaterea marelui pustiu saharian.

Perla deşertului: Gadames

Această minunată oază este inima întregului comerţ care urmează căile Saharei interioare. Oaza îşi datoreşte fiinţa unui izvor vestit, aşa numitul „Ain-el-Feras", care înseamnă izvorul asinului, botezat astfel deoarece legenda aminteşte că acest izvor ar fi ţâşnit dintr'odată în urma unei puternice lovituri de copită dată într'o stâncă de asinul lui Mahomet.

Tradiţia spune despre Gadames că ar avea patru milenii de ani de viaţă, iar cercetările şi săpăturile sistematice ce s'au făcut în urmă, dovedesc existenţa unei civilizaţiuni locale ce se poate stabili, cu aproximaţie, la primul mileniu înainte de Christos, dar care — fără îndoială — să fi avut rădăcini într'un trecut şi mai îndepărtat.

Gadames a fost cea mai vestită şi, odinioară, cea mai misterioasă dintre oazele care în chipul unor buchete verzi înfrunţesc, din loc în loc, cuprinsul înnecat de nisip al marei „împărăţii a tăcerei eterne". Gademes era

adevărată grădină paradisică, sub văpvătaia soarelui tropical.

Gandames! Perla a deşertului şi chiotoare la pragul de sus al oceanului de nisip.

Tuaregii. răsfăţaţii cavaleri ai împărăţii tăcerii eterne, trecând cu prilejul veşnicilor lor rătăciri prin faţa zidurilor sale seculare şi vrăjiţi de bogăţiile îngrămădite sub umbra răcoritoare a palmierilor au zis despre Gadames că este „perla deşertului". Şi perlă nestemată în marginea deşertului este şi astăzi acest crâng cu umbră deasă şi tăinuită, răsărit la sânul Saharei cu nisipul arzător.

Gadames este înconjurată de un ocol de palmieri ce-i oferă din belşug umbră deasă şi răcoroasă; orăşelul este înălţat în formă de circomferinţă, în mijlocul acestui buchet de verdeaţă, care i-au adus numele de „insula palmierilor". nume ce i se potriveşte de minune şi arată marea deosebire dintre sterpiciunea, melancolia înconjurătoare şi priveliştea plină de farmec a Gadamesului.

La drept vorbind, această insulă a palmierilor este locul de întâlnire şi punctul de popas al numeroaselor caravane de cămile încărcate cu parfumuri, fildeş sau praf de aur.

Inainte de pacificarea Saharei şi de ocupaţia italiană, Gadames era principalul târg pentru sclavi, către care se îndreptau, în lungi şiruri, caravane de sclavi prinşi cu arcanul din rândurile tuturor populaţiilor învecinate.

Şi'n scurgerea vremurilor, această gură de rai a durat sub soarele neîndurat al iadului de nisip, schimbându-şi stăpânitorii şi cunoscând civilizaţiuni, obiceiuri şi datini felurite.

Astăzi, această oază fericită, se trezeşte din toropeala sa seculară, care aproape o depopulase. Ea îşi cucereşte — acum — încet dar sigur, acea importaţă ce a avut într'o vreme, în legătură cu minunata sa poziţie, în centrul comerţului caravanseraielor.

Având numeroase fântâni arteziene în umbra răcori-

toare a buchetelor de palmieri, Gadamesul de astăzi înzestrat cu o stațiune radiotelegrafică, oficiu poștal, aeroport și un hotel modern, a ajuns un punct atrăgător pentru toți turiștii saharieni.

Gadames se împarte în două orașe: unul al femeilor și altul al bărbaților. Deobiceiu femeile locuesc pe acoperișurile netede ale caselor, adăpostite de vânt și unite între ele prin adevărate străzi; bărbații locuesc jos, în ulițe înguste și întortochiate astupate aproape de acoperișurile pe care trăesc femeile.

Numai odată pe an — în ziua de naștere a lui Mahomet — femeile au voie să-și părăsească locuințele și să intre în acelea ale bărbaților, iar bărbații au voie în ziua de 1 Mai.

Ulițele obscure ale orașului bărbaților sunt de o curățenie desăvârșită, iar de-alungul zidurile se înșiruie nenumărate bănci de piatră, vopsite în alb. Din loc în loc se observă câte o firidă legată cu apeductul: aci, gadamezii cu vază își fac baia zilnică.

Chiar în mijlocul oazei se găsește izvorul sacru al asinului, a cărui apă se scurge spre minunatele grădini de palmieri, printr-un canal îngust.

In jurul Gadamezilor, nobilii comercianți ai Saharei, se mai găsesc și alte elemente: tribul Agher, aparținând rasei Tuaregilor.

In fine, pe când între zidurile orașului Gadames bărbații și femeile trăesc despărțiți unii de alții, afară, în lagărul tuareg, domină femeea. Cum vedem, la acest străvechiu popor al deșertului s'a păstrat până în zilele noastre forma străveche a matriarcatului: femeia nu poartă voal (lithman), ci dimpotrivă, silește pe bărbat să-și acopere chipul îndată ce se apropie un străin.

Femeia gadameză își alege singură soțul și copii îi poartă numele său.

Ţara visurilor împietrite: Egiptul

Egiptul cuprinde partea răsăriteană a Saharei, care se desfăşoară de o parte şi de alta a văii inferioare a Nilului, alcătuind o adevărată oază, peste care se încrucişează cele două diagonale ale lumii: aceea a căilor de uscat, dintre Asia şi Africa, şi aceea a căilor oceanice, dintre Europa şi India, „ţara mirodeniilor".

In deosebi, tăierea canalului de Suez a aşezat „ţara visurilor apuse" la jumătatea drumului dintre America şi Australia. Pe bună dreptate, deci, Egiptenii au dat ţării lor, locul inimei în corpul pământesc (Memfis ar însemna „mijlocul lumii").

Egiptul este deci o lungă oază, prin mijlocul căreia curge Nilul, binecuvântatul fluviu, ce se întinde ca o şuviţă de verdeaţă şi de viaţă prinsă în rama pustiului libic spre Vest şi a celui arabic, mai priporos, spre Est.

Darul Nilului

Egiptul este după cum a spus Herodot: „un dar al Nilului", în acelaş timp, un dar şi al Abisiniei. Chiar dela începutul vieţii, Egiptenii au ştiut să-i folosească pentru irigaţii apele sale, ale căror viituri erau socotite ca una din marile taine ale naturii, datorite lacrimilor vărsate de zeiţa Isis. Egiptul îşi împlineşte fiinţa cu aceea a Nilului

Intr'adevăr, el exista şi avea conştiinţa de sine, în timp ce Babilonul şi Ninive nu erau încă fundate, iar Europa era în sălbătăcie.

Locuitorii Asiei Mici şi al Eladei, care trebuiau să fie educatorii naţiunilor, erau troglodiţi, în epoca în care, contimporanii Egiptului aveau comoara lor de observaţiuni astronomice, cunoştinţă de geometrie, lectură, etc. Pe papirus şi pe baso-reliefurile Egiptului superior aflăm încă şi astăzi înscrisă „înţelepciunea naţiunii'. Tot din Egipt ne-a venit scrierea, modificată de Fenicieni şi comunicată prin ei popoarelor mediteraniene; tiparul chiar al gândirii noastre, a luat naştere tot pe malurile Nilului.

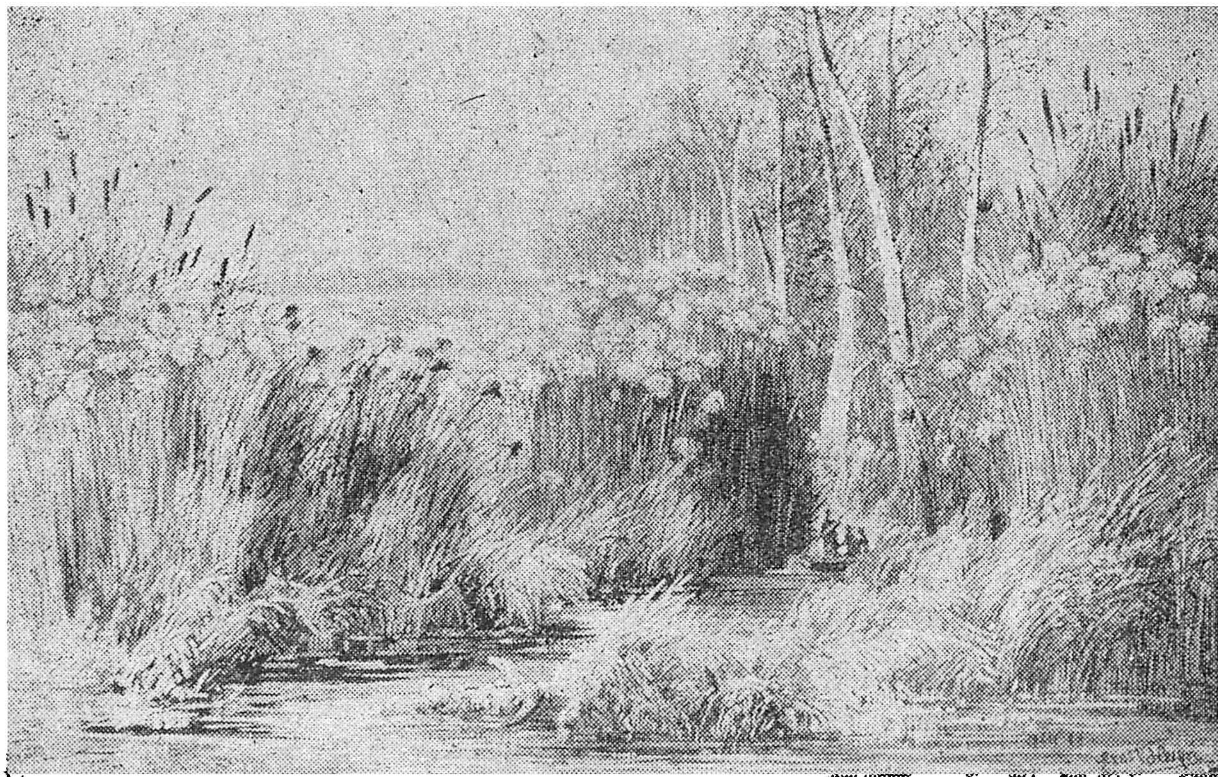
Asemeni Nilului civilizaţia egipteană ş'ascunde isvorul în vremuri apuse

Fără îndoială, umanitatea nu cunoaşte primele sale vârste, însă, ea poate să le urmărească în analele civilizaţiei egiptene: piramidele fiind pentru noi marginea timpurilor.

Aşa de veche este civilizaţia Egiptului încât în unele privinţe nu se cunoaşte decât prin apusul său. Istoria ne arată poporul de pe malurile Nilului mereu asuprit şi prin urmare sub un regim care a înlăturat iniţiativa individuală, înlocuind vieaţa spontană prin regulă. Insă, un popor nu s'ar fi desvoltat şi nu şi-ar fi mărit cunoştinţele astronomice, decât în proporţia libertăţii sale. Deci, Egiptenii trebue să fi trecut la început printr'o perioadă de autonomie, de independenţă relativă, pentru ca ei să fi putut cuceri resursele materiale şi ştiinţa pe care au lăsat-o.

Construcţia marilor piramide pe care scriitorii le-au celebrat ca o dovadă a înaltei civilizaţiuni egiptene, probează că naţiunea făcuse progrese foarte mari in ştiinţe şi 'n arte. Astfel, asemeni Nilului, civilizaţia egipteană ş'ascunde izvorul său în ţinuturi necunoscute până in prezent.

Destinul politic şi social al culturilor solului egiptean

Minunata vale a Nilului

este limpede arătat prin mediul în care trăesc locuitorii. Nilul, proprieatea comună a naţiunii, inundă tot pământul egiptean. Cultivatorilor egipteni nu s'au oferit deci, decât două alternative: să fie toţi asociaţi, egali în drepturi sau toţi sclavi unui singur stăpân, de-al lor sau străin. In decursul istoriei scrise, această din urmă alternativă s'a realizat totdeauna, fie că a fost sub faraoni, ptolomei sau sultani.

Mizeria felahului este fără sfârşit, viitorul lui numai speranţă

Baso-reliefurile monumentelor ne arată poporul egiptean încă de trei mii de ani, oprimat cum este şi astăzi; mereu stăpânit; „felahul", adică plugarul egitean, n'a ştiut să se deplaseze ca Beduinul-nomad, acel „cavaler răsfăţat", ce rătăceşte după voie peste seninul nisipurilor din pustie; în imensitatea câmpiei din deltă sau în îngusta vale a fluviului nu se află nici un colţişor în care el să fie atras, spre a se pune la adăpost.

Mizeria felahului este fără sfârşit, viitorul său numai speranţe şi cu toate acestea, el îşi iubeşte cu adâncă pasiune pământul său natal, pe care-l bătătoreşte cu talpa şi-l frământă cu mâinile.

Departe de marginile fluviului iubit, felahul este năpădit de tristeţe şi moare în curând ros de dor.

De un secol, cuceritorii Europei occidentale şi-au disputat Egiptul, „centrul" Lumii-Vechi şi „cheia tuturor presiunilor coloniale".

După distrugerea flotei franceze la Abukir, Anglia ajunge stăpâna Egiptului. Ataşat cum el este cercului de atracţie al politicei europene, Egiptul este — natural —una din regiunile cele mai bine exploatate ale continentului african.

Cu prilejul expediţiei făcute de Bonaparte, Egiptul a fost studiat din toate punctele de vedere. Cei mai mulţi dintre exploratorii egiptului i-au studiat mai mult istoria

veche a poporului, decât viața actuală și geografia sa specială. Descoperirea lui Champolion a ridicat misterul hieroglifelor egiptene și astfel s'a putut pătrunde în această lume, altă dată cu totul necunoscută.

Adevăratul Egipt se compune: una, din terenuri joase, care pot să fie supuse acțiunii apelor, alta din spații pietroase sau nisipoase, care se întind în afară de valea fluvială, ce fac parte din Libia sau din Arabia.

O strâmtă fâșie a „fluviului de aur" și delta, iată toată țara felahului; dincolo de aceste margini câteva oaze la Apus, iar în munții din Răsărit, câteva funduri cu pășuni ,sunt singurele regiuni ce pot fi locuite.

Triunghiul deltei și valea cotită a fluviului, fac toată țara, cum scria califul Omar: „Un deșert arid și o câmpie magnifică între două maluri muntoase".

Acest „hambar de cereale" care a născut un adevat furnicar omenesc de-a lungu-i, este „un dar al Nilului", așa cum a spus-o Herodot: el este însă și un dar al Abisiniei, „Elveția africană", și al savanelor, „marea cea verde", care-i dă cenușa atât de roditoare.

Egiptul este deci însuși Nilul, șuviță de viață prinsă într'un chenar de piatră și nisip. Nilul este un fel de „Gange al Felahilor". Din „gleba neagră", formată din mâlul fluvial — care contrastează cu marginile roșietice ale nisipurilor — se nasc atâtea plante hrănitoare. Omul însuși a ieșit tot de aici, repetă vechile legende. Toate orașele și statele Egiptului s'au succedat în lungul fluviului, ca niște mărgele pe o ață, iar de milioanele sale de canale de irigație depinde viața lor.

Comunicațiile între Egiptul de Jos și cel de Sus s'au făcut tot pe calea Nilului.

In rezumat: Egiptul este cea mai veche țară civilizată din bazinul mării Mediterane (datează cu aproximativ 6—8.000 ani înainte de Cr.)

Primii dascăli ai omenirii

Egiptenii au fost dascălii care au învăţat pe Greci, iar dela aceştia au învăţat Romanii, cei care au dat naştere popoarelor moderne.

Egiptul are o formă cu totul deosebită, rară pe toată faţa globului: adevăratul Egipt cuprinde numai valea Nilului până acolo unde se întind revărsările lui, pe ambele maluri, adică pe o fâişe lungă de 1200 km.

Hotarele politice ale Egiptului ca stat se întind spre R. până la marea Roşie, spre V. până în dreptul insulei Creta, închizând între aceste fruntarii o suprafaţă de 1 mil. km. p., ţara adevărată, fâşie roditoare prin revărsări (cu lăţime de 10-20 km.), împreună cu Delta are o suprafaţă de vreo 35.000 km. p.

Egiptul este un fel de oază la marginea de Răsărit a Saharei. Fiind aşezat pe tropic se bucură de o climă deşertică; vântul Khamsin, care bate 40 de zile este adevărata pacoste a acestui climat.

Nilului i-se datoreşte deci viaţa acestei ţări; ori Nilul a existat de când lumea, deoarece pe malurile lui a luat naştere cea mai veche civilizaţie de pe glob. Cu câteva mii de ani în urmă. Egiptul era însă cu mult mai bogat ca în zilele noastre, clima fiindu-i mai umedă. Pe atunci, se crede să fi existat numeroase păduri de palmieri şi sicomori, la umbra cărora felahii-băştinaşi petreceau ceasuri de tihnă şi fericire ca în poveşti.

Să stai la răcoare, legănat de foşnetul pădurilor, îmbătat de parfumul tare al florilor ce smălţau poalele copacilor, când de-o-parte, şi de alta, până la capătul lumii. Sahara! „împărăţia tăcerii eterne". Iar colea, fluviul sfânt „Gangele Africei", care ştii, că nu uită niciodată să-ţi aducă undele lui bogate şi mâlul cel rodator, din care vor răsări holde mândre, hrana acestui furnicar african, care s'a strâns în lungul Nilului.

Aşa se prezintă povestea acestei ţări, „dar al Nilului", a cărei veche civilizaţie a presărat valea acestui fluviu

cu nenumărate monumente, palate şi temple, ce-ţi stârnesc chiar astăzi o adâncă uimire. Astfel, amintim: piramidele „sentinelele neclintite" ce se profilează în zare până departe, sfinxul cel atât de enigmatic, colosul lui Memnon, care — după spusele localnicilor — suspină uşor dimineaţa, când ploaia razelor cernută de soarele tropical topea roua depusă pe ochii şi gura colosului, care producea în răsăritul soarelui, o serie de vibraţiuni sonore, nespus de armonioase: farul lui Ptolomeu — una din cele şapte minuni; biblioteca din Alexandria, care cuprindea peste 700.000 de cărţi, etc.

Toate aceste opere au o măreţie care le înalţă deasupra lucrurilor omeneşti încât ne fac să credem că ele n'ar fi săvârşite de nişte muncitori de rând, ci de semizei.

Țara cu pământul de jeratec

Grecii atribuiau caracterele deşertice ale Saharei apropierei de soare (Herodot: Sahara este un avant-post al reg. ecuatoriale, unde soârele arde până în măruntae). Descoperirea — apoi — a plăcilor de sare şi descreirea furtunilor de nisip şi asemănarea dunelor cu valurile oceanului, a născut cu timpul, ideea unei: „mări sahariene" — mare interioară, astăzi secată, transformată într'un „ocean de nisip" şi care-i vânjolit de Simun. Mai de curând, s'a încercat să se explice uscăciunea Saharei prin acțiunea unui mare curent atmosferic: „vântul polar" — care, abătut prin mişcarea de rotație, ar străbate oblic Asia şi Africa, uscând totul sub parcursul său. Primii, cari au explorat Sahara, au fost Romanii. După ei, chiar până la începutul secolului al 19-lea, Európa cunoştea puțin Sahara. In 1790 René Cailie, are gloria de a fi străbătut primul Sahara, dar Barth, este cel care a intreprins primul „voiaj ştiințific".

Barth a reuşit să străbată pustiul de două ori şi să se întoarcă plin de glorie, meritând cuvintele ce i le-a adresat marele geograf Humboldt: „el a deschis o lume nouă". Francezii s'au aşezat apoi în Algeria şi prin aceasta se oferea expedițiilor sahariene o bază largă şi sigură. Apare atunci ideea unui „drum de fier saharian" — susținută de inginerul Duponch şi gazetarul Vauti-

baut. Tuaregii încep atunci a se mişca, dar nu în masă, ci prin banditism, izolaţi. Astfel, cucerirea Saharei devenea o afacere de poliţie. In Sahara plouă, dar foarte rar. Se citează astfel perioade de uscăciune de 10—25 ani. Starea normală a cerului, este lipsa totală a norilor.

Un Targui din pustiul saharian

Cerul este de un azur, pe care Duveyrier îl defineşte: „coloration indigo" — şi Fromantin: „bleu de cobalt pur". La raritatea ploilor, climatul saharian mai adaogă şi intensitatea evaporării. Uscăciunea aerului este singura care provoacă variaţiunile de mare amplitudine. Dar aceeace comunică o înfăţişare excesivă şi brutală

climatului pustiei este vântul. Ca şi uscăciunea şi căldura, el este legendar. El poartă nume felurite: Scirocco în Algeria, Khamsin în Egipt, Cheheli în Sahara propriu zisă, Simun, etc., dar acestea sunt varietăţi locale, ale aceluiaşi vânt, care prezintă peste tot aceleaşi caractere. In general, el suflă dela Sud sau Sud-Vest.

Cu privire la originea primitivă a deşertului, sunt o serie de fapte ca: văile mari (ueduri), plante care nu aparţin florei deşertice, prezenţa ciprului, mărturiiile de animale, în fine silexurile scrijilate ce s'au găsit, care duc la ipoteza unei secări recente a Saharei. Astăzi, climatul şi în special lipsa de ploaie apar ca o mare cauză a deşertului.

Intr'o epocă foarte veche, Sahara a fost ocupată de lanţuri de munţi înalţi, cutaţi, cari au fost roşi până la înfăţişarea de peneplenă. In schimb, aceste resturi de lanţuri primitive, au dobândit o rigiditate aproape perfectă şi au rezistat cutărilor ulterioare, dar au trebuit să cedeze în punctele mai slabe, fracturilor, cari au făcut ca unele compartimente să se ridice, iar altele să se lase. Prin aceste crăpături, au eşit materii vulcanice, care au dat cele mai importante vârfuri ale deşertului. Sahara orientală, este mai ridicată. Intre ea şi cea orientală, care este un ansamblu mai puţin ridicat, sunt bazine. Eroziunea fluvială s'a manifestat şi ea în Sahara, şi a desenat chei, linii de faleze (baten), sau a lăsat in mijlocul câmpiilor nişte mărturii: *gara*. Apoi şi aici, în urma mişcărilor orogenice s'au produs „întineriri de riliel" în cuaternar, în perioada de umiditate, când s'au făcut acele câmpii aluvionale ce se numesc: *„reg"* în Sahara occidentală şi *„serir"* — în cea orientală. Acum Sahara este în genere: ţara apelor moarte sau muritoare, a „fluviilor fosile". — Dar, oricare ar fi importanţa, veche sau actuală, a eroziunei fluviale în modelarea Saharei, locul de frunte îl deţine tot vântul.

Ba se poate chiar spune, că deşertul este domeniul eroziunei eoliene. Vântul lucrează după linii concave.

Contra lui, roca se apără acoperindu-se cu un fel de cocleală (patină).

Atât fauna cât şi flora sunt foarte reduse în Sahara. La Nord şi la Sud de deşert sunt stepe, în deşert chiar, nu sunt însă regiuni în afară de *Tanezruft* unde vieaţa vegetală, să fie cu totul lipsită. Pustia trimite o mulţime de inamici împotriva vegetaţiei ca: lipsa de ploaie, temperaturile ridicate ale verei, cele reci ale iernei, uscăciunea aerului, insolaţia intensă, frecvenţa şi violenţa vânturilor, lipsa pământurilor vegetale. Din acest pământ mort, apar insule cu o vieaţă intensă: „oazele". Dar, Sahara, rămâne tot azoică, „fără vieaţă" o enormă groapă între două lumi, lumea albă a ţărilor mediterane şi lumea neagră a Senegalului şi Sudanului. Sahara apare ca una din cele mai vechi regiuni locuite. Prima civilizaţie a fost cea neagră, care s'a arătat prin lucrările hidraulice. Târziu, spre finele imperiului roman, Albii au început a împinge pe Negri, prin folosirea cămilei, fapt nou şi care le-a înlesnit să stăpânească progresiv deşertul. Din amestecul lor a eşit o rasă nouă: rasa berberă, care se împarte în mai multe ramuri: rasa Zeneaga la Vest de Sahara, Tuaregii în centru, rasa Urghamma la Est. Pustia este stăpânită, de nomad, care este păstor. Această vieaţă nomadă, nu poate avea o armătură politică şi socială desvoltată. In schimb, organizarea acestor grupuri este clar desenată. O altă trăsătură, foarte importantă a acestei organizări sociale, este locul ce ea rezervă femeii (laTuaregi şi Mauri) — Sahara întreagă este cucerită de islamism.

Al doilea pustiu al Africei: Kalahari „regatul nisipurilor"

Acest pustiu se află în partea sudică a Africei „Continentul întunecat", cuprins între lacul Ngami și izvoarele fluviului Limpopo și ale lui Vaal. Infățișarea acestui „regat al nisipurilor" este aceea a unui fund de lac svântat, mai ales „salba de lacuri sărate" rămase din pânza de apă ce va fi înnecat odată tot cuprinsul său, astăzi acoperit de unduiri nisipoase.

Ca și „împărăția talazurilor de nisip" a Saharei, Kalahari nu este numai un deșert de nisip, peste seninul căruia morișca vânturilor de foc vânzolește veșnic nisipurile înălțându-le spre slăvile soarelui arzător. Intr'adevăr, o parte a pustiului Kalahari — în deosebi ținuturile de pe margini — alcătuesc o adevărată „împărăție a stepelor" unde cresc nenumărate ierburi și tufe mărunte, unde trăesc cârduri de antilope, obișnuite să rabde de sete.

Ca și în Sahara, „țara cu pământul de jeratec", în pustiul Kalahari, vegetația s'a adaptat într'un chip minunat la condițiile vitrege ale climatului deșertic. Intradevăr, unele plante își adună apa printr'un adevărat „păienjeniș de rădăcini" din măruntaiele acestui pământ fript de sete, altele n'au la suprafață decât un smoc de frunziș împrăștiat pe câteva rămurile piper-

nicite, rădăcinile lor însă sunt umflate şi doldora de un suc dulceag şi răcoritor, atât de căutat de animal cât şi de om. Astfel este planta numită „mokuri", care are printre rădăcini nişte noduri de mărimea unui pepenaş şi care gem de suc răcoritor.

In fine, când se întâmplă veo minune să cadă ploi pe poalele pustiului Kalahari, răsar atunci nenumăraţi har-

Femeie de Hotentot

buzi ce's doldora de aceiaşi zeamă răcoritoare, atât de căutaţi şi apreciaţi de băştinaşii acestor ţinuturi de nisip.

In cuprinsul pustiului Kalahari cresc şi arboraşi spinoşi, cum este acacia şi ierburi fără frunze, plante grase şi unele graminee.

Infăţişarea acestui „regat al nisipurilor" se schimbă ca prin minune, când se întâmplă ca vreo bură să răco-

rească seninul său fript de soare; atunci în părţile sale de margine, nenumărate plante cu bulbi se'ncarcă de frunze şi flori, îmbrăcând goliciunea nisipurilor cu un „covor verde", care, însă se pârleşte tot atât de iute pe cât a înfrunzit.

Locuitorii acestui „al doilea pustiu african" sunt Boşimanii „cei mai înapoiaţi oameni" din cuprinsul „Continentului negru", grija lor de căpetenie fiind de a-şi căuta hrana zilnică. Când se întâlnesc doi Boşimani îşi spun : ai aflat undeva apă, aceasta ţinând loc de „bună ziua".

Boşimanii trăesc mai mult din vânat, folosindu-se de săgeţi otrăvite.

Tot prin aceste părţi trăiesc şi Hotentoţii sau „Khoi-Khoin", adică oamenii oamenilor". Numele de Hotentoţi (cuvânt olandez Hütetüt = prostănac), adică „bâlbâiţi" le-a fost dat de Buri (olandezi) în batjocură, din pricina limbei lor ciudate şi tot în bătaie de joc le-au mai zis şi „cap de piper", fiindcă părul le este strâns în mănunchiuri mici, ca nişte boabe de piper.

Zâmbetul deşertului: ochii lui Allah

In imensitatea oceanului de nisip, singurele puncte cu viaţă sunt aceste insule de verdeaţă: oazele.

In nici o parte nu poţi avea imagine mai perfectă a infinitului ca în ţinutul saharian, unde tăcerea învălue tot cuprinsul.

Şi în această mare cu valurile de nisip, unde n'ai nici un semn de viaţă, în afară de al propriei tale fiinţe, fiindcă vântul neobosit spulberă orice urmă, oazele ce înfrunţesc chipul argintiu al nisipurilor, apar ca nişte ochiuri de viaţă.

După o îndelungată şi istovitoare cale prin împărăţia tăcerii eterne, cea cu cerul de flacără şi cu zări pierdute în mirajuri fermecătoare, oaża îţi apare ca un zâmbet al deşertului, ca o gură de raiu, al cărui sărut, prin adierea frunzelor de palmieri, este mântuirea acelora ce nu mai sperau... nici o scăpare, din mormântul de nisip.

De aceea, nomadul arab, în exaltarea sa religioasă, vede în binefăcătoarele oaze, însăşi ochiul lui Mahomed, prin care priveşte spre Alah, cerând îndurare pentru răsfăţaţii copii ai pământului.

Curmalul, prinţul palmierilor, a făcut pustiul locuibil, prin creiarea oazelor.

De jur-împrejurul acestor insule de verdeaţă, palmierii stau roată, iar prin frunzele lor mari — ce par adevărate

evantaie, par'că se țin de mână spre a face horă măiastră împrejurul oazelor.

Şi sub privirea pizmoasă a soarelui tropical, sultanul nomad al zilei sahariene, popasu la umbra răcoritoare a palmierilor oazei, crescuți drepți spre lumină, este cel mai bine cuvântat popas, pe care nu-l vei uita niciodată.

După zile de arşiță nesuferită, iată cum ne povesteşte un cămilar apariția oazei: „Când siluetele svelte ale palmierilor se desprind din margine de zare, ochii tuturor ce fuseseră mohorâți se înseninează ca prin farmec, iar caravana întreagă este năpădită de aceleaşi gânduri pe care le încearcă şi naufragiații la apropierea insulelor salvatoare.

Speranțele noui ne dau imbolduri spre a stoarce şi ultima vlagă din trup, spre a ajunge cât mai iute la adăpostul pădurii de palmieri.

Iată-ne ajunşi. Un arab, ars de soare, răsare în calea caravanei; ne îmbie sub poalele de palmieri, cu umbră răcoroasă şi'n coliba lui durată'n piatră. Inţelege că suntem rupți de oboseală şi flămânzi.

Priviți, zice el, colo, la cuibul acela de palmieri, sunt singura avere a mea. Ei mă hrănesc, din ei îmi scot băutură, hainele şi cele trebuincioase pentru casa mea. Din miezul fructului—cât capul de copil—îmi scot untdelemnul pentru gătit şi pentru opaițul meu. Tot din aceste fructe storc un must gustos şi răcoritor, iar când fructul de palmier este copt, mustul ajunge lapte. Dintro copcă crestată în coaja de palmier îmi adun un lichid dulce pentru pregătirea vinului şi rachiului; prin fierberea acestui lichid, capăt zahărul pentru pregătitul atâtor dulcețuri.

In fine, străchinile, cănile şi alte obiecte de care am trebuință le scot din coaja acestor fructe. Din firele frunzelor de palmier torc ață, pentru țesutul pânzei, din care-mi croesc îmbrăcămintea de toate zilele, iar din puful care ocroteşte fructul, îmi împletesc frânghii şi

așternuturi. Până și acoperișul colibei mele este tot din frunze de palmier".

Din această poveste se poate vedea rolul acestui pom care stă cu rădăcinile în apă, iar cu vârful înfruntă un cer de foc — pentru creierea oazelor.

Ceea ce este cămila, regina deșertului, pentru pustiu, așa este și curmalul ,prinţul palmierilor, pentru oaze.

Oaza este singurul punct — din iadul de nisip — unde gâlgăie o viaţă de raiu.

Acolo, în această gură de raiu, regăsești viaţa pe care ţi-a rupt-o arşiţa pustiului; şi'n freamătul melodios al frunz'şurilor de palmieri, ce par adevărate evantaie, înălţate de natură spre a-ţi svânta fruntea îmbrobonată de sudoarea pe care a stors-o corpului vlăguit soarele tropical, acolo se opresc caravanele şi vin să-şi astâmpere setea, în undele limpezi ale izvoarelor ce-au fost în stare să înflorească chiar pustiul de nisip — adeverind spusele bătrânilor că pronia cerească poate să răsară viaţă chiar în piatră.

In unda limpede a isvoarelor ce şerpuesc pe sub gangurile umbroase de palmieri — adevărate umbrele apărătoare de privirile arzătoare ale soarelui — vin cămilarii să-şi vadă chipul împământit de biciuirea vântului de foc, vin să-şi astâmpere setea ce le-a plesnit cerul gurii, vin să-şi umple doldora burdufurile de piele ce-au fost supte de atâta arşiţă, ca apoi, sătule de apa fericirii să le anine într'un clenciu al trunchiului de palmier, şi'n legănarea dulce a zefirului cald, burdufurile ce gem sub greutatea lichidului dătător de viaţă, par din depărtare nişte ploşti ce-s gata să se ofere singure, oricărei guri înseate... ce le-ar atinge.

Asta este oaza..., gură de raiu, şi râsul deşertului, insulă verde, răsărită pe faţa pământului seninului oceanului de nisip, oaza, punct sau ochiu înflorit de apă, în imensitatea iadului de nisip.

Poarta cea mare a Orientului: Suezul

Importanța unei căi de comunicație directă între Marea Roșie și Nil, fluviul binecuvântat al Egiptului și Mediterana, a fost întrevăzută încă acum câteva mii de ani, de pe vremurile faraonice înnecate în colbul uitării. Stăpânitorii „țării amintirilor apuse" nu-și închipuiau însă un canal care să unească Mediterana cu Marea Roșie, ci Nilul cu aceasta din urmă.

Primul început: canalul faraonului

Astfel, regina Hatsheput din dinastia a XVIII-a egipteană, a trimis o expediție alcătuită din cinci vase, dela Teba spre Punt, țară așezată la gura Mării Roșii, spre a cerceta mijloacele unei căi de apă între aceasta și Nilul egiptean. Conducătorii acestei expediții au descoperit un braț care, desprinzându-se din Nil, trecea pe la Nord de Cairo, urmărind depresiunea Nadi Tumilat, spre a se apropia de Ismailia și străbătând Lacurile Amare, se sfârșea în golful Suezului.

După alte legende, canale de legătură între delta Nilului și Marea Roșie s'au încercat și de alți faraoni; astfel, în anul 30 a Hr. Ramses al II-lea poruncise un astfel de canal de legătură, lăsat apoi în părăsire, a fost înnecat de nisipul adus de vânt.

La şase ani după încercarea lui Ramses al II-lea, regele Egiptului Nechao a început săparea unui al doilea canal însă tot în acelaşi loc.

Astfel, „canalul faraonilor", dintre Nil şi Marea Roşie, s'a bucurat de o navigaţie intensă. In urmă a fost nevoie să fie închis, spre a fi tăiată orice posibilitate de aprovizionare a Arabilor răsvrătiţi.

După unii cercetători, după ce canalul lui Nechao a avut soarta primului, la 600 ani mai târziu, însuşi împăratul Traian a îndreptat acelaş canal pentru navigaţie, însă şi opera sa a avut aceeaşi soartă.

In fine, după alţi 600 ani, califul Omar ar fi ordonat croirea unui astfel de canal, dispărut şi el astăzi.

Cu toate aceste încercări, comerţul cu orientul a continuat să se facă tot pe uscat, sub dominaţia arabă, iar pe calea fără pulbere, sub aceea a Veneţienilor, până în clipa când în secolul al XV-lea, secolul navigatorilor, s'a descoperit acel drum de ocol pela Capul Bunei Speranţe, către India, „ţara mirodeniilor şi leagănul pietrelor nestimate".

O greşală întârzie începerea canalului cu încă 60 de ani

Se mai făcură, totuşi, după aceea, diferite planuri de refacere a vechiului drum maritim, care era cu mult mai lesnicios, însă fără nici un rezultat.

Gândul de a tăia istmul de Suez, a preocupat mai întâiu pe Veneţieni, care erau fruntaşii lumii comerciale.

In vremurile mai apropiate, împăratul Napoleon I însărcină în anul 1798 pe inginerul său Lapére să cerceteze terenul pentru săparea canalului. Inginerul francez, însă, printr'o greşeală de calcul, găsi o diferenţă de nivel de 11 metri între Marea Roşie şi Mediterana.

Astfel, greşeala lui Lapére şi înfrângerea Francezilor în bătălia de pe Nil, a întârziat începerea canalului cu încă 60 de ani.

Ideea canalului nu fu însă multă vreme lăsată în uitare. Intr'adevăr, în urmă descoperindu-se că diferența între cele două mări nu este de 11 metri, cum spusese Lapére, ci de 16 cm. noui planuri de tăiere a istmului de Suez fură date la iveală.

Pe la anul 1830, comerțul cu India, țara misterelor, era monopolizat de Marea Britanie, regina mărilor, stare de lucruri care a influențat mult atitudinea Albionului față de Canalul ce fusese proectat de Franța.

Apoi, Mahomed Ali Pașa împărțit între gândul de a ridica un baraj al Deltei, ceeace reprezenta pentru patria sa un profit imediat și între dorința de a tăia el canalul de Suez, de pe urma căruia ar fi putut trage foarte multe foloase și neputând finanța ambele proiecte, s'a hotărît — cu amărăciune — împotriva canalului care avea să lege două mări.

Tot în această vreme, inginerul austriac Negrelli a expus la Paris un plan amănunțit asupra săpârii canalului, fiind chiar angajat de o societate în acest scop; însă el moare (1858) înainte de a se începe lucrările.

Imprejurările sunt pentru tăierea canalului

Noul pașă al Egiptului, Baiazid, dă din nou aprobare pentru tăierea istmului, intrând în legătură cu inginerul francez Lesseps, care între anii 1832 și 1837 activase ca vice-consul la Alexandria și consul la Cairo.

Fiind în bine relații cu Kedivul (vice-regele) Egiptului mult iubit de popor, Lesseps, care se îndeletnicise și el mai înainte cu planul acestui canal, bazându-se și pe planurile lui Negrelli, a reușit să hotărască pe toți pentru această operă uriașă, care era să-i glorifice numele.

Anii 1848 și 1849, deși diplomat la Roma și Madrid Lesseps n'a uitat nicio clipă proiectul tăerii canalului pe care-l urmărea încă din 1826.

După retragerea sa din activitatea diplomatică, Fer-

dinand de Lesseps se ocupă de lucru şi expune proectul său vice-regelui egiptean (Said-Paşa, care îi era prieten). care îi primi proiectul, semnându-se o concesiune în anul 1854, Noembrie 30.

In Ianuarie 1856, el obţinu o a doua concesiune, pe care s'a bazat de fapt crearea Companiei universale a Canalului de Suez.

Această societate de capitalişti din toate colţurile lumi, a strîns toţi banii necesari pentru săparea canalului numai în trei săptămâni.

O piedecă răsare: Anglia

In anul 1859 încep lucrările de săpare a canalului. Dar, chiar dela început, se ivesc foarte multe greutăţi: maşinile şi materialul de construit, trebuiau aduse tocmai din Europa ca şi lucrătorii, fiindcă felahii egipteni erau nimiciţi de holeră şi tifos.

Apoi, istmul fiind acoperit numai de nisipuri sburătoare sau pietrişuri, apa dulce trebuia adusă tocmai din capitala Egiptului, dela 150 km. depărtare. Pentru procurarea apei de băut, a trebuit să se derive un canal din Deltă.

In afară de aceste greutăţi, din pricina unui curent marin, mâlul adus de apele Nilului s'au îngrămădit atât de mult în faţa gurii canalului încât îl ameninţa cu împotmolirea.

In fine când începuseră lucrările, s'a ivit o nouă piedică: opunerea Angliei, care fiind urmărită de ideia că tăierea ismului i-ar primejdui interesele în Egipt şi în India, continua să fie potrivnică întreprinderii.

Cele două concesiuni fuseseră date sub rezerva aprobării de către Sublima Poartă. Această rezervă a fost folosită de Anglia, iar suveranul otoman, sub îndemnul acesteia, se opunea din răsputeri împotriva operei concepută de Lesseps.

Lupta aprigă a lui Lesseps învinge: cea dintâi cale maritimă a lumii se începe

A trebuit ca Ferdinand Lesseps să ducă o luptă aprigă, spre a înfrânge opoziția otomonă și să facă Anglia să tacă.

Astfel s'a început tăierea acestui canal „poarta cea mare a Orientului" și ce a dintâi cale maritimă a lumii, cu peste 20.000 de lucrători egipteni și cu o armată întreagă de ingineri, care au muncit fără preget la săparea acestui canal timp de 11 ani.

Nu trebuie însă uitat faptul că săparea canalului a fost ușurată și de condițiile geografice locale, în lungul istmului înșiruindu-se câteva lacuri: Mensaleh, aproape de Mediterana, în mijloc se afla lacul Timsah (al Crocodililor) și Lacul Amar, spre Marea Roșie, împotmolite însă și înnecate toate în stufării.

Lucrările de săpare a canalului au început din mijloc, dela lacul Crocodililor, spre cele două capete opuse.

Astfel canalul început în 1859 a fost inaugurat abia la 17 Noembrie 1869, asigurând lui Lesseps o mare victorie, care trezi, în cele din urmă, un sentimnet de admirație chiar printre Englezi.

Canalul de Suez măsoară 169 km. lugime între Port-Said, pe Mediterana și Suez, în fundul Mării Roșii. El este destul de adânc pentru a da acces celor mai mari nävi.

Străbaterea acestui canal, care dura 48—52 ore, prin introducerea luminei electrice dealungul lui, s'a redus la 18—16 ore. Astfel canalul a ajuns o cale minunată. Patru mari faruri sunt înălțate dealungul țărmului mediteran. Cel dela intrarea canalului aruncă lumină până la 3 km.

Canalul are trei porturi

Astăzi, canalul are trei porturi mari: Suez la Marea Roşie, Ismailia la mijloc, Port-Said la Marea Mediterană.

Asemeni, s'au creat: ateliere de reparaţie, un post de drage şi un antrepozit de cărbuni în Port-Said.

Pentru ca digurile malurilor canalului să nu se surpe prin izbirea valurilor, vapoarele înaintează încet.

Societatea care l-a creat are dreptul să folosească concesiunea canalului timp de 99 de ani (până în 1968) şi să încaseze taxa dela vapoarele şi pasagerii ce-l străbat şi din care Egiptul primeşte 15 la sută.

Călătoria prin acest canal se face mai ales noaptea, la lumina electrică, fiind mai răcoare.

Calea Suezului o iau îndeosebi mărfurile grele. De la vreo 500 vapoare care-l străbăteau în 1870, s'a ajuns astăzi la peste 5.000 pe an, reprezentând un tonaj net de 26 milioane tone.

Cheltuelile totale s'au ridicat la 475 milioane de franci, sumă mică, în raport cu foloasele ce le-a adus.

Deschiderea canalului de Suez a însemnat un mare progres în istoria relaţiilor şi comerţului între Europa şi India sau Extrem-Orientul. Inainte vreme, pentru a merge dela Londra sau Marsilia la Bombay sau la Şangai, trebuia să înconjori Africa pe un ocol uriaş. Canalul de Suez a scurtat la mai mult de jumătate vechea cale. Şi, cu toate că năvile sunt supuse la taxe mari de trecere, mai mult de nouă zecimi din comerţul dintre Europa şi Extremul Orient împrumută această cale.

Cel mai scurt drum între Occident şi Orient: una din principalele căi comerciale planetare

Canalul de Suez are deci o mare însemnătate economică prin scurtarea drumului din Europa spre Asia sudică şi răsăriteană, ori spre Australia, continentul miste-

relor, făcut altă dată pe la capătul sudic al continentului negru. Astfel, drumul: Istambul-Bombai, pela Sudul Africei, avea 6.100 km., iar prin Suez numai 1.800 km.; dela Marsilia la acelaşi oraş australian — pe primul drum — erau 5.650 km., iar pe al doilea, 2375 km. In sfârşit, mergând din Londra, banca omenirei, prin canal se face o economie de 2.850 km., iar calea America — India s'a redus la jumătate.

Prin canalul Suez se face deci economie şi de drum şi de timp. Un exemplu lămurit: calea dela Hamburg la Hong-Kong, de pe coasta răsăriteană a Asiei — prin Suez este de 10.000 mile marine, prin canalul Panama de 14.000; pe la Capul Bunei Speranţe 15.000; prin jurul Capului Hoorn 18.000.

Canalul de Suez este deci una din principalele căi comerciale ale întregului glob. Importanţa sa nu poate decât să crească. Fără îndoială, căi transcontinentale au fost creiate (Transsiberianul) sau sunt pe cale de creaţie (calea ferată din Persia şi calea ferată a Bagdadului) însă canalul de Suez păstrează faţă de ele avantajul unei călătorii uşoare. Şi, de altfel, stabilirea tuturor acestor căi comerciale nu face decât să mărească activitatea economică a marilor ţări ale Extremului-Orient (India, China, Japonia), care, devenite din ce în ce mai mult centre agricole şi industriale, vor furniza comerţului un aliment fără încetare crescut.

Deschiderea canalului Panama n'a micşorat importanţa Suezului, mai ales pentru Anglia.

Una din cheile de aur ale navigaţiei mondiale

Punând în comunicaţie Mediterana şi Oceanul Indian „lac englez", care mai înainte nu putea intra în relaţiuni decât dacă se ocolea Africa întreagă prin Apus, canalul de Suez a ajuns marea cale a comerţului, care se face între Europa şi Extremul Orient (India, China, Japonia, Australia).

Pentru asigurarea stăpânirei Suezului ,,Poarta cea mare a Orientului" şi a drumului spre India, ţara mirodeniilor, Anglia a pus stăpânire — dealungul drumului — pe strâmtoarea Gibraltar, insula Malta, insula Cipru şi Aden de pe coasta Arabiei.

Se poate spune că Suezul ,,prima cale maritimă a lumei" este una din ,,cheile de aur" ale ,,reginei mărilor"

O prelungire a Europei: Africa minoră

Bazinul apusean al Mediteranei împrejurul căruia se grupează Spania, Franța sudică, și Italia, este mărginit la Sud printr'un cadrilater uriaș de pământuri înalte care înglobează Marocul, Algeria și Tunisia. Această insulă muntoasă și masivă care alcătuește o unitate geografică dintre cele mai minunate este prinsă printr'o salbă de depresiuni ocupate de ape marine sau de pustiuri. Acestui ținut s'a dat diferite numiri. In primul rând, numele de „Africa Mică", fiindcă este un continent în miniatură, iar relațiile sale cu Africa propriu zisă sunt în unele privințe asemănătoare cu cele pe care Asia Mică le are cu marele continent asiatic. Unii i-au dat numele de „Ținutul Atlasului" sau „Sistem atlasic", pentrucă, într'adevăr, lanțurile Atlasului înfăptuesc unitatea acestui teritoriu. Geografii arabi numeau această regiune Moghrieb. Djezira el Moghrib, adică „Insula occidentului", nume folosit încă și astăzi. Denumirea de „Berberia", dedusă dela populațiile care o locuesc, pare mai simplă și mai nimerită; ea a fost, dealtfel, folosită în antichitate și în evul mediu, când, însă, ea se afla sub forma deformată de „Barbaria". Câteodată se spune că Africa începe la Pirinei; s'ar putea spune, însă, deasemeni că Europa se sfârșește în marginea

pustiului Sahara. Acestea alcătuesc 2 formule diferite ale aceleiaşi idei. Dealtfel, Spania, prin structura sa massivă, prin climat şi prin toate caracterele sale geografice se apropie de spaţiul african, iar Berberia, prin înfăţişarea reliefului său, prin desfăşurarea climatului şi prin caracterele populaţiilor sale se leagă mai mult de Europa sudică şi face parte din grupa ţărilor mediteranene. Intr'adevăr, strâmtoarea Gibraltar n'are decât 13 km. lărgime între Punta- Marroqui şi Punta — Ciris. Intre Sicilia şi Tunisia sunt numai 138 km., dela Capul Bon la Capul Boeo; insula Pantellaria şi alte câteva insuliţe scurtează şi mai mult acest interval. Tunisul, ca şi altădată Cartagina, priveşte spre Mediterana răsăriteană, iar Bizerta deţine cheia trecerii între cele două bazine. In partea mediană, sub meridianul Marsiliei şi Algerului, Mediterana apuseană are cea mai mare desvoltare: între Alger şi Marsilia fiind 742 km., linia Paris-Marsilia-Alger este marea axă a Franţei şi a imperiului său colonial african. Capitala Algeriei este aproape la distanţă egală de cele două extremităţi occidentale şi răsăritene ale Moghrebului.

Regiunile într'adevăr pline de vieaţă ale Berberiei trebuesc căutate spre apele care o încadrează, Mediterana şi Atlantic. In acelaş timp, ea se leagă, însă, de Orient prin ţinutul Tripolitaniei, de unde i-au venit emigranţii şi invaziile.

Stăpânirea franceză înfrăţeşte Africa nordică cu Occidentul

Dominaţia franceză a avut ca efect îngemănarea Africei de Nord la lumea Occidentului, de care o despărţise invazia arabă, fără însă a putea să şteargă influenţele trecutului, fapt care face ca Berberia să continue să facă parte din lumea islamului. In ceiace priveşte Africa propriu zisă, cu toate că este legată teritorial, Berberia este însă despărţită prin uriaşul obstacol al Sahariei. Insă,

acest obstacol n'a fost de nepătruns, fiindcă în toate epocile populaţiile negre, au participat sub diferite forme şi în proporţii felurite, la viaţa Africei de Nord.

Berberia n'are limite precise decât acolo unde este scaldată de apele mărilor: Atlantic, Mediterana şi golful Sirtelor. Spre Sud, frontierele sale sunt cu mult mai neprecise. Pe măsură ce ne depărtăm de Mediterana, ţinutul devine din ce în ce mai puţin european şi din ce în ce mai mult african. Limita se pune, din punct de vedere al structurei, acolo unde încetează încreţirile Atlasului; din punct de vedere climatic, acolo unde ploile ajung atât de rare încât cultura nu se mai poate înfăptui fără ajutorul irigaţiei.

Din punct de vedere al populaţiilor şi din punct de vedere politic nu se întâlnesc limite: locuitorii pustiului Sahara sunt Berberi ca şi cei cari trăesc în Africa de Nord; deşertul fiind destul de sărac nu poate trăi numai prin el însăşi ci depinde şi de regiunile mai rodnice care-l mărginesc, atât spre Berberia cât şi spre Sudan.

In înfăţişarea peisagiului ca şi în climă şi în obiceiurile locuitorilor, schimbarea este gradată, iar tranziţia uşoară. S'ar putea lua drept limită salba depresiunilor care urmează la Sud lanţurile Atlasului.

Suprafaţa Africei de Nord astfel mărginită cuprinde 925.000 km. p., dintre care 500.000 pentru Maroc, 300.000 pentru Algeria şi 125. 000 pentru Tunisia. O suprafaţă aproape egală cu acea a Franţei şi Spaniei la olaltă. Pe îngusta fâşie litorală care urmăreşte marea se concentrează locuitorii şi toate formele vieţii. Berberia a depins, însă, totdeauna de dominaţiunile exterioare, odinioară de Roma, mai târziu de Imperiile musulmane, astăzi de Franţa.

Marocul, Algeria şi Tunisia ne înfăţişează, însă, diferenţe, atât din punct de vedere al geografiei fizica cât şi din punct de vedere istoric; acestea sunt însă nuanţe, iar nu contraste. Asemănările pe care ni le prezintă Berberia, dela un capăt la altul, sunt într'adevăr cu mult

mai izbitoare. Astfel, dacă porneşti din locul unde Tunisul a urmat cetăţii Cartagina şi înaintezi până în punctul unde cele două coloane ale lui Hercule şi stânca Gibraltarului marchează limitele vechii lumi, nici structura solului, nici dispoziţia reliefului, nici covorul vegetal, nici fizionomia locuitorilor şi obiceiurile indigenilor nu înfăţişează diferenţe cu adevărat fundamentale. Ici şi colo, se întâlnesc aceleaşi massive muntoase, orientate în general în sensul latitudinei, lăsând între ele culoare de câmpii urmate, după epoci, de influenţele civilizatorii sau de invaziile barbare.

Petele verzi ale vegetaţiei păduroase sau ale maquissurilor se amestecă cu petele gălbui ale gramineelor uscate sau a solului gol, dând ţinutului acel aspect asemănător cu pielea panterei.

Unitatea geografică a Berberiei este evidentă cu toate că evenimentele au despărţit-o în trei părţi

Imprejurul aglomerărilor sedentarilor, refugiaţi în general pe înălţimi, se înşiruesc încântătoarele livezi de măslini şi smochini. Câmpiile sunt ocupate de cereale care folosesc de păşune caprelor şi oilor nomazilor.

Dacă, însă, în loc de a urmări litoralul dela Cartagina la Tanger, mergem pe marginea sudică a Berberiei, întâlneşti dealungul acestei căi, urmată odinioară de pelerinii musulmani sau de către nomazii Saharei, aceleaşi Ksur-ii (adică sate din pustiu), adevărate insule de cultură şi de viaţă sedentară.

Unitatea geografică a Berberiei este evidentă cu toate că evenimentele a despărţit-o în trei părţi: Marocul, Algeria şi Tunisia. Nici odată însă între aceste ţinuturi de nedespărţit, nu s'au putut trage limite precise. Algeria fecundată de vre-un secol de o civilizaţie superioară a fost însăşi punctul de plecare de unde influenţa franceză a radiat peste întreaga Africa de Nord.

Dacă Franţa şi-a stabilit protectoratul asupra celor

două ţinuturi care încadrează Algeria la Vest şi la Est, aceasta a făcut-o pentru a avea în mâinile sale „cheile casei" sale. Tunisia şi Marocul alcătueşte pentru Algeria un câmp de expasiune naturală.

Berberia, în ansamblul său, este un podiş întins căruia lanţurile muntoase îi formează marginile şi treptele. In afară de cele două extremităţi ale ţinutului, în Marocul apusean şi în Tunisia răsăriteană, câmpiile joase nu acopăr decât o suprafaţă restrânsă. Structura Berberiei aminteşte nu de cuprinsul Franţei unde o serie de câmpii joase se grupează armonios împrejurul unui masiv central, ci în deosebi despre Spania, ţară de înalte câmpii lăuntrice, prinse într'un chenar de munţi, unde câmpiile joase au o întindere mică şi se întâlnesc numai la margine.

Partea centrală a Berberiei, adică Algeria, este cea mai compactă. In cuprinsul ei lanţurile vecine Mediteranei şi cele care mărginesc Sahara se depărtează cel mai mult. Intre ele se întinde o zonă interioară de ţinutri înalte ocupate în centrul lor de bazine închise. Această zonă lăuntrică îşi schimbă caracterul spre est în Tunisia, spre vest în Maroc. Din punct de vedere al geografiei, începe acolo unde văile principale şi comunicaţiile se orienteză nu numai spre Nord ci spre Est, spre marea Sirtelor. La fel şi Marocul începe acolo unde apele curgătoare îşi deschid o cale spre vest. Câmpiile Marocului apusean corespund cu acelea ale Tunisiei răsăritene. Relieful cel mai semeţ se întâlneşte în deosebi în Maroc.

Punctul cel mai însemnat al structurei Berberiei este existenţa unei serii de câmpii etajate şi trepte muntoase. în general cu atât mai înalte cu cât înaintăm spre Sud.

Factorii geologii şi factorii climatici acţionând în acelaş sens ca şi factorii curat hipsometrici, duc la împărţirea Berberiei într'o serie de zone paralele cu coasta mediterană, urmându-se în sensul latitudinei. Urmările acestei dispoziţiuni asupra culturilor, felului de viată al locuitorilor şi asupra istoriei acestui ţinut au fost covârşitoare.

In acelaş timp, alături de această succesiune a zonelor longitudinale există şi o serie de depresiuni şi înălţimi transversale, perpendiculare pe direcţia cutărilor.

Relieful mărilor care ocolesc Berberia este foarte caracteristic. Astfel zona adâncimile mai mici de 200 metri (soclul continental), care este atât de desfăşurată în mările din Nordul Europei, lipseşte aproape cu desăvârşire pe coastele nordice ale Marocului şi Algeriei.

Clima hotărăşte caracterele fundamentale ale Berberiei

In Berberia se întâlnesc două mari elemente structurale: zona cutărilor alpine ale Eurasiei şi soclul rigid care formează Africa. Reacţiunea acestor două elemente determină relieful regiunii. La drept vorbind, Berberia este africană prin Sud, europeană prin Nord, iar această opoziţie influenţează şi asupra geografiei umane. Fiziomomia Africei de Nord s'a modificat de mai multe ori în cursul vârstelor geologice pentru a ajunge progresiv până la înfăţişarea de astăzi.

Cutremurile de pământ atât de violente şi caracterul tectonic pe care ni-le prezintă acest ţinut pare a arăta că echilibrul unei părţi din scoarţa sa este încă nestabilă.

Dacă trebue să facem apel la tectonică, pentru a înţelege configuraţia generală a Berberiei, climatul său este factorul care îi determină caracterele fundamentale. Fenomenul principal este regimul ploilor. In această privinţă, Africa de Nord în întregime este supusă regimurilor ploilor subtropicale ale sezonului rece; pretutindeni, în Berberia se desprind două epoce bine precizate: epoca ploioasă (toamna , iarna şi primăvara) şi epoca uscată (vara). Cât priveşte cantitatea ploilor, ea depinde de împrejurările locale şi diferă mult dela un punct la la altul.

Printre vânturile mai însemnate care bântuesc Africa de Nord, sirocco trebue pomenit în primul rând, vânt

uscat şi însoţit de nouri de prafuri. El este cunoscut în Algeria şi Tunisia sub numele de *guebli* (vânt de sud), în Maroc sub cel de chergui (vânt de est).

In Africa de Nord, în afară de mişcările generale ale atmosferei se întâlnesc şi vânturi locale, desfăşurându-se dela mare la uscat şi invers.

Numeroase cauze se reunesc pentru a face ca temperatura să varieze la scurtă distanţă în Berberia şi anume: influenţele potrivnice ale mării şi Sahariei, altitudinea, expunerea, iar în unele cazuri chiar natura solului şi prezenţa sau lipsa vegetaţiei. Dintre toate influenţele, însă, acea a mării, mai mult decât cea a altitudinei, determină temperatura.

Berberia în ansamblul său se prezintă ca un uriaş dig de care se izbesc curentele atmosferice. Părţile acestui dig care, fie prin expunere, fie prin înălţimea lor, sunt primele atinse sau cele mai direct opuse vânturilor umede. primesc precipitaţiile cele mai bogate. Există o scădere gradată a ploilor, pe măsură ce te apropii de tropic. In fiecare munte, versantul expus vânturilor umede se deosebeşte de versantul cel adăpostit.

In general, în Africa de Nord, se deosebesc cinci zone de precipitaţiuni: o zonă foarte ploioasă (peste 800 mm. de ploaie); o zonă ploioasă (600-800 mm.); o zonă puţin ploioasa (400-600 mm.); o zonă foarte puţin ploioasă (200—400 mm.); în fine o zonă uscată (cu mai puţin de 200 mm.)

Judecând după hartă, Africa de Nord, ar trebui să aibe cursuri de ape

Zăpada are o mare importanţă în Africa de Nord, alcătuind rezerve de umezeală pentru sezonul uscat şi prelungind în parte şi sezonul ploilor.

Condiţiile prielnice căderii zăpezii sunt rareori înfăptuite pe litoral, mai puţin încă pe litoralul atlantic, cu coastă netedă, decât pe litoralul mediteranean.

Dacă cantitatea ploilor este foarte felurită după regiuni, sezonul căderii lor este pretutindeni, cu puţin aproape acelaş; ele cad în timpul sezonului rece (toamna, iarna şi primăvara), iar sezonul cald este lipsit de umezeală.

Dacă judecăm după hartă, Africa de Nord ar avea numeroase cursuri de ape, precum şi lacuri mari. Insă aceste cursuri de apă sunt ueduri sau lacuri numite şotturi şi şebkra, care se deosebesc mult de apele curgătoare sau stagnante ale ţinuturilor noastre.

Cursurile de ape şi lacurile Africei de Nord sunt periodice ca şi ploile. Multe din cursurile de ape ale Africei de Nord sărăcesc în ape, pe măsură ce se depărtează de izvorul lor. Uneori sub albia lor apa se păstrează în nisip.

Pe versantul mediteranean, structura ţinutului compusă din mari bande muntoase, mai mult sau mai puţin paralele cu marea, este în general o piedică formării marilor reţele fluviale.

Bazinele inchise ale regiunei endoreice poartă nume felurite: şotturi, şebkra, zahrez şi gueraâ.

Climatul are o influenţă capitală asupra regiunilor teliene şi a celor stepice. Solurile din Tellul Berberiei sunt în general cu mult mai sărace în humus ca cele ale Europei nordice.

In sfârşit, vegetaţia Africei de Nord, este o vegetaţie cu adevărat mediteranee, care trece gradat la o vegetaţie de stepă, apoi la deşert, în timp şi pe măsură ce condiţiunile devin mai prielnice, ca urmare a depártării de mare şi a rarităţii ploii.

Flora se compune în majoritate din specii mediteranene, cu o grupă foarte însemnată de specii din Europa mijlocie, refugiate în munţi şi în localităţile cele mai reci şi cele mai umede, urmele unei flore subalpine şi alpine şi infiltraţiuni ale florei deşertice.

Berbera se poate împărţi în cinci mari domenii botanice: 1) Domeniul mediteranean — lusitanian; 2) Dome-

niul maauretano atlantic; 3) Domeniul mauretano — mediteran 4) Domeniul mauretano — stepic; 5) Domeniul înalţilor munţi atlantici.

In Africa de Nord, şi în celelalte ţinuturi mediterane, domină arborii şi arbuştii xerofili cu frunze perzistente. Deasemeni, plantele bulboase deţin un loc de frunte în acest peisagiu, acoperind suprafeţele reci ale Europei nordice, şi vara, adică în sezonul uscat. In general, cei doi factori principali ai vieţii plantelor, căldura şi umezeala, sunt în raport invers unul cu celălalt; perioadele repausului vegetaţiei fiind prilejuită atât de frigul iernii cât şi de uscăciunile verii; deasemeni cele două creşteri ale vegetaţiei se manifestă una toamna cu reîntoarcerea ploilor şi alta primăvara cu întoarcerea căldurii.

In regiunile muntoase, iarna mai rece opreşte vegetaţia; la fel o umiditate mai mare întârzie sezonul uscat.

In Africa minoră, omul a modificat peisagiul vegetal

Formaţiile botanice ce se pot deosebi în Africa de Nord este unul dintre cel mai felurit. Esenţele dominante ale formaţiunilor păduroase ale Berberiei sunt stejarul şi răşinoasele. Intr'adevăr, stejarul şi coniferele sunt esenţele care ocupă cele mai întinse suprafeţe în Africa de Nord.

Formaţiile stepice ocupă spaţii întinse în Marocul răsăritean, în Algeria şi Tunisia. In Marocul răsăritean, stepele înaintează aproape până în marginea mării, alfa (stipa tenacissima) este cea mai cunoscută dintre gramineele stepelor.

Limita sudică a stepelor şi a vegetaţiei mediteranee urmează versantul sudic al ultimelor reliefuri ale Atlasului.

Omul a întrodus în Africa de Nord câteva plante exotice care s'au naturalizat şi fac astăzi parte din peisagiu. Omul a distrus însă vegetaţia spontană şi a modificat adânc covorul vegetal, fie prin cultură, fie prin no·

madism pastoral. Indigenii, în deosebi, manifestă o adevărată ură împotriva arborilor. Apoi, în toate peisagiile mediterane, pădurea prezintă o slabă rezistență, dacă a fost odată distrusă, ea se reconstitue greu.

Peisagiile Africei de Nord au fost modelate nu numai de către agenții atmosferici actuali ci și de cei ce s'au exercitat în trecut. In general, hidrografia și vegetația poartă urmele schimărilor climatice. In deosebi în epoca cuaternară, s'au produs schimbări profunde și repetate. In Africa de Nord au fost mai multe faze uscate și mai multe faze umede, după cum în Europa au fost mai multe faze glaciare.

Cu privire la geografia umană este greu să se determine în ce ordine s'au succedat populațiile preistorice în cuprinsul Africei de Nord și să se recunoască aria distribuirei geografice a diferitelor civilizațiuni. In această privință, trebue să ținem seamă de faptul că perioadele glaciare care în Europa au făcut unele regiuni nelocuibile, nu s'au întins peste Africa minoră.

In decursul mileniului al II-lea înaintea erei creștine, diferite state maritime au ajuns în Mediterana la mare putere. Pe coastele mării Egee s'au stabilit Acheenii, Dardanaenii, Licienii și Tirienienii, Intre această mare și Africa, Cretanii au fost un timp, sub domnia legendară a lui Minos, stăpânii Mediteranei răsăritene. Aceste popoare ale mării, cum le numeau faraonii, întrețineau relațiuni cu Libienii. Colonizarea feniciană înseamnă pentru Africa de Nord începutul timpurilor istorice. Din secolul al XII-lea înaintea erei creștine, Fenicienii și-au întemeiat stabilimente pe coastele africane; mai întâi comptoare așezate pe insule sau promontorii ușor de apărat.

Francezii au reluat opera civilizatorie a Romanilor

Incepând cu secolul al VIII-lea, Cartagina și-a impus suveranitatea asupra Fenicienilor din Occident, luptând

cu succes în bazinul apusean al Mediteranei împotriva concurenței elenice și străbătând columnele lui Hercule. In secolul al V-lea, ea și-a constituit un teritoriu care se întindea peste Tunisia nordică și peste o parte a provinciei Constantin. In restul Africei, Cartagina n'a exercitat nici odată dominația sa directă. Dominația romană, progresând dela Est la Vest, n'a fost niciodată complectă în regiunile apusene care corespund cu Marocul actual.

Colonizarea romană, s'a efectuat printr'un întreit procedeu: întroducerea imigranților romani, legături între Romani și indigeni, transformarea indigenilor în Romani. Prosperitatea materială a fost foarte mare. Intr'adevăr, s'au construit numeroase centre urbane ale căror monumente brăzdează regiunile care sunt astăzi deșerte; numeroase sate împânzeau atunci câmpiile în cuprinsul cărora astăzi nu întâlnești decât corturile nomazilor. In deosebi, în Tunisia și în provincia Constantin, zona cultivată în epoca romană depășea limitele de astăzi. Culturile dominante erau cerealele și arborii fructiferi: măslinul, vița de vie și smochinul. Comerțul ajunsese la o stare înfloritoare. Prosperitatea Africei romane este atestată de calificativul de „grânar al Romei", cum i se spunea adesea. Grâul pe care Africa îl procura Italiei (din care o treime pentru aprovizionarea Romei), nu era numai produsul unui export comercial, cea mai mare parte fiind dată ca impozit. In plus, trebue să amintim că cele două culturi ale Africei vechi, cerealele și măslinul nu erau concurate pe pieți de către cerealele Europei nordice și răsăritene, precum și de cele ale lumii noi. Francezii au reluat în Africa de Nord opera civilizatoare a Romanilor ai căror urmași par în ochi indigenilor. Intre situația lor și acea a Romanilor sunt însă deosebiri mari. Opera colonizatoare a Romei a fost precedată prin acea a Cartaginei; ea nu se găsea cum era Franța în 1830 în prezența unei țări ruinate prin secole dearândul de anarhie.

Istoria Berberiei este o succesiune de dominaţiuni pe care le-a suferit

In secolul al VII-lea, cvilizaţia antică izbită prin propria sa decădere, prin desele revolte ale indigenilor, a pierit sub loviturile cuceririi arabe. De atunci Africa de Nord a încetat să mai fie legată de lumea Occidentului, pentru a face parte din Orient şi din Islam. Unitatea mediteraneană este ruptă. Cucerirea arabă din secolul al VII n'a avut caracterul unei invaziuni, cum a fost socotită odinioară. Istoria Africei de Nord, nu este decât istoria dominaţiunilor succesive pe care ea le-a suferit: dominaţia feniciană, romană, arabă şi franceză. Aceste dominaţiuni au influenţat puţin, nu numai asupra etnografiei sale, ci şi asupra stării sale sociale şi politice. Berberia n'a fost în întregime romanizată, nici arabizată, şi islamizată.

Indigenii Africei de Nord se împart, din punct de vedere al felurilor de viaţă, în sedentari, nomazi şi citadini.

Africa se compune din munţi în cuprinsul cărora locuitorii pot să se aşeze şi să se apere şi din stepe, deacurmezişul cărora triburile cele mai puternice sunt nevoite să se deplaseze din păşiune în păşiune. Indigenii sunt deci sedentari şi nomazi. Sedentarii şi-au construit sate şi-au creiat grădini şi-au muncit câmpul; nomazii şi-au urmat turmele care le dă carnea şi lâna, n'au nici un fel de case şi stăpânesc pământul în comun. O greşală tradiţională şi care pare încă şi astăzi înrădăcinată constă în credinţa că toţi Berberii ar fi sedentari, iar Arabii nomazi. Insă nu Arabii sunt cei care au introdus viaţa nomadă în Africa nordică; astfel scriitorii vechi vorbesc despre Berberii nomazi, deosebiţi de Berberii sedentari. Intr'un cuvânt, în Africa nordică au existat în toate epocile nomazi şi sedentari, fiindcă în acest ţinut sunt spaţii care sunt prielnice nomadismului, iar altele vieţii sedentare.

Harta repartiţiei nomazilor şi a sedentarilor, ca şi a-

cea a vegetației, se suprapune exact peste aceea a ploilor; Tellul este domeniul sedentarilor, iar stepa acel al nomazilor. Formele de tranziție între sedentari și nomazi corespund cu regiunile de trecere între Tell și stepă insule de populațiuni sedentare în mijlocul nomazilor, cu insule cultivabile și irigabile ale stepei și ale lizierei sahariene.

Pentru a înțelege Berberia contemporană trebue să ținem în seamă opoziția dintre nomazi și sedentari. Intre aceste feluri de trai sunt mai multe trepte și se poate spune că, cele mai multe dintre triburile africane sunt mai mult sau mai puțin nomade, mai mult, sau mai puțin sedentare. Se trece printr'o serie de grade dela indigenii complect sedentari la marii nomazi ai Saharei. — Adesea, în acelaşi trib, unele fracțiuni sunt mai mult sedentare, fiindcă au mai multe pământuri de cultură, altele mai nomade, fiindcă ele au mai ales turme și pășuni.

Unii indigeni nu se deplasează decât câteva sute de metri, principalul scop al deplasării fiind de a se scăpa de paraziți. Migrațiile pastorale sunt cele mai întinse în întreaga Berberie, amplitudinea lor trecând de 700 km.

Indigenii trec uşor dela vieața nomadă la cea sedentară şi invers

Aceste deplasări sezonale se înfățișează sub o mulțime de nuanțe locale. In masivele muntoase ale Marocului, în deosebi în Atlasul-Mijlociu altitudinea cea mai mare introduce forme de nomadism care se deosebesc de cele ale Algeriei și Tunisiei. — Uneori, în locul unei duble transhumanțe, aceea de iarnă și de vară, în Maroc se observă o singură mişcare, vara—care amintește de transhumanța alpină. In general, pe măsură ce înaintăm mai mult spre Sud, cu atât migrațiile trebue să fie mai mari. Dealtfel indigenii nu transhumează când ținutul lor este

prielnic, pentru a-şi putea scoate hrana pentru întregu an. Indigenii trec uşor dela viaţa nomadă la viaţa sedentară şi invers.

Pe lângă diviziunea tradiţională a indigenilor în nomazi şi sedentari, felul lor de viaţă îi împarte şi in: arboricultori, cerealişti şi păstori.

Sedentarii din Africa de Nord, ca şi toţi mediteranienii, se ocupă în deosebi cu cultura arborilor fructiferi. Indigenul, care este un neîndemănatic cultivator de cereale şi crescător de vite dovedeşte însă o mare ingeniozitate şi o grije neîntrecută pentru întreţinerea livezilor sale de pomi şi pentru grădinile sale. Regiunea cea mai caracteristică în această privinţă este Cabilia. In Maroc, zona de contact între munte şi câmpie, pe care marocanii o numsec „diara" (piept), este însoţită, îndeosebi la piciorul nordic al Atlasului înalt, de o zonă de grădini şi livezi. Chiar în Tell, irigaţia este folosită ori de câte ori este posibil. In Sud, singurile culturi posile sunt cele cu irigaţie; procedeele irigaţiilor fiind cu puţin aceleaşi ca şi în Spania, Sicilia şi în Levant. In afară de massivele muntoase, livezile sunt localizate împrejurul oraşelor. Cereale sunt însă cele care alcătuesc cultura principală, din ele trăind cea mai mare parte a populaţiei.

Indigenii dispun de aceleaşi animale domestice cari sunt folosite la munca agricolă în Europa: boul, calul, măgarul, catârul cărora se adaugă spre părţile sudice cămila. Ei cunoşteau, deasemeni, şi carul.

Indigenii găseau în cereale o producţie care corespundea felurilor de alimentaţie şi procedeelor lor de cultură. Cultura cerealelor este, de altfel cea mai ieftină. Când indigenul producea mai mult de cât consuma, uşor putea să vândă cerealele ce-i prisosea.

Un fapt trebue subliniat: există o mare deosebire între grija cu care indigenii ocrotesc culturile arborescente şi neglijenţa pe care o manifestă faţă de culturile lor anuale de cereale. — Va trebui, însă, să se ţină seamă şi de

faptul că intrumentele de care dispune cultivatorul sunt cu totul primitive, iar în cele mai multe regiuni, ca urmare a realităţii şi neregularităţii ploilor, cultura este un adevărat bilet de loterie.

Când pământul a fost însămânţat cu cereale, indigenul nu mai revine acolo, decât la secerat, pentru a-şi strânge recolta. De îndată ce sămânţa a fost încredinţată solului îşi socoteşte opera indeplinită, restul lăsându-l pe seama Domnului. Astfel, cultura cerealelor îi fixează deci mult mai puţin decât cultura arborilor fructiferi, care cer griji continue.

Locuitorilor câmpiilor se opun cei din oraşe

Indigenul care duce vieaţa pastorală şi nomadă poate să aibă culturi pe care să le viziteze numai de două ori pe an, la semănat şi la secerat. Cultivatorii de cereale sunt în realitate semi-nomazi. Agricultorul european este în primul rând sedentar. Metodele crescătorilor de vite sunt tot aşa de primitive ca şi metodele agricole.

Printre factorii determinanţi ai habitatului, indigenii trebue să ţină seama de apropierea pământului de cultură, de prezenţa apei şi de siguranţă.

Cortul (Khaima, aham) este locuinţa populaţiilor pastorale ale Africei de Nord; el este de origină arabă şi pare a se fi răspândit destul de târziu printre Berberi. In Africa de Nord, corturile ocupă întinderi mari. Cu toate că cei mai mulţi nomazi trăesc sub corturi, nu toţi cei care locuesc sub corturi sunt nomazi.

Locuitorilor câmpiilor se opun cei care trăesc în oraşe. In Africa de Nord, mai mult ca în ori care parte, există o deosebire mare între ţărani şi orăşeni. In oraşe ca şi în triburi este un amestec de Berberi şi de Arabi cari alcătuesc fondul populaţiei; spre oraşe există un aflux neîncetat de ţărani (berrani), care după câteva generaţii se confundă cu adevăraţii orăşeni (hadar). Oraşele cuprind şi elemente speciale, în primul rând musulmani emigraţi din Spania.

Israeliţii, ca pretutindeni, sunt o populaţie mai mult urbană; ei au minunate aptitudini comerciale, desvoltate printr'un atavism secular, jucând un rol însemnat în viaţa oraşelor. Unii sunt adevăraţi indigeni. Berberi convertiţi la iudaism ,alţii Iudei din Orient, iar alţii din Spania. — In Maroc cei ce vorbesc araba sau berbera sunt numiţi plichtim (filisteni), palestinieni, care vorbesc spaniola sunt numiţi forasteros (străini). — Oraşele sunt principalul sediu al industriei şi comerţului, industria având acelaş caracter ca şi industria familială a câmpiilor; în nici o parte nu sunt adevărate manufacturi. Burghezimea oraşelor se compune în deosebi din funcţionari, profesori şi comercianţi, categorii sociale foarte apropiate între ele.

Indigenii semi-nomazi au adesea un tip de locuinţe intermediară între cort şi casă: gurbi sau mechta; ceca ce caracterizează un gurbi este că el se înfăţişează ca un adăpost provizoriu.

In timp ce există numai o singură categorie de corturi, întâlnim felurite specii de gurbi, după natura materialelor folosite; acoperişul este în general din paie de cereale şi din trestie.

De gurbi se poate lega şi zeriba din Sudul tunisian şi algerian, formată din trunchiuri de palmieri. — In Tunisia, se cunoaşte Kib-ul, colibă din ramuri şi maamra, ale cărui ziduri sunt din piatră sau pământ bătut. In Marocul apusean se întâlneşte o formă specială de gurbi numită nuala, cilindru susţinut printr'un con, din trestie sau paie.

Locuinţa tipică a sedentarilor din Africa de Nord este o casă de pământ sau de piatră, cu acoperişul în terasă. Casa se numeşte *dar* în limba arabă, akham la Cabili, tiguemmi, *taddert* sau tazekka în alte dialecte berbere. Casa indigenă n'are în general, decât o cameră.

După cum nici toţi locuitorii corturilor nu sunt nomazi, la fel nici toţi locuitorii caselor nu sunt strict sedentari. Când ei părsesc locuinţele lor, ei înmagazinea-

ză recoltele în construcţiuni fortificate. In Sudul tunisian şi în Tripolitania se întâlnesc grânare numite rhorfa.

In Africa minoră se trece uşor dela locuinţa rurală la cea urbană şi invers

Sedentarii din Africa de Nord sunt în general concentraţi în oraşe. In părţile sudice, concentraţia este cerută din nevoia de irigaţie şi din veşnica nesiguranţă. Locuitorii se grupează aproape de un ţinut cu palmieri şi în fiecare palmerărie există o serie de sate fortificate numite Ksur, înconjurate de ziduri şi flancate de turnuri de veghee. Ksarrul este un centru de aprovizionare pentru nomazi; casele sale care se aliniază în marginea străzilor strâmte, sunt de o architectură complicată; Ksar-ul este un adevărat oraş în miniatură foarte deosebit de târguşoarele ţăranilor cabili şi rifani.

In general se trece prin tranziţie neobservată dela marele oraş la micul oraş şi dela locuinţa rurală la cea urbană. — De îndată ce o aglomeraţie este înzestrată cu un ocol de zid (kasba), cu un minaret, aceasta este pentru indigen o *medina* adică un oraş. Natura a pregătit cadrul în care omul a aşezat centrele umane, mai mult sau mai puţin însemnate, mai mult sau mai puţin durabile, fiind efemere sau permanente, după, nevoile la care corespund.

Berberia n'are centre natural impuse de geografie; ea n'a putut să-şi găsească nici o dată centrul, împrejurul căruia se grupeze părţile anexe; nici o regiune n'a reuşit încă să joace rolul regiunei Laţiului, Brandemburgului sau marelui Ducat al Moscovei. Intradevăr. în îngusta făşie litorală, roditoare, care mărgineşte Mediterana, au putut să se înalţe cetăţi cu adevărat însemnate şi durabile. Şi tot la extremităţile acestei făşii, vieaţa urbană s'a concetrat la punctele de întâlnire cu Sicilia şi Spania, în vecinătatea strâmtorii Gibraltar şi a canalului

Siciliei, unde Berberia se află în contact cu lumea exterioară, în relaţii cu Ţările mai bine dotate şi mai civilizate de cât ea.

Oraşele excentrice ca Tunis şi Tanger n'au putut să-şi impună autoritatea lor în acest ţinut. In Berberia pe care însăşi natura a sortit'o îmbucătăţirii politice, peste care s'au succedat atâtea dominaţii străine, oraşele sau înlocuit unele pe altele şi numai câteva au durat deacurmezişul istoriei.

Indigenii sunt conservatori

Viaţa urbană este foarte veche în Africa de Nord, însă ea nu eşte de origină indigenă. Adevăratele oraşe mari au fost rând pe rând, după epoci, feniciene, romane, arabe, turceşti, andaluze şi rareori berbere.

Fenicienii au întemeiat oraşe pe coastele mediterane chiar dela începutul istoriei,Catarginenii le-au urmat, desvoltând un oarecare număr de centre. In epoca romană, vieaţa urbană a luat o mare desvoltare în deosebi în Tunisia şi în partea răsăriteană a Algeriei actuale. Romanii, mari constructori, au acoperit solul african cu monumente, temple amfiteatre, teatre, băi şi arcuri de triumf ale căror ruine ne minunează încă şi astăzi. In prezent, dela un capăt la altul al Berberiei se găseşte, cu uşoare nuanţe, aceleaşi forme ale vieţii urbane. Nu numai între Fez şi Tunis se observă asemănări ci până la Brussa, la Damasc şi chiar până la Samarcand. Aceste asemănări sunt datorite condiţiilor climatice şi obiceiurilor sociale. Oraşul indigen cuprinde de obiceiu trei părţi: Kasba, reşedinţa guvernatorului oraşului sau a suveranului, cartierul birourilor şi al cazărmilor, în general aşezat pe un punct culminant şi mai la o parte de aglomeraţie; mellah-ul sau ghetto-ul rezervat evreilor; înfine medina propriu zisă, divizată în cartiere, despărţite intre ele prin porţi în timpul nopţii. Fortificaţiile care înconjoară oraşele sunt flancate de turnuri şi întrerupte

prin porţi. Aceste porţi sunt împreună cu moscheele şi fântânile principalele monumente pe care le conţin oraşele indigene ale Africei de Nord.

Cartierul comercial al oraşului are o înfăţişare specială; aceasta se numeşte *bazar* în Orient, iar in Berberia Suk; suk-ul este alcătuit din străzi foarte înguste, alteori chiar boltite. Ceea ce izbeşte aici pe europeni este ocmai îngustimea străzilor.

Hegemonia franceză care s'a stabilit în Algeria în 1930, în Tunisia în 1881, în Maroc în 1912 şi instalarea în cuprinsul Africei de Nord a unui mare număr de europeni, a pricinuit schimbări în sânul societăţii indigene. Aceste schimbări sunt cu mult mai însemnate în Algeria decât în Tunisia şi decât în Maroc.

Problema indigenă a fost rezolvată în unele ţări prin exterminarea indigenilor sau prin reducerea sclavajului, în alte părţi printr'o topire etnică a diverselor elemente, fapt care se îndeplineşte în America latină de patru secole. In Africa de Nord n'a fost nici exterminare, nici aserviri şi nici fuziuni etnice ci o adevărată justapunere, fără amestecul indigenilor şi europenilor. In Maroc şi în Tunisia, pentru raţiuni de siguranţă, de higienă şi de estetică, oraşele indigene sunt despărţite de oraşele europene; însă, chiar in Algeria se întâlnesc totdeauna cartiere europene, izraelite şi musulmane.

Indigenii sunt extrem de conservatori, tradiţionalişti şi într'un fel impermiabili. Ei n'au fost convinşi nici o dată de superioritatea civilizaţiilor noastre afară de invenţiile materiale şi mecanice.

Până în ultimii ani, nu s'a cunoscut cifra globală a populaţiei indigene din Africa de Nord. După ultimele socoteli, Africa de Nord ar avea peste 17 mil. locuitori. Această populaţie este foarte neegal distribuită. Zona cu o densitate sub 5 loc. pe km. p., coincide cu zona unde cade mai puţin de 300 mm ploaie. In stepă, nomadismul şi tranhumanţa ne înfăţişează o densitate mică; la fel în regiunile sahariene şi subsahariene.

In Maroc zona cea mai populată corespunde cu vechiul ţinut Makhzen. In Algeria cele trei sferturi ale indigenilor se găsesc în Tell, iar densitatea descreşte dela N. la S.

Dacă aproape mai toţi indigenii sunt grupaţi în îngusta făşie care se întinde în marginea Mediteranei, densitatea în această zonă este foarte felurită. Repartiţia populaţiei în Tunisia prezintă cam aceleaşi caractere ca şi în Algeria. Vieaţa urbană a fost totdeauna mult mai desvoltată în Maroc şi Tunisia decât în Algeria. *In* Maroc sunt peste un milion de citadini, adică 16% din populaţia îndigenă, în Tunisia 420.000 adică 17%, iar în Algeria 600.000, adică 9%.

Europenii sunt grupaţi mai mult în ţinuturile mai umezite

Situaţia în zona temperată, prezentând aceleaşi caractere generale ca şi celelalte ţinuturi scăldate de Mediterana, Africa de Nord nu prezintă faţă de aclimatizarea europenilor piedici pe care le înfăţişează aclimatizarea în ţinutrile tropicale. Africa de Nord prezintă, faţă de popularea europeană şi alte piedici.

Europenii prezintă 14% dn populaţia totală. Populaţia europeană, mai întâi concentrată în oraşele Alger, Oran, Bone, Philippèville, Constantine şi în împrejurimi s'a întins pe încetul şi în întreaga Algerie.

Europenii sunt aproape mai toţi grupaţi în zona unde ploile sunt destul de bogate, ca adevăratele culturi să fie posibile fără irigaţie.

Popularea europeană nu s'a efectuat numai printr'o penetraţie progresivă dela mare spre interior ci ea s'a conformat naturii regiunei care se jutapune în Algeria astfel: câmpii litorale, câmpii interioare, masive muntoase şi înalte câmpii stepice. Mai întâi câmpiile litorale, apoi câmpiile interioare au primit colonii de europeni;

massivele muntoase au fost mult mai târziu populate, iar câmpiile stepice abia în ultima vreme.

In chip general, în Africa de Nord, popularea europeană este în deosebi o populare de cadre. Apoi, rolul populaţiilor europene coloniale s'a spus că s'a mărginit mult la comerţ şi la exploatarea minelor, lăsând indigenilor ocupaţiile agricole.

Ori cum ar fi, europenii au îndeplinit în Africa de Nord o operă uriaşă, punând în valoare *bogăţiile* sub toate formele, creind porturi, căi de comunicaţie, drumuri de fier şi producând culturi noi (ex. cultura viţei de vie).

Din punct de vedere al vieţii economice, Africa de Nord este un ţinut, în primul rând agricol. Europenii au mărit suprafeţele cultivate, scoţând cea mai bună parte din vechile culturi şi întroducând sau desvoltând culturi noi. Indigenii i-au urmărit — mai mult sau mai puţin — pe această cale.

In acest ţinut care sufere îndeosebi din pricina lipsei ploilor, climatul este factorul care imprimă economiei rurale caracterul său, cel care o diferenţiază după regiuni.

Tellul este ţinutul cerealelor şi culturilor fructifere, stepa ţinutul oilor şi Sahara domeniul curmalului.

Lipsa ploii poate să fie înlăturată prin trei mijloace şi anume: prin ajutorul irigaţiei şi a diferitelor moduri de a strânge apele, prin folosirea dryfarming-ului şi prin practicarea culturilor arbustive, în deosebi viţa de vie şi măslinul.

In privinţa irigaţiei, în Algeria sunt nenumărate intreprinderi care au reuşit să ude peste 200.000 H. In ultima vreme s'au făcut şi baraje deversoare sau baraje de derivaţie cu ajutorul cărora se trage o parte din apa unui râu.

In Tunisia, dealtfel nu s'au îndeplinit până astăzi decât lucrări hidraulice pentru nevoile alimentare, rare ori pentru udat.

Cultura europeană şi cea indigenă se deosebesc prin metodele felurite

In Maroc există mai multă apă decât în Algeria. Un baraj construit pe uedul Mollah, aproape de Casablanca este folosit pentru cultura trufandalelor.

Irigaţia poate, întradevăr, să crească mult productivitatea berberă, însă ea nu este un leac total pentru Africa de Nord şi nici nu trebue să ne facem iluzie în această privinţă.

De altfel, în acest ţinut nu este nimic de asemănat cu irigaţiile Nilului, Nigerului sau a marilor fluvii din India; aici trebue să ţinem seama de numeroasele lucrări ce trebuesc înfăptuite. — Deasemeni, nu trebue să uităm de izvoarele datorite puţurilor, puţuri obişnuite şi puţuri arteziene, izvoare care pot să fie mărite.

Africa de Nord, poate să conteze mai mult pe dry farming care-i înlesneşte cultura cerealelor în ţinuturile puţin udate şi mai ales culturile fructifere care rezistă mai bine la secetă decât plantele anuale.

Cerealele alcătuesc principala ramură a producţiei agricole, cel puţin pe suprafaţa pe care o ocupă: 3 mil. în Algeria şi 1 milion în Tunisia.

Cultura indigenă şi cultura europeană se deosebesc prin metodele folosite, cu toate că prima tinde să se apropie de cealaltă. Şi una şi cealaltă practică cultura extensivă şi asolamentul bianual pe pârloagă (ţelină). Muncile pregătitoare au întreitul rol de a nimici ierburile rele, de a îngrăşa pământul în azot şi mai ales să uşureze pătrunderea apei în sol şi de a o înmagazina. Inlesnind recoltei să profite de ploile a 2 ani consecutivi se face din grâu un fel de plantă bianuală. Chiar şi indigenii s'au apucat să înfăptuiască aceste munci pregătitoare. Cultura cerealelor este răspândită printre toţi indigenii. Regiunile preferate de europeni pentru această cultură sunt, în Maroc marile câmpii din Vest, în Algeria unde regiunea litorală este acum consacrată culturilor mai bogate (viţa

de vie şi trufandalele), câmpia Bel Albès, Sersu şi câmpia Setifului; în Tunisia regiunea Béja-Mateur, Medjerda şi Enfida. Europenii cultivă în deosebi grâu tânăr, indigenii grâu dur şi orz. Porumbul n'are importanţă decât în Maroc, în solurile adânci sau irigabile ale zonei litorale. Béchna sau sorgho, un fel de mei, este o cultură de vară pentru care sunt deajuns câteva ploi de primăvară; el înlocueşte într'o oarecare măsură, în alimentaţia indigenilor, celelalte cereale.

In Algeria, viţa de vie este cea mai însemnată dintre toate culturile europene; desvoltarea podgoriilor după anul 1880, în acest ţinut fiind faptul economic cel mai important al perioadei contemporane. Astfel în 1936 podgoriile algeriene se cifrau la 400.000 ha., din care departamentul Oran reprezintă 249.000 ha. Algerul 125.000 ha. şi Constantine 26.000 ha. Există chiar un raport direct între intensitatea populaţiei rurale europene şi întinderea podgoriilor.

Inflorirea podgoriei algeriene coincide cu criza filoxerii în Franţa

Zona viticolă nu depăşeşte 100 km., în adâncime; în interior viţa de vie este ameninţată de sirocco şi de îngheţ.

In general se deosebesc: podgorii de câmpie, de coastă şi de munte. Principalele regiuni viticole sunt cele de la Ain Thémouchent, Oran, Mostaganem, Bel Abbès. Mascara şi Tlemencen în departamentul Oran; cele ale Sahel-ului, dela Mitidja, Miliana şi Medea în departamentul Alger; dela Bougie, Philippevile şi Bon în departamentul Constantine. In Tunisia podgoria are o întindere de 55.000 ha.; centrele viticole mai însemnate se întâlnesc aici în regiunile Tunis, Grombalia, capul Bon şi Suk el Araba. Podgoria marocană acoperă abea 25.000 ha.

Progresul podgoriei algeriene coincide cu criza filoxerei în Franţa, care a determinat în acelaş timp o scădere

a producției franceze și o emigrare a viticulturilor din Sud. Atinsă la rândul său de către filoxeră, podgoria algeriană s'a reconstituit prin vițe americane.

Randamentul, calitatea și valoarea produselor variază în raport cu terenurile, cu butășirile folosite, cu grijile date culturii și vinificației.

Algeria produce vinuri de câmpie și vinuri de coaste, obișnuite dulci.

Cultura are un caracter cu totul industrial. Nu numai materialul și instalațiile viticole sunt cu totul perfecționate, ci și fenomenele fermentației și tratarea vinurilor sunt după metodele cele mai științifice. Podgoria Nord-africană a atins o suprafață deja excesivă și pe care n'ar mai putea-o depăși.

Numeroase regiuni ale Africei de Nord, în deosebi Tunisia răsăriteană, terenurile calcaroase și puțin udate ale Algeriei interioare, nu pot fi puse în valoare decât prin cultura măslinului, care are dealtfel avantajul că produsele sale sunt consumate de indigeni, ceeace nu este cazul cu vița de vie.

Dacă Algeria întrece Tunisia pentru vița de vie, Tunisia este, dintre cele trei țări ale Africei de Nord, aceea în care cultura măslinului este cel mai mult practicată și cel mai perfecționată.

Curmalele alcătuesc singura bogăție a oazelor

Consumarea untdelemnului de măsline de către indigeni și în deosebi de Cabili este foarte mare. Untdelemnurile tunisiene și mai ales cele de Sfax sunt renumite. In cuprinsul Africei de Nord sunt practicate și alte culturi fructifere, acestea putând fi și mai mult intinse îndeosebi: *smochinul*, portocalul, migdalul și caisul. S'a naturalizat și moșmonul japonez și bananul, însă numai în câteva colțuri restrânse, calde și adăpostite, ale litoralului. Cât privește palmierul — curmalul, el nu fructifică decât în regiunile sahariene. Smochinul se întâlnește

pretutindeni în Africa de Nord; Cabilul este un mare consumator de smochine, dealtfel mulţumită smochinului şi măslinului poate să trăiască această populaţie de aşa de mare desime. Portocalul, cu mult mai plăpând, este mărginit la câteva districte: în Maroc, împrejur de Fez, Rabat, Ujda; în Algeria, la Misserghin, Blida, Koléa şi Bufarik; în Tunisia la Nabeul. Cultura agrumelor este costisitoare şi nu pătrunde în interior.

Curmalele alcătuesc singura şi cea mai însemnată bogăţie a oazelor. Curmalele obişnuite (rhar) sunt consumate de indigen, cele mai fine (deglet-nour doigts de lumière) fiind exportate; cele marocane sunt de calitate inferioară. Multe alte culturi fructifere ar putea fi practicate şi desvoltate. Africa de Nord spre a se feri de criza viticolă a trimis misuini de specialişti în California pentru a *studia* condiţiile culturii fructifere, cu gândul de a se îndrepta spre această cale şi spre aceea a trufandalelor. Trufandalele au luat o desvoltare minunată de vreo 20 ani, în deosebi, împrejur de Alger, Oran, şi de curând şi în jur de Casablanca. Trufandalele mai mult decât viţa de vie alcătuesc o cultură mai uşoară pentru colonul european; această cultură prezintă şi avantagii sociale, însă cere porturi de îmbarcaţie apropiate.

Intre culturile industriale, tutunul ocupă în Africa de Nord un rol principal. Regiunile unde această cultură este practicată sunt, Mitidja, primele pante ale Cabiliei şi câmpia din apropiere de Bon.

Cultura plantelor de parfum este practicată de europeni în Mitidja; esenţele de geranium, florile de portocal şi de eucalipt fac obiectul unui oarecare comerţ. Indigenii mai ales în Maroc distilează esenţa de trandafir prin procedee rudimentare.

Cultura bumbacului ar putea înlocui parţial pe aceea a viţei de vie, apa marilor baraje ale Chélif-ului fiind folosită în acest scop.

Inul, cultivat vreme îndelungă pentru seminţe şi pen-

tru fibre în Maroc, sericicultura, sisalul, cânepa și sfecla furajeră sunt culturi secundare în regiuni restrânse.

Minele de aur pe patru picioare

Creşterea vitelor se practică in Africa de Nord într'un chip extensiv ca şi agricultura. Boul este in primul rând un animal tellian, întâlnindu-se în primul rând în regiunile mai bine udate. In Maroc, ţinuturile Rharb, Zaiane, în Algeria, regiunea Guelma. Creşterea calului care a avut odată un loc însemnat în viaţa indigenilor este astăzi in decădere. Creşterea catârului este din potrivă în progres. Măgarul aduce servicii mari indigenilor. Cămila a jucat odinioară un mare rol în vieaţa pastorală, ca animal de samar în stepe, ca animal de şea în Sahara. După cum boul este în primul rând tellian, cămila este stepică și sahariană. Creşterea animalelor este în întregime în mâinile indigenilor. Din contră, porcul nu este crescut decât de europeni.

Oile alcătuesc principala bogăţie pastorală a Africei de Nord. Turmele de oi din Africa de Nord sunt supuse la mari oscilaţiuni pricinuite de uscăciune, de frig şi maladii. Indigenii folosesc carnea de oi — pentru hrană, iar lâna pentru burnus-uri şi covoare. Pentru comerţul exterior, carnea a alcătuit obiectul principal de trafic. Lâna pe care o dă Africa de Nord n'are decât o situaţie neinsemnată în comerţul mondial.

Pădurile care acopăr 9 milioane hectare în Algeria, 1.400.000 în Maroc, 1 milion în Tunisia sunt de înfăţişări felurite. Principalul produs al pădurilor Nord-africane este stejarul a cărui arie de producţie este ca şi acea a măslinului, limitată la bazinul mediteran. Africa de Nord conţine şi bogăţii minerale care nu sunt însă bine cunoscute. Adesea depărtarea lor, lipsă căilor de comunicaţie sau lipsa mâinii de lucru împiedică exploatarea lor. Minereurile Africei de Nord sunt exportate în stare brută. Materialele de construcţie sunt abundente. Zăcămintele

de fosfat de calciu au deasemeni mare însemnătate în Africa de Nord. In privința bogățiilor minerale, Africa de Nord este un fel de hartă de eșantioane de tot felul de minerale, însă în slabe cantități.

Zincul și plumbul totdeauna asociate sunt, după fosfați și fier, mineralele care dau loc la exploatări mai interesante. Africa de Nord s'a arătat până în ultimii ani săracă, atât în combustibile solide, cât și lichide.

Industriile indigene sunt fără importanță economică și nu pot să lupte cu concurența europeană, în afară de aceea a covoarelor și a broderiei. In ceea ce privește industriile europene, acestea sunt în legătură cu produsele agricole și industriile de construcție.

Cele mai multe din aceste industrii nu necesită decât instalații rudimentare. Casablanca, Oran, Alger, Maison-Carée,. Bon, Bizerta și Tunis, sunt aproape singurile centre unde există o oarecare industrie.

In privința căilor de comunicație se poate spune că acestea sunt cu totul neîndestulătoare, Nici drumuri, nici punți peste râuri și nici căi ferate. Lipsa oricărui utilaj a fost dealtfel sistematic întreținută în credința că prin aceasta se va împiedica sau se va întârzia pătrunderea europeană.

Drumurile și căile ferate sunt deasemeni cu atât mai necesare, cu cât în Berberia nu sunt nici căi navigabile. Căile de comunicație trebue să răspundă unui îndoit obiectiv: ele trebue să deservească regiunile vecine cu marea, fiindcă acestea sunt cele mai populate și mai bine cultivate; ele trebue, deasemeni, să pătrundă și în interior, fiindcă în acest sens se fac schimburile între regiuni cu producții diferite: între regiunea grâului, ținutul oilor și ținutul curmalilor.

Principalele legături maritime ale Africei de Nord se îndeplineau deoparte cu Franța și regiunile mediteranene care-i stau în față, Spania și Italia, de alta cu țările Europei nordice.

In Algeria, principalele porturi bine utilate sunt: Alger Oran, Bon, Philippeville şi Bougie. Sunt şi alte porturi secundare: Nemaus, Beni Saf, Arzeu, Mostaganem, Ténès, Cherchel, Djidjelli, Callo şi Calle.

In Tunisia patru porturi sunt în întregime instalate: Bizerta, Tunis, Lagoulette, Sussa şi Sfax. In Marocul francez, porturile Rabat, Casablanca, Mazagan, Safi şi Mogador s'au adăogat: Mehdia, Kenitra, Fédala, Agadir, Sauf, Kenitra (Port-Lyautey). Intre toate însă Casablanca a ajuns un mare port, cu apă adâncă, adăpostit printr'un dig de 2.500 metri, înzestrat cu utilajul cel mai perfecţionat, cu instalaţiuni pentru încărcatul fosfaţilor, cu silozuri de cereale etc.; Casablanca aspiră de altfel să ajungă unul din marile porturi ale Atlanticului, o escală pe calea Africei Occidentale şi Americei de Sud: ea a atras cea mai mare parte a traficului Marocului.

Desvoltarea navigaţiei aeriene prezintă importanţă şi pentru Africa de Nord. Prin poziţia sa intermediară între Franţa şi Africa Occidentală, ca urmare a posibilităţilor economice oferite de uriaşele regiuni rău legate între ele, Africa de Nord ar fi chemată să cunoască o activitate aeronautică dintre cele mai intense.

Mişcarea comercială în Africa de Nord, este determinată de 2 factori principali; Berberia exportă produsele solului său şi ale subsolului, vinuri, cereale, oi, minereuri de fier, fosfaţi şi importă produse manufacturate.

Africa ecuatorială franceză: Un cimitir de fildeș și o mină de cauciuc

Franța stăpânește în Africa centrală un domeniu întins, cuprins între coasta Gabon-ului, inferior, Ubanghi și lacul Ciad, schimbat într'o colonie și organizată în 1908. de când poartă și numele de Africa Ecuatorială Franceză (prescurtat: A. E. F.), cu capitala Brazzaville, în suprafață de 2.256.000 km. p. Dacă acestei unități politice se adaogă și teritoriul sub mandat francez al Camerunului, cu care se îngemânează spre Nord-Vest, întregul alcătuește, sub regimuri politice și administrative felurite, un domeniu de aproape trei milioane kilometri pătrați (2.800.000), măsurând 2985 km. de la Nord la Sud și 2000 km. dela Vest la Est.

Intre hotarele A. E. F. se desprind, în primul rând, trei ținuturi destul de deosebite (regiunile lacului Ciad, Șari și Ubanghi), precum și regiunea din cursul superior al lui Congo. Ogue și Camerun.

Cu toate că sunt aproape cuprinse între Ecuator și Tropicul Racului diferitele părți ale A. E. F. sunt departe de a avea o unitate de climă. De aci rezultă diferențe mari între fluvii.

Aceeași lipsă de unitate, care se constată în înfățișarea reliefului, a climei și în hidrografie, se regăsește și în repartiția formelor vegetale și a speciilor animale.

Pădure prinsă într'un păenjeniş de liane de cauciuc căptuşită cu fildeş

Africa Ecuatorială Franceză are îndeosebi o bogaţie imensă forestieră. Intr'adevăr, ea cuprinde, din padurea virgină, o suprafaţă de 140 mii km.' p., între hotarele careia se găsesc tot felul de esenţe le copaci: okume (folosit de industrie pentru fabricarea cutiilor de ţigari) acaju, moaba, fromagerul, coralul, etc.

Cascada Victoria „Fumul tunător"

In inima acestor păduri, ca şi în ţinuturile de coastă, cresc nenumărate liane care dau preţiosul cauciuc, palmierul de ulei, raphias, guma de copal şi fibrele de pissava.

Elefanţii, vânaţi pentru fildeşul lor, precum şi struţii din ţinutul Ciad-ului, pentru penele lor, alcătuesc produsele animale cele mai importante ale A. E. F.

Inainte vreme, fildeşul se găsea într'o atât de mare cantitate, încât se vorbea despre un fel de „cimitir de fildeş"; astăzi s'au răspândit într'un chip uimitor plantaţiile de cauciuc, încât a început a se socoti acest ţinut ca o adevărată „mină de cauciuc".

Deşi adâncurile gem de bogăţii lipsa comunicaţiilor întârzie înflorirea industriei

Nu numai suprafaţa pământului A. E. F. prezintă bogăţii vegetale şi animale fără pereche, dar şi adâncurile sale sunt doldora cu minereuri de aramă, plumb şi zinc (Minduli, Ciu-Kaya).

Un Bantu

Pe lână aceasta, A. E. F. posedă un bogat isvor de energie (huila albă) şi cu toate produsele sale vegetale, animale, industria sa e încă în faşe, din pricinaa lipsei

„utilajului economic". Astfel A. E. F., este lipsită de o rețea de drumuri de fier, totul fiind redus numai la transportul pe spinarea sau capul oamenilor. Navigația pe calea râurilor întâmpină neajunsul numeroaselor repezişuri şi căderi de ape care le întrerup mersul. Din această pricină, cele mai multe din produsele coloniei o apucă pe calea feroviară belgiană: Matadi-Leopoldville.

Din cauza lipsei comunicațiilor, industria este aproape inexistentă, iar comerțul este redus la câteva produse vegetale.

In raport cu marea întindere a coloniei, se poate spune că nu există nici cale ferată. Astfel, la sfârşitul marelui război, Gabon şi Congo-Mijlociu nu aveau nici un kilometru de cale normală.

Intr'un cuvânt. A. E. F. trebue să recurgă la căile ferate exterioare, la acelea ale Congo-ului belgian şi la ale Camerun-ului sub mandat francez.

Porțiunea franceză a A. E. F. are deci nevoie de căi terestre, cele navigabile fiind departe de a alcătui o rețea coordonată.

Odinioară se spunea că Africa Ecuatorială este „Cenuşereasa familiei coloniale franceze". Dacă în trecut s'a putut crede aceasta, în prezent, A. E F. munceşte din răsputeri spre a se ridica la situația economică a celor lalte posesiuni franceze.

Fără îndoială, drumul de fier Congo—Ocean o va ajuta mult, iar civilizația colonizatoare va înainta spre Nord, pe măsură ce drumurile şi căile ferate vor dota celelalte porturi, Libreville, Port-Gentil. Nyanga, Mayumba.

Inima economică a A. E. F. „ținutul unde a plouat cu metale

Este greu de apreciat exact partea Gabon-ului şi Congo-ului mijlociu în suprafața totală a A. E. F., unele limite fiind încă neprecise.

Aceste două ținuturi formează astăzi adevărata „inimă economică" a A. E. F.: prin vechile lor legături cu comerțul european și prin posibilitățile comerțului produselor de plantații, care determină crearea mijloacelor de pătrundere între coastă sau fluvii și interior, ele au intrat astfel în ciclul economiei coloniale, care se va lărgi pe măsură ce aceste mijloace de pătrundere se vor întinde.

De altfel, bogățiile latente sunt uriașe în aceste cuprinsuri, fiind, natural, aceleași ca în Congo-Belgian: în pădurea virgină, palmierul de untdelemn și felurîții arbori, lianele de caucic, copal-ul; în zonele cultivabile, câmpiile de coastă, savane și în luminișurile pădurilor: cacao, cafeaua, arachida și bumbacul.

In fine, bogăția minieră începătoare, este plină de promisiuni, mai ales în zona Gabon-ului între Ogue și Niari-Kuilu și în zona unde trebuie să se construiască calea ferată dela Pointe-Noire la Brazzaville: între Ludima și Minduli aici s'au găsit însemnate zăcăminte de aramă, plumb, zinc, fier, aur și argint, încât se poate vorbi despre un „ținut unde a plouat cu metale".

Un pumn de albi într'o lume neagră

Populația este destul de rară într'un cuprins așa de mare (aproape 9 mil. loc.) Fondul acestei populații este alcătuit de Negrii de rasă bantusă (Pahuinii din Gabon, Batekeii din Congo), etc., cei mai mulți fiind fetișiști (cu toate că islamismul a pătruns printre ei), iar uneori chiar antropofagi. Se întâlnesc și populațiuni negre, de statură mică.

In mijlocul acestei populații negre și adesea sălbatecă trăește „un pumn de aibi", ca administratori, misionari sau coloni, a căror acțiune civilizatoare și franceză se face simțită din ce în ce mai mult. In 1931, totalitatea A. E. F. nu cuprindea mai mult de 4.687 Europeni, din care 3806 Francezi. Brazzaville are puțin peste 500 Europeni, față de 5000 indigeni. Pointre-Noire, 250 față de 2000

indigeni: Bangui, 300 față de 20.000. Și acestea sunt centrele unde populația europenilor este cea mai mare: în cel mai favorizat,în această privință, proporția nu trece de 14 la sută, cum este cazul cu Pointe-Noire, despre care putem spune că este o creație europeană.

Ori cum ar fi, trebue să contăm, în primul rând, pe indigeni pentru defrișarea pădurii virgine și pentru stabilirea culturilor de export.

Un olar din tribul Batwa-din Ruanda

Organizarea administrativă a A. E. F. cuprinde patru colonii, dintre care trei au fiecare în fruntea lor câte un locotenent-guvernator, asistat de consiliu administrativ: 1) Gabon,, cu capitala Libreville; 2) Congo-Mijlociu (administrat direct de guvernatorul general), cu capitala Brazzaville; 3) Ubangui-Șari, cu capitala Bangui; 4) Ciad.

O colonie franceză creiată de nu italian

Călătorilor portughezi sau plecaţi din Portugalia le revine onoarea de a fi explorat cei dintâi litoralul Congo-ului; doi dintre ei, Martin Behaim şi Diego Cam, au rămas celebri prin călătoriile lor pe coastele apusene ale Africei ecuatoriale, unde s'au mărginit însă să facă numai comerţ cu „abanos uman", aluzie la comerţul de Negri.

In fine, un oarecare Douville, francez, pretinde a fi străbătut coastele acestea între 1820-1830.

Deasupra tuturor exploratorilor se ridică însă Brazza — născut lângă Roma, în 1852 şi mort la Dakar în 1905. Născut italian, Brazza (Pierre-Paul-François-Camille Savorgnan), a căpătat naturalizarea franceză, în 1874. El a fost rivalul lui Stanley, „par se patience, sa ténacité, son habilité, réussit la ou tant d'autres avaient en partie échoué et donne à sa patrie d'adoption un domaine plus grand que la France elle-même".

In 1879, Brazza a revenit din nou spre a instala autoritatea franceză pe Congo inferior navigabil; el întemeiază două staţiuni, una pe Ogue superior şi care va fi punctul de plecare al tuturor exploraţiunilor spre interior, alta pe Congo, viitoarea capitală a imperiului: Brazza a reuşit în întregime; în Iunie 1880 el a fondat Franceville, pe Passa, afluentul lui Ogue superior, la o mică distanţă de fluviu şi la o distanţă de 315 km. de gura sa, apoi s'a avântat spre cercetarea Congo-ului.

Fără să întâmpine greutăţi şi fără să folosească armele el reuşi să ducă la bun sfârşit şi această misiune de civilizaţie, fiind apreciat de indigeni. Astfel, regele Makoko îi ceru în 1880 (Septembrie) protecţie şi după câteva zile de negociaţiuni, reuşi să pună sub protectoratul Franţei statele sale situate pe malul drept al lui Stanley-Pol, pe un spaţiu de 10 mile în lungul fluviului. Cu acest prilej s'a semnat un tratat, în cursul unei ceremonii, în care a fost înmormântat războiul. Şi războiul a fost într'adevăr îngropat, arborele păcii întinzându-şi tot mereu peste aceste regiuni pacificate ramurile sale verzi.

Insula stafiilor: Madagascar

Madagascarul este o mare insulă a Oceanului Indian, în suprafaţă de 616.000 km. p., despărţită de Africa prin canalul Mozambic în lungime de 400 km. şi aşezat pe tropicul Capricornului. Prin suprafaţa sa, Madagascarul trece printre marile insule ale lumii (Groenlanda, Noua Guinea şi Borneo).

In general, forma insulei este ovală, având o lungime de 1.580 km. dela Nord la Sud şi 580 km. în cea mai mare lărgime a sa, dela Est la Vest, încât nici un punct din Madagascar nu se află la o depărtare mai mare de 300 km. de apele oceanice ce-i fac cunună. De aci au urmat minunatele înlesniri pentru colonizare şi comerţ pe care le prezintă această insulă.

In cuprinsul reliefului său se desprinde în primul rând podişul central „inima" Madagascarului şi ţinuturile ţărmurene din Est şi Vest. Acest podiş are înfăţişarea unui patrulater desfăşurat dela Nord la Sud, despărţit de fâşiile mărginaşe prin înălţimi de mai multe sute de metri, ca un fel de ziduri priporoase, de-a-curmezişul cărora apele se strecoară printr'o îngemânare de chei, adevărate, „porţi ale infernului", în adâncurile cărora coamele înspumate ale râurilor par frământările năprasnice ale unor şerpi de argint.

Podişul ocupă o treime din întinderea insulei. fiind ultima mărturie dintr'un continent auştralo-malgaş. El este plămdit îndeosebi din roci străvechi (cristaline), cu mare însemnătate în economia Madagascarului, fiindcă închid în sânul lor filoane aurifere şi zăcăminte de grafit. Descompunerea acestor roce ca şi a celor vulcanice a format pământurile roşietice (lateritice), soluri de mică rodnicie şi deci lipsite de vegetaţie.

Podişul este stăpânit ici şi colo de înălţimi, mărturii prezente ale eroziunii trecute care a sculptat în întregime vechiul relief al insulei. Acest podiş central, cu înălţimea mijlocie de 1000—1200 m. este presărat de masive vulcanice de 2600—2800 m. In toate părţile, podişul se sfârşeşte printr'o margine prăpăsticasă. El poartă numele de Imerina în Nord şi cel de Betsileo în Sud

Piscul cel mai semeţ se ridică în Nordul insulei, în Tsaratanana (2880 m.).

Alături de aceste înălţimi mai răsărite şi de văile adânci monotonia podişului este turburată de o puzderie de adâncuri, odinioară ochiuri în cari odihneau lacuri, oglinzi lucitoare în chipul cărora se întrevedea bolta al bastră a cerului; acolo unde apele au fost supte în adâncuri sau secătuite de arderea soarelui, fundurile acestor depresiuni s'au schimbat în minunate locuri de cultură. Cele mai însemnate depresiuni se înşiruesc pe marginea răsăriteană a podişului. Aceste depresiuni au jucat un mare rol în popularea Madagascarului, fiindcă, pe aluviunile lor s'au înfăptuit primele culturi, dintre care, îndeosebi, orezăriile au înlesnit creşterea oraşelor din interior, pe lângă acestea, unele din el legându-se cu văile care coboară spre Oceanul Indian sau spre canalul Mozambiului, schiţează drumurile naturale, de-a-curmezişul podişului, între cele două mări, căi pe unde au trecut invaziile şi drumurile comerţului.

Adevărata înfăţişare a podişului se arată mai ales în

partea Nord-vestică, în ținutul Tampoketsa (Ketsa podiș), care are o altitudine de 800 m. Suprafața acestui podiș este acoperită de pășuni ce amintesc de ținutul „dega” din Abisinia; dimpotrivă, fundul văilor ce-l brăzdează adânc, cald și mlăștinos, amintește despre „Kolla” (aici numele indigen este de baibo).

Intre marginea podișului central și coasta rasariteană distanța nu este prea mare, cel mult 50 km.: până la țărm, aici podișul coboară în două trepte, urmare a două falii longitudinale din vremea marilor scufundari. Coasta aceasta, deși puțin ospitalieră, a jucat în toate vremurile un mare rol, în popularea și în viața economică a Madagascarului.

Un pământ roșu prins într'un ocol de ape

In rezumat: Madagascarul este un pământ vechiu, căruia rocele cristaline și eruptive îi formează masa centrală, orientată dela Nord la Sud, mărginită, îndeosebi la Vest și la Sud, de roci sedimentare. Podișul central, de o altitudine mijlocie de 1000 m. și care ocupă cea mai mare parte a insulei , cade priporos peste Oceanul Indian și se pleacă ușor spre Vest.

Pe această temelie răsar mai multe sisteme muntoase, dintre care cel mai însemnat este cel al Ankaratra-ei. dominat de Tsiafaiavona (2664 m). Câmpii mai întinse la Vest decât la Est și podișuri scunde ocolesc acest masiv, izolându-l de apele marine.

Cu toată apropierea sa de „Continentul negru”, Madagascar este desprinsă dintr'un adânc trecut. Din potrivă, ea se crede că a fost unită vreme îndelungă, de India sudică și de Australia, mai înainte de marile scufundări care au dat naștere Oceanului Indian. De altfel, flora și fauna sa actuală și fosilă prezintă mari apropieri de India, în schimb ele se deosebesc cu totul de speciile africane.

Printr'un cataclism, continentul sau, „puntea ’ care se

întindea din Africa sudică şi până în India, s'a scufundat în valurile Oceanului Indian, rămânând numai Madagascarul ca singura mărturie a vechiului uscat.

Astfel, în chipul unui mic continent de sine stătător, Madagascarul răsare din apele Oceanului în chipul unei cetăţi, pe „calea Indiilor”.

Podişul central n'are faţa uniformă, fiind o încurcătură de adâncuri, şi de umflături, de coline pleşuve şi de depresiuni mai mult sau mai puţin mlăştinoase. Insă o trăsătură este comună intregului acest relief haotic: este culoarea roşie a „lateritei”, un fel de argilă neroditoare provenită din descompunerea superficială a rocelor tari (granit, gnais), sub influenţa ploilor bogate şi calde, fapt care a făcut ca să se dea podişului central numele de „ţara pământului roşu”, sub care se chema odinioară; acest pământ este roşu ca sângele şi chiar apa care face ocolul insulei este roşietică până la oarecare depărtare, încât apare ca o pată roşie într'un cuprins de ape senine şi albastre, iar alteori, frământările largului oceanic ii împleteşte o coroană de argint, din spuma pe care furia valurilor ce se izbesc de ţărmuri o sparge în miliarde de prafuri strălucitoare.

Margini puţin crestate prinse'n rame de mărgean sau în brâuri mocirloase şi împletituri vegetale

In general, marginele acestei insule se desfăşoară pe distanţe mari aproape în linii drepte, fără prea mari scobituri.

Pe lângă aceasta, marea care o înconjoară fiind caldă, iscusiţii corali iau tivit marginile în rame de mărgean; alteori, însă, unde aceste margini sunt brăzdate de păienjenişul torenţilor ce-şi înfrăţesc undele arginti cu tălăzuirile înspumate ale Oceanului, au plămădit pe aceste margini brâuri mocirloase, în cuprinsul cărora o vegetaţie bogată se împleteşte în desişuri de nepătruns.

Ici şi colo, între ţărm şi bariera înspumată a recifelor,

se deschide câte un canal adăpostit, bun pentru vasele de pescari, unde: „de-a-curmezişul unei ape limpezi, se vede alergând sub pântecul corăbii, o minunată livadie de carali multicolori, verzi, roşii şi albaştri, ca într'o grădină de basme".

Dela capul Sfântului Vincent la capul Sfântul-Andrei, răsar şi mai mulţi corali, însă se văd şi întinse plaje mâloase, săgeţi de nisip mişcător, o împletitură de marigot-uri mărginite de paletuvieri, o coastă neprecisă, care nu-i nici un ţinut de ape, dar nici unul de pământ tare.

In fine, dincolo de capul Sfântul-Andrei, apar primele golfuri largi şi bune pentru refugiu, scobite de Ocean în podişurile calcaroase şi în rocele bazaltice; în Nord-Vest şi la Nordul insulei se găsesc însă cele mai bune porturi cu apă adâncă, mulţumită apropierii muntelui: Bali, Majunga, Mahajamba, Port-Radama, Passandava (Nosy-Bé), păzeşte intrarea acestuia din urmă); între toate, însă, cea mai minunată radă este Diego-Suàrez, sculptată în şapte golfuri, vastă, adâncă, poziţie strategică de primul ordin, din nenorocire fără mare folos economic, fiincă „ea nu-i debuşeul nimănui".

Câmpia litorală din Est şi Nord este umedă şi mlăştinoasă, îmbrobodită într'o „pădure virgină", nesănătoasă şi aproape lipsită de populaţie. Coasta de Sud şi Sud-Est la adăpoat de muson, este uscată şi neproductivă, deci şi mai puţin populată.

In general, coastele Madagascarului sunt neospitaliere, afară de părţile din Nord, unde se întâlnesc adâncituri mai mari şi mai bine adăpostite, restul coastelor fiind joase şi însoţite de cordoane litorale sau de barierele recifelor de mărgean, fapt pentru care erau socotite adevărate „cimitire pentru corăbieri".

Coastele sub raze de foc şi potopuri de ploi, interior sub climă potolită

Madagascar „acest mic continent", este aşezat în zona caldă şi umedă dintre tropic şi ecuator, fiind străbătut de tropicul Capricornului, prin partea sa sudică. Deosebirile de înălţime şi de expunere au însă ca urmare o mare varietate de climă şi de vegetaţie. Intr'un cuvânt, această insulă este cuprinsă în întregime în zona tropicală, bucurându-se de o căldură de cuptor şi de un potop de ploi, climă pe care înfăţişarea şi înălţimea podişului central o schimbă, căldura fiind mai domolită, sus, iar ploile mai potolite (Noembrie-Martie, sezonul umed).

In general, climatul diferă după regiuni: 1). Coastă răsăriteană, biciuită în timpul iernii australe (vara noastră) de alizeul Oceanului Indian, iar în cursul verii australe (iarna noastră) de musonul care vine dinspre India în trecere peste Ocean, se bucură de adevărate „cascade de ploi" în toate sezoanele. Cu urmare, această coastă este arsă de razele cernute din slăvi de foc şi in acelaş timp prinse într'un păienjeniş de ploi pe care le stârneşte musonul. Acest ţărm este deci o adevărată seră, o fâşie de climă guineeană: sub un cer care-şi deslănţue cea mai zvăpăiată căldură şi cele mai mari potopuri de ploi; de aceea această coastă nesănătoasă (supranumită „cimitirul europenilor"), prinsă de pânza încâlcită a paletuvierelor; 2). Coasta Sud-apuseană, adăpostită atât împotriva alizeului de iarnă, cât şi împotriva musonului de vară, este caldă, însă aridă şi uscată, un ţinut deşertic; 3) Coasta Nord-vestică pe care relieful interior o fereşte de alizeul de iarnă, însă nu de musonul de vară, n'are ploi decât vara; ea este caldă, mlăştinoasă şi nesănătoasă, însă cu o vegetaţie bogată, asemănându-se uneori cu „iadul verde' 'al pădurilor ecuatoriale congoleze; 4). Inaltul podiş interior, singurul, are un climat

temperat, mulţumită altitudinei : temperatură răcoroasă şi ploi văratice.

In rezumat : căldura este zvăpăiată în toate sezoanele, peste ţinuturile mărginaşe joase ; în interior însă, altitudinea domoleşte căldura. De altfel, ploile sunt cele care definesc sezoanele, ori ele depind de regimul vânturilor In această privinţă, Madagascar se află în afara zonei propriu-zisă a musoanelor indo-africane. In general, în Madagascar nu este decât un regim excesiv de umed, cu adevărate „potopuri de ploi" şi un regim uscat : primul stăpâneşte, îndeosebi, regiunea joasă din Est unde plouă foarte mult şi în toate sezoanele, al doilea se desfăşoară peste câmpia din Sud-Vest, unde ploile ce cad numai în sezonul cald, sunt mai sărace.

Torenţi scurţi şi zvăpăiaţi care-şi îngemânează undele de argint cu ocolul albastru al mării

Acolo unde coastele insulei Madagascar se înalţă aproape din prag de mare, fără să mai îngădue să se infiripeze fâşii câmpoase, apele care se scurg de pe povârnişurile repezi, se strâng în albii scurte, formând torenţi scurţi şi năvălnici care-şi îngemănează undele lor de argint cu ocolul albastru al mării ce face horă împrejurul insulei. Din pricina repezişurilor care le aţine calea, aceste ape zvăpăiate, care sculptează marginele priporase ale insulei, nu sunt folosite pentru navigaţie, unele dintre ele, însă, joacă, pe podiş unde se desfăşoară cursul lor superior şi în câmpiile ţărmurene, rolul de căi de comunicaţie ; singur, cursul lor mijlociu, la trecerea din podiş în câmpie, este tăiat de repezişuri şi cascade. Câteva ochiuri lacustre se întâlnesc, fie pe podiş (lacurile Alaotra şi Itasy), fie pe coasta vestică; la Răsărit se înşirue un lung cordon de lagune ţărmurene legate între ele prin canale naturale, „pangalane".

Pe povârnişul apusean, întors spre strâmtoarea Mozambicului, fluviile sunt mai infiripate, cu un curs mai

lung, cum se prezintă Betsiboka mărită cu Ikapa, fiind lesnicioasă năvilor pentru o parte a cursului său inferior, vărsându-se în golful Bometok; ea strânge apele provinciei Imerina, în care se află capitala insulei.

In Nord-Vestul insulei, toate râurile de oarecare importanţă se aruncă în golfurile sinuoase şi ramificate care prezintă din depărtare o înfăţişare asemănătoare fiordurilor norvegiene şi pe care le putem compara mai lesne cu şcobiturile litoralului breton. D puzderie de insule, resturi ale marelui uscat, sunt presărate în faţa golfurilor. Una din aceste insule legată de Madagascar din punct de vedere geografic, este Nossi-Bé, vestită prin grupa vulcanilor săi, dintre care unul conţine mici lacuri în cratele sale stinse.

Podişul central, inima insulei, este adevăratul „castel de apă", care regulează cursul scurt şi zvăpăiat al torenţilor ce-l leagă printr'o salbă de repezişuri cu ocolul apelor ce-i fac cunună albastră şi senină, sau albă şi năvalnică, după cum se deslănţue furia largurilor oceanice.

O împărăţie de ierburi prinsă într'o horă de păduri virgine, cu ramuri în evantaie

Vegetaţia, ca şi clima, se schimbă cu înălţimea. In general, zona litorală a insulei este înnecată într'un fel de „centură verde", alcătuită din desişuri de plante tropicale, asemeni celor din pădurile virgine.

Măreţia acestor desişuri tropicale care încing cu un brâu întunecat plajele umede ale coastei răsăritene i-a făcut pe primii călători care le-au văzut, să creadă, că în întregime, cuprinsul Madagascarului este acoperit de o minunată podoabă de vegetaţie.

In interiorul podişului însă, rocele granitice au produs un sol neroditor, în cea mai mare parte a sa întinzându-se locuri fără arbori sau nici chiar arbuşti. Aci se desfăşoară „marea verde" a savanelor, împărăţia ierburilor.

In regiunile mijlocii ale insulei se întâlnesc însă şi văi unde pământul vegetal adus de apele curgătoare s'a îngrămădit în strate groase, îngăduind să rodească înzecit sămânţă aruncată de cultivator, transformându-le în adevărate oaze.

Pădurile se înşiruesc într'o lungă centură de jur împrejurul insulei, fie în regiunea de coastă, fie în zona povârnişurilor muntoase. Pe povârnişul răsăritean, marginea pădurilor, împărţită printr'o depresiune, este dublă ; pe cel apusean, ea lipseşte din câmpiile nelocuite cari se întind la Vest de Ikopa. Câteva păduri de diferite măreţii sunt împrăştiate în acest cerc forestier al insulei.

Infăţişarea vegetaţiei Madagascarului se aseamănă mai mult cu plantele asiatice decât cu cele africane.

De altfel, vegetaţia are cea mai mare strălucire şi varietate pe povârnişul întors spre Asia, adică pe litoralul răsăritean ; cel sudic şi pantele apusene, cu solul mai arid, n'au aceiaş bogăţie în floră ; plantele, supuse la lungi uscăciuni, mai expuse vânturilor continentului vecin, au frunzele mai aspre, rădăcinile mai dese.

Arborele călătorului

Coasta răsăriteană, prin clima sa caldă şi umedă este un „iad pentru oameni", însă un adevărat paradis pentru vegetaţie", unde se iau la întrecere paletuvierii, cocotierii şi pananuşii, cărora le urmează, pe primele coline, un desiş de „ravenala" (urania speciosa), desfăşurându-şi frunzele mari în chip de evantai ; căruia i se spune „arborele călătorului", fiindcă ploile lasă aici, la subţioara peţioalelor picături destule spre a astâmpăra setea călătorilor. Lemnul acestui arbore este folosit şi pentru construcţie, iar frunzele pentru acoperiş ; mai în sus (până la 1600 sau 1700), începe o pădure densă în care bambuşii, palmierii (sagu şi rafia, cu trunchiul gros şi scund, cu ramurile decupate în mii de foliole şi cu ciorchini uriaşi de fructe până la o sută de kgr., lianele

de cauciuc, orchideele, ferigile, alcătuesc un fel de junglă, asemănătoare cu cele hinduse.

Partea apuseană a coastei, mai puţin umezită (coastele acestea fiind sustrase alizeului de Sud-Est prin zidul înaltelor podişuri, nu primesc ploi decât în timpul musonului de vară) n'are păduri atât de întinse ca în Răsărit: aici, se desfăşoară mai de grabă o regiune de savane, unde mai răsar şi buchete de arbori, îndeosebi în depresiunile umede, pe marginea râurilor şi aproape de lagunele litorale, însă cea mai mare parte a solului se îmbracă cu ierburi mari, dominate ici şi colo de rămurişul stufos al tamarinier-ului şi trunchiul cioturos al baobabului, mai mic ca celălalt tovarăş african care este socotit drept „matusalemul lumei vegetale". La umbra acestor copaci şefii sakalavi obişnuiau să-şi facă colibele.

Ţinutul de Sud-Vest, fără ploaie, are o vegetaţie spinoasă asemănătoare „Scrubului" australian, sau cu regiunile subdeşertice ale Mexicului nordic: cactuşi-făclii, euforbe, plante grase şi tufişuri de nepătruns. Numele de „Androy" sub care se însemnă această regiune desmoştenită înseamnă „ţara spinilor".

Podişurile interioare îşi datoresc înălţimii lor un climat temperat, sănătos şi asemănător cu cel al Etiopiei, Transvaalului şi Mexicului.

Aci însă, buchetele de arbori sunt o curiozitate. Intr'adevăr, că şi în Transvaal podişul este îndeosebi ţinutul preriilor. O vegetaţie ierboasă, viguroasă sub 1000 m., pipernicită şi urâtă dela 1300-1800 m., îmbrăcă cu mantia sa solul roşu al depresiunilor şi colinelor.

Monotone şi triste, aceste stepe fără sfârşit au făcut ca celor care le locuesc să li se spună „cei ce trăesc sub cer", spre deosebire de oamenii câmpiilor care" trăesc sub bambuşi".

Intre alte plante curioase, pomenim de aşa numitul „arbore cu măciucă" (casuarina laterifolia), cu rădăcina uriaşă, care fixează nisipurile mişcătoare ale litoralului, brehmia, spinosa, care dă însă fructe comestibile, marea

orchidee angraecum sesquipedale, care înconjoară cu verdeaţa sa trunchiul gros al arborilor bătrâni şi nişte plante, ale căror flori în chip de amfore se umplu de apă.

Vegetaţia naturală a Madagascarului a fost însă, mult schimbată de om. Astfel, în câmpia răsăriteană, indigenii au distrus pădurea spre a face loc orezăriilor ; pe unele din aceste orezării părăsite zise „tavy" mulţumită căldurii şi umezelii a răsărit o nouă vegetaţie spontană : o savană presărată cu boschete de arbori semeţi : această formaţie secundară numită „savoka" este pământul cel mai bun pentru culturile coloniale : cafea, cacao, vanilie, etc.

Un muzeu de animale vii dintr'o lume dispărută: animale care ţipă ca omul şi sboară din copac în copac cu paraşuta

Fauna malgaşă nu este mai puţin originală decât flora, fapt care a stârnit mirarea naturaliştilor. Speciile acestei insule i-au întărit şi mai mult pe naturalişti în credinţa că Madagascarul este rest dintr'un continent dispărut, care se întindea pe locul de astăzi al Oceanului Indian.

In timp ce insulele oceanice sunt de o mare sărăcie în mamifere, cele ale Madagascarului sunt destul de numeroase şi sunt în aşa chip grupate încât alcătuesc o faună cu totul originală ; mai mult de jumătate din aceste specii insulare sunt compuse din lemuriene, care se disting prin obiceiurile lor ca de veveriţe, printr'o coadă lungă şi prin mâinile lor lungi şi prin ţipetele lor, prelungi şi jalnice, ca venind din alte timpuri ; ele aduc cu scâncetele de groază ale unui copil sau cu ţipetele neputincioase ale unui bătrân ce se teme de apropierea morţii ; indigenii le socotesc drept voci ale stafiilor, fiinţe misterioase care sălăşluesc desişurile pădurilor şi care nu sunt altceva decât sufletul strămoşilor, care urlă acum de dorul satelor şi colibelor în care au trăit odată. De aci numele de „insula stafiilor" ce se dă de indigeni.

Madagascarului. De altfel, lemurienii sunt nişte animale blânde care nu fac nici un rău.

Aceste lemuriene execută salturi în chipul kangurilor; între altele, un propitec, din familia indris-ilor, poate să facă sărituri de 10 m., când este urmărit de vânători; mulţumită membranei sale brachiale care alcătueşte un fel de paraşută, el „se pare că zboară din arbore în arbore".

Una dintre aceste specii, babakoto (lichanotus indris) este dresat pentru vânatul păsărilor; cel mai cunoscut dintre aceşti lemurieni, aye-aye (cheiromys), care doarme în timpul sezonului secetos, îşi construeşte un adevărat cuib.

Intre carnivore, o felină necunoscută în alte părţi, cryptoprocta ferox sau pintsala, şi civetele mamifer carnasier) sunt cele mai însemnate din insulă. Pomenim apoi câteva animale insectivore (tenrec şi tendrac), câteva rozătoare şi o maimuţă cu mască (potamochoerus larvutus). Păsările (papagalii negri, cucii şi ibis) sunt numeroase, ca şi reptilele (lezard, cameleon, etc). cu totul inofensive, afară de crocodili.

Cu mult înainte, insula a avut o pasăre uriaşe, din familia struţului (Aepyornis maximus), în înălţime de patru metri, cu picioarele mai groase decât ale unui bou, care a fost în stare să zdrobească, cu o singură lovitură de ghiară, chiar şi un leu. Acest struţ uriaş a dispărut însă din Madagascar ca şi broaştele ţăstoase uriaşe.

Această pasăre urieşă a fost descrisă de Arabi sub numele legendar de pasărea „Roc", pomenită şi de Marco Polo sub numele de „griffon", cea care apuca elefanţii între ghiare şi-i ducea pe vârful munţilor. Ouăle acestei păsări aveau o capacitate de opt litri, deci de şase ori ca cel de struţ.

Crocodilul din Madagascar care foiază în râurile coastelor, pare a alcătui o specie deosebită. După legendă, ar fi existat şi un boua uriaş, care ataca boii; pomenim şi de alţi ofidieni, despre care naturaliştii spun

că ar fi lipsiţi de colţul cu venin. Două specii de păianjen sunt temute pentru indigeni.

Lumea insectelor şi a animalelor este de o mare varietate. Printre animalele domestice: zebul sau boul cu cocoaşe, oile cu coada groasă, porcii, caprele şi câinii.

Din pricina minunatei sale aşezări în Oceanul Indian, pe calea Indiei, Madagascarul a suferit în depănarea vremurilor mai multe năvăliri: malaio-polinezieni apoi arabii, cari au ajuns să pună mână pe puterea întregei insule.

Fiind în răscruce de drumuri, insula a suferit numeroase migraţiuni

Legenda spune că la început insula a fost locuită de „naini" sau „kimos". La venirea malaezilor, ţara era ocupată de negri, iar în unele puncte se aflau urme de evrei, arabi şi hinduşi.

Populaţia în orice caz este formată din neamuri de origini şi obiceiuri felurite. Unii aşa numiţii „antakars". In Nordul insulei, se ocupă pe o scară întinsă cu creşterea vitelor, având mari cirezi de bovine. Alţii „baras" şi „mahafalvy", locuind în Sud socotesc ca o mare cinste furtul animalelor dela vecini sau dela celelalte neamuri. In Vest, „sakalavii" alcătuesc o confederaţie de oameni războinici, care aveau cândva un regat puternic. Sunt porniţi pe ceartă şi le place judecata.

Neamurile din centru, aşa numite „hovas" de origine malaio-polineziană, păstrează tradiţia originei lor transoceanice. La ei se aude adesea povestea: noi suntem o rasă străină; părinţii noştri au venit din Sud-Est sub conducerea unui şef viteaz şi înţelept, strămoşul regeluizeu Radama; poporul care avea aceste pământuri a fost parte subjugat, alungat, fără a se şti ce au devenit fugarii.

Populaţia băştinaşă a insulei Madagascar este cunoscută de obicei sub numele de „malgaş". Această popu-

lația este însemnată prin unitatea limbei sale, idiom al familiei linguistice malaio-polineziană, cu amestecul câtorva elemente bantuse. Pe de altă parte, malgașii arată chiar și în înfățișarea lor fizică o oarecare unitate, cu caracter însă, în acelaș timp și de al rasei indonesiene și din cele ale rasei negre. Despre originea lor sigură nu se știe însă nimic. Unii cercetătorii îi socotește Indo-melanesieni; alții îi cred că sunt Indonesieni amestecați in parte cu elemente negre.

Migrația Indonesienilor, buni navigatori și pe care curenții trebuie să-i fi târât spre Madagascar, pare să fie mai adevărată decât migrația Negrilor, apropiați numai la 400 km., este drept, însă fără pregătire pentru o navigație maritimă.

Se crede apoi că și comerțul cu sclavi a adus elemente noi pe insulă. Astfel, bazându-ne pe date linguistice putem pune sosirea Negrilor-bantus înaintea erei creștine, iar prima invazie indonesiană venită din Sumatra se așează în secolul a IIII sau IV.

Numeroase colonii arabe s'au așezat în Nordul și în Sud-Estul insulei din secolul al VII-lea. Alți străini au venit mai târziu; așa sunt hindușii din Gudjerat. Insă, cea mai importantă invazie este aceia a javanezilor, spre 1555. Ei au întemeiat chiar un regat care a supraviețuit până in 1895 și ai cărui membri au fost cunoscuți sub numele de Hova. La sosirea lor, ei au găsit podișul central din Madagascar-unde au trebuit să se refugieze-ocupat de Vazimba și pe care tradiția îi socotește ca Negri, de statură mijlocie, cu capul subțire și plat (în formă conică). Deobicei, populația Madagascarului — pentru ușurința descrierii se împarte în cinci grupe 1) locuitorii podișului central și ai regiunei muntoase învecinătoare la N. și la S.; 2). locuitorii coastei estice până la regiunea păduroasă (adică 50-20 km. în interior): 3) locuitorii ținutului păduros de 40-60 km, adăpostit de povârnișurile estice ale podișului central; 4) locuitorii din Sudul insulei; 5). acei ai coastei vestice.

1. Grupul din masivul central: Hova, Betsileo, Bara. Hova-şii sau mai bine zis Merina sau Ambaniandro, ocupă centrul insulei. Fondul acestei populaţiuni fiind alcătuită din scoborâtorii şefilor Vazimba. Inainte de căderea regatului, acest nume de Hova era dat numai la o clasă a populaţiei, Merina sau oameni liberi, celelalte clase erau de nobili sau Andriana (scoborâtori ai emigranţilor javanezi) sclavi dezrobiţi (Mainty), şi sclavi adevăraţi (Andevo). Fiecare din aceste clase cuprindeau mai multe clanuri, cari ajunseseră caste.

Ocupaţia franceză a schimbat însă această organizare socială. Comerţul era însă sub vechiul regim înfloritor, pieţele se ţineau la zile fixe, funcţionarii în schimb erau tineri şi hărpăreţi. Convertiţi la protestantism care a fost declarat religie oficială în 1869, Hova-şii au mai rămas încă fideli credinţelor animiste ale strămoşilor

Betsileo, agricultori cu obiceiuri blânde în ciuda numelui lor care înseamnă „neînvinşi", locuesc partea muntoasă dela Sudul podişului Imerina; ei sunt împărţiţi tot în patru clase asemănătoare cu cele ale Hova-şilor.

Mai la Sud încă, trăesc Bara, războinici, hoţi şi mai puţin civilizaţi decât malgaşii orientali.

2. Grupa locuitorilor coastei, formează — dela N. spre S. — următoarele grupe etnice: Antankarana, păstori cu obiceiuri aspre şi ocupând tot vârful nordic al insulei; Betsimisaraka; Betanimena" cei care sunt acoperiţi cu pământ roşu"; Antambahoaka; Antimorona; Antifasina; Zafisorona; Antisaka, Antimaraha şi Boroto.

3. Grupa locuitorilor regiunei forestiere estice este alcătuită din patru grupări etnice deosebite: Sihanaka, pescari şi păstori (cei mai dela Nord); Marofitsy; Bezanozano; Antanala (sau Tanala), cari trăesc în sate căţărate pe vârfuri înalte, înfundate în pădure — de unde numele de „oamenii pădurilor". Infine, cel mai la sud, Antivondro.

4. Grupa locuitorilor părţii sudice a Madagascarului, poate să fie divizată în trei: Antanosy, pe coasta sud-

estică, Antandry, pe coasta meridională şi Mahafaly, pe coasta sud-vestică.

5. Grupa locuitorilor coastei vestice dela gura lui Onilahy până în fața insulei Nosy-Bé, sunt cunoscuți sub numele de Sakalavi.

Arborii s'au aşezat în insulă prin secolul al şaptelea şi se îndeletniceau încă de pe atunci cu comerțul pe toată coasta răsăriteană a Africeii. Un geograf arab din secolul al XIII-lea, Edwisi scrie că indienii şi chinezii, fugind din țara lor ca să scape de tirania stăpânirii, şi-au mutat comerțul lor în Madagascar, care se numea pe atunci Zaledj.

Pentru Europeni, insula a fost descoperită la 1500, de portughezul Diego Diaz. In secolul următor francezii s'au apucat s'o colonizeze şi exploateze. De colonizarea ei s'au ocupat diferite companii franceze, cărora guvernele le-au dat privilegii. Intre guvernanții Franței cari s'au interesat de exploatarea Madagascarului, amintim numele lui Richelieu şi al lui Colbert.

In timpul primelor încercări de cucerire franceze, între 1642—1674, neamurile „hova" din mijlocul insulei. fondează un imperiu, care ajunge înfloritor în secolul al XIX-lea. Francezii în 1885, pun insula sub protectorat, iar în 1896, în urma unor revolte ale indienilor, regina Ravanavalona III este detronată şi țara transformată în colonie franceză, sub conducerea unui guvernator general, ajutat de un consiliu de administrație, format din patru notabili indieni şi patru europeni şi împărțită în şase regiuni. Primul guvernator Generalul Gallieni, a căutat să dea insulei o mare înflorire.

Populația insulei numără vreo 3.600.000 locitori, numiți de europeni „malgaşi" fără ca acest nume să aibă vreun sens etnic. Francezi sunt numai vreo 20.000.

Preoții lor, numiți „ombias", au unele cărți scrise cu caractere arabe în limba lor şi se ocupă şi cu medicina şi vrăjitoria. Una dintre cele mai cumplite superstiții care domnea în mijlocul populației până la stăpânirea eu-

ropeană, era acea numită „judecată prin otravă". Orice acuzat de asasinat era silit să bea otravă. Dacă acesta supraviețuia otrăvii, caz rar, acuzatorii săi îi deveneau sclavi. Această judecată nu constituia chiar o sălbătăcie, ci mai mult o superstiție. Căci în general, locuitorii sunt dornici de a se civiliza și cei mai avuți, în afară de învățătura scrierii în limba lor proprie, vorbesc engleza și franceza.

Povestea numelui și depănarea istoriei

Numele marei insule din Oceanul Indian, i-a fost dat din greșeală. Intr'adevăr, actuala insulă Madagascar a fost descoperită în anul 1500, în timp ce, încă din 1491, acest nume figura pe globul terestru al lui Behaim din Nuremberg, și era atribuit unei insule imaginare, vecină cu insula Zanzibar. Abia în 1052, apare pe planisfere dublul nume de Madagascar și Comorbiniam (insula Comoral), planisfere desenate după indicațiunile lui Cabral, care descoperise marea insulă. In 1507 geograful portughez Reinel a făcut prima descriere adevăratei insule numită și insula Sf. Lorenzo, după numele sfântului patron al ei.

Abia la 1760 și 1776, inginerii francezi au făcut ocolul coastelor insulei, alcătuind hărțile ce s'au perfecționat până în epoca înființării protectoratului francez; Generalul Gallieni în 1896, a înființat acolo un serviciu geografic care a creiat topografia reală a insulei Madagascar.

Locuitorii băștinași, malgașii, nu aveau un nume propriu pentru marea insulă; ei o chemau sau „Totul" sau „Pământul care e în mijlocul mării". Abia la începutul veacului trecut hovașii voind să pună stăpânire pe toată insula, au adoptat numele pe care i-l dăduseră europenii. Chiar locuitorii n'aveau un nume propriu. Ei se numeau: Ambanilanitra, adică, „cei ce sunt sub cer".

Culturile agricole nu sunt posibile decât pe văile insulei şi pe fundurile lacustre uscate natural sau artificial.

In regiunea de Nord şi de Sud, uscăciunea face imposibil orice soi de cultură. Printre plantele alimentare, in primul rând vine orezul, baza alimentară a populaţiei şi principalul articol de export. După orez, vine porumbul, cu o producţie de peste 100.000 tone; apoi sorgho, sau meiul african. Cultura maniocului este deasemeni importantă, din această extrăgându-se tapioca, fecula, alcoolul, etc. Se cultivă apoi o seamă de legume specifice africane, pentru consumul regional.

Trestia de zahăr, cacao, vanilia, cafeaua, cuişoara. tutunul, scorţişoara, bumbacul, palmierul de cocos, susaiul, iată o serie de plante preţioase a căror cultură aduce mari venituri exploatatorilor locali.

Creşterea vitelor alcătueşte principala ocupaţie a triburilor malgaşe. Cifra de 10 milioane de bovide, este sub realitate întrucât nu toate vitele sunt declarate de crescători. Berbecii, zişi cu coada groasă, sunt crescuţi pe scară mare, exportându-se chiar. Pescuitul este foarte desvoltat.

Administraţia franceză a dat un mare avânt activităţii industriale, Madagascarul posedă lignit, terenuri carbonifere, bogate minereuri de fier, folosite din timpuri imemoriale de triburile malgaşe. In Nord-Vest se află principalele instalaţii pentru extragerea aurului din terenurile aluvionare: în 1932 s'a exportat 301.414 kgr. aur, în lingouri sau praf. Şisturile bituminoase din aceiaş regiune conţin petrol; la aceste bogăţii se adaogă grafitul din platoul central, superior calitativ acelui din insula Ceylon. Malgaşii au o interesantă industrie ceramică şi toate femeile lor ştiu să ţase din materiale indigene, îmbrăcăminte durabilă. Există industrii de pălării de paie, saci, etc.

Comerţul e din ce în ce mai inferior sub stăpânirea franceză. Exportul, ajuns în 1932, la 388 milioane franci este constituit din: cafea, rafie, carne congelată şi con-

servată, orez, piele tăbăcite, cuişoare, vanilie, scorţişoară, tutun, seminţe oleaginoase, grafie, etc.

Centre principale

Principalele centre ale Madagascarului, care au înflorit sub impulsiunea colonizării franceze sunt: capitala Tananariva, cu 101.634 locuitori (în 1932); Antsirabe (8378 locuitori) renumită pentru apele sale termale asemănătoare celor dela Vichy; Fianarantsoa (14620 locuitori). Principalul port al insulei este Tamatave (23207 lociutori) pe coasta orientală, legat prin cale ferată de capitală şi Europa prin linii de navigaţie maritimă; Majunga (21688 locuitori) e marele port al coastei de Nord-Vest destinat traficului cu coasta africană; în golful Diego-Suarez este Antsirane unul din cele mai frumoase porturi din lume: Aci Franţa a stabilit baza flotei sale. Mai sunt porturile Mananjăry (11571 locuitori) şi Touléar cu 7815 locuitori.

Primii europeni cari au pus piciorul pe insulă au fost portughezii, fără să stabilească aci colonii. In timpul lui Ludovic XIII o seamă de francezi din Normandia au întemeiat sub protecţia lui Richelieu o companie pentru exploatarea bogăţiilor insulei. Mai târziu, guvernatorii francezi trimişi de Ludovic au pricinuit conflicte cu indigenii care sfârşiră prin a masacra pe coloniştii francezi stabiliţi la Fort-Dauphin (1672). Colonizarea franceză, reluată la 1786, a suferit apoi o nouă eclipsă.

In timpul lui Napoleon I s'a înfiinţat la Tamatave o mică întreprindere comercială franceză pe care englezii stabiliţi la Ile de France, au ruinat-o.

A început atunci o continuă activitate engleză, de aţâţare a populaţiei Hova, îndemnată să pună stăpânire pe Madagascar, să gonească pe francezi, care se stabiliseră temeinic la Tamatave şi în câteva puncte pe coasta orientală a insulei.

Xenofobia hovaşilor i-a lovit însă pe englezi, cari fură goniţi din Madagascar. Din acest conflict, Franţa câş-

tigă însă, în cele din urmă. Ea ocupă, după 1845 Mapotte Nosy Bé şi celalte insule din nord-vestul Madagascarului şi îşi văzu prestigiul considerabil crescut.

Radama II suveranul indigen care urmă lui Ranovadona, în 1861, cheamă pe europeni în Madagascar, autorizându-i să colonizeze, să deschidă şcoli, să predice creştinismul.

Când Radama fu asasinat în 1863, soţia lui Rosoherina, devenită regină, confirmă drepturile europenilor şi, in aceiaş an, comandantul francez Dupré încheie tratatul franco-malgaş confirmat de Napoleon III. Se constitui apoi compania Madagascarului, care însă nu putu activa.

După neîncetate frământări şi acţiuni politico-militare. francezii nu izbutiră decât în 1885 să impună protectoratul asupra Madagascarului.

In 1894, relaţiile dintre Metropolă şi colonie se stricară din nou şi Franţa fu silită să înceapă un război oneros împotriva indigenilor. In 1895 Tananariva fu ocupată şi întreaga insulă intră în stăpânirea francezilor. Din cauza dezordinelor şi masacrelor ce urmează, guvernul francez trimise în Madagascar pe generalu Gallieni care izbuti să pacifice insula prin măsuri severe şi drepte. Din 1905 Madagascarul începu o adevărată eră de prosperitate şi civilizaţie sub conducerea cuminte a francezilor, devenind una din perlele imperiului colonial francez.

Două curiozităţi africane

Piramidele: „sentinelele visurilor împietrite

Ce vor fi simbolizat prin forma lor arhitecturală aceste necropole regale din primele vremuri ale ţării amintirilor apuse?

Aceste sentinele veşnice ce străjue'n pragul împărăţii tăcute a oceanului de nisip, sunt cele mai minunate opere durate cu mult înainte de Christos de către faraonii egipteni.

Cele mai semeţe piramide sunt cele dela Gézireh din apropiere de Cairo, înălţate cu 3000 de ani inainte de Iisus.

Iată cum ni le descrie un călător: „Trecem Nilul pe podul dela Kasr-el-Nil. Bătrânul fluviu, părinte şi stăpân al ţinutului, pare a-şi fi încremenit undele sub lumina vie a cerului egiptean. Şoseaua pe care apucăm, largă, împietrită cu îngrijire şi umbrită de salcâmi, duce drept la piramide. După câteva minute de drum, aceea a lui Keops, cea plină de lumină şi strălucire, începe să-şi arate uriaşa-i formă. Ne apropiem tot mai mult de oceanul de nisip. Nilul de smarald a rămas în urmă. E cea mai mare. Celelalte două au fost clădite de faronii Kefren şi Menkera. In raport cu mijloacele technice de atunci, construcţia acestor monumente uimeşte şi îm-,

pinge gândul plin de milă, spre miile de robi care s'au stins, istoviţi de chinuitoarea muncă. In marile blocuri de calcar gem împietrite sufletele atâtor iloţi egipteni. Herodot care a călătorit prin Egipt în sec. al V-lea înainte de Isus, povesteşte că 100.000 de oameni au trudit, timp de 30 de ani, câte *trei luni* pe fiecare an, la marea piramidă a lui Keops. Cele *trei luni* corespundeau revărsării Nilului, timp în care nu se putea lucra pământul.

Zece ani deabia au ajuns pentru tăiarea drumului, pe care s'au cărat de pe malul răsăritean al Nilului în pustiul Libiei cele 2.300.000 de pietre câte compun piramida. Cel mai mic bloc e de 10 m. Inălţimea piramidei a fost de 145 m. Despuiată de căptuşala ei, măsoară astăzi, 137 metri.

Celelalte două piramide sunt mai mici. Toate însă sunt construite după acelaş plan. Asupra felului cum au fost construite, arheologii nu s'au înţeles încă. După Herodot, piramidele au fost construite dinspre vârf spre bază. Din spusese călăuzelor de pe vremea lui, scheletul monumentului se construia din schele cu scări. Cu ajutorul unei maşini, nimeni nu poate spune cum erau, blocurile de piatră au fost ridicate din treaptă în treaptă până sus.

In ceeace priveşte proporţiile piramidei, unii arheologi susţin că, la început erau mici, dar s'au mărit treptat, treptat în legătură cu lungimea vieţii faraonului.

Oricum va fi fost uimirea noastră e aceiaşi faţă de măreţia acestor monumente, care stau biruitoare peste miile de ani ce s'au scurs .

Zadarnic însă şi-au construit regii de atunci locaşuri de veci în imensitatea pustiului, şi zadanic le-au brăzdat cu coridoare sucite asemeni unui labirint. Prin sec. al XII-lea înainte de Isus, necropolele au fost jefuite. In sec. al VIII-lea au fost din nou profanate de către Perşi şi Arabi. Legendele le atribuiau comori fantastice, ascunse în noaptea lor de piatră.

Printre marile realizări tehnice ale Egiptului, vin în

primul rând piramidele, al căror sistem de construcţie abia în ultima vreme a fost lămurit.

Technica construcţiei cu blocuri de piatră apare în Egipt abia sub a treia dinastie, pe la 2800 a Chr., cu toate că Egiptenii cunoşteau cu peste 2000. de ani înainte de această epocă întrebuinţarea feluritelor pietre.

Ridicarea blocurilor până la vârful piramidei trebuie să fi fost o chestiune technică deosebit de grea, pe atunci, necunoscându-se nici scriptele şi nici principiul elevatorului. Ridicarea se făcea însă mai cu seamă pe nişte pante bine dispuse în serpentine.

Minunea cea mare a acestor construcţii rămâne desigur uriaşă forţă omenească folosită.

Sfinxul: păzitorul soarelui care răsare

Dintre toate minunăţiile Egiptului, marele Sfinx dela Memfis, este cel care înmărmureşte pe călătorul care-l vede.

Singură, de mii de ani, această enigmă a ţării visurilor împietrite străjueşte, cu aceeiaşi măreţie învăluită în mister, mormintele goale din cuprinsul împărăţiei tăcerii eterne. Din ce vremuri odihneşte acolo şi în ce scop a fost înălţat, nimeni n'a putut să spună cu precizie Massa sa enigmatică, în pragul deşertului, stârneşte fiori de nelinişte în sufletele tuturor celor ce-l zăresc.

Privit în miez de noapte, când clarul lunei albeşte întunericul şi pălesc stelele, sfinxul păzitor al soarelui care răsare, îţi învăluie întreaga fiinţă de o neînţeleasă sfială. Noaptea îi acopere rănile şi face să treacă peste făptura lui neînţeleasă un suflu de viaţă. In noaptea tăcută a pustiului, ochii lui te privesc vii şi strălucesc de adânca taină pe care nu vrea s'o spună...

Pe vremuri, nisipul cel mişcător al pustiului îl înnecase. S'a scurs mult timp, până ce faraonul Tutmes al IV-lea l-a desgropat.

Mai târziu, Arabii şi Mamelucii l-au însemnat cu răni.

Apoi, nispul, răscolit de vântul pustiului l-a descoperit iarăşi. In sec. XIX a fost scos pe deantregul la lumină, pentruca iar nisipul să-l acopere din nou. Maspero l-a desgropat iarăşi. Astăzi nisipul se aşează îndărătnic în juru-i. Labele nu se mai văd.

Iată cum îl descrie un călător: „Ciopârţit şi cu nasul rupt. impune prin maiestatea care se desface din silueta lui simbolică, iar ochii trimit spre nesfârşitul pustiei melancolia unei priviri care ascunde mereu taina originei. In textele vechi este trecut cu numele de : păzitor al soarelui care răsare.

Acel care cel dintâi a aşezat cap de om pe trup de leu, a născut cel mai august simbol: natura şi umanitatea. Cetim în el personificarea naturii cu trup puternic şi ghiare pline de cruzime înfipte în nisipul marin, de unde au purces toate vieţuitoarele. Dar, câtă nobleţă şi câtă linişte în capul acela misterios care priveşte în spre soare răsare, simbolul spiritual al adevărului etern!

El a rămas pentru totdeauna expresia împreunării animalităţii cu divinitatea. Nicăieri, însă, antica şi bărbăteasca lui măreţie intelectuală nu reiese mai desăvârşită ca în pustiul dela Giseh. Acolo el stăpâneşte din vremuri fără nume.

Sfinxul este sculptat într'o faleză calcaroasă care făcea parte, odinioară, dintr'un golf pe care o izbea apele Nilului. Capul Sfinxului păstrează încă urme din pictura cu care trebuie să fi fost acoperit odinioară.

Dela picioarele lui se zăresc luminile vechiului Cairo. O linie de tranvaie duce până la el.

Imensitatea statuiei pare supraomenească. Ea se înalţă, în acea lumină specifică a nopţilor Egiptului, aproape diafană, pe un cer atât de transparent, care ne face să înţelegem pentruce Grecii credeau în cele şapte sfere de cristal, în care erau închise stelele de aur.

Capul Sfinxului, cu toată faţa sa mutilată şi cu gâtul său ros de Simun, vântul deşertului, oferă un caracter

a cărui nobleţe senină se impune asupra tuturor spiritelor.

Sculptat într'o faleză calcaroasă, în marginea golfului care, în timpurile preistorice primea apele şi aluviunile Nilului, el pare a fi setinela Africei misteriase şi în această lumină se crede că se poate vedea, în ochii săi şi pe buzele sale, reflectul civilizaţiilor moarte, ale religiilor sfinse şi ale zeilor înmormântaţi.

Uneori, un Beduin suit ca o statuie pe mehara sa vine să-ţi prezinte, prin comparaţie, măsura dimensiunilor enorme ale colosului.

De jur imprejurul lui se întinde deşertul, cu strigăte de vulturi, cu mârăituri îndepărtate de şacali, sau cuprinsul este înnecat într'o tăcere de mormânt.

Totul este mister în acest Sfinx. Intr'adevăr, Sfinxul, mai mult decât Piramidele, merită titlul de minune a lumii.

Luc-Olivier Merson ne prezintă un alt tablou al Sfinxului: „Sfinxul este cu neputinţă de descris şi chiar dacă s'ar încerca, aceasta ar face să-şi piardă din misterul care-l învăluie şi care-i face măreţia şi frumuseţea sa neasemuită".

Lungimea sa, atât cât iese astăzi din nisip este de 44 m.; numai capul şi gâtul său măsoară 27 m., ceeace dă o înălţime de 38 m. dela bază la punctul culminant, iar faţa măsoară 10 m.

Unii autori i-au fixat data construcţiei sale odată cu aceia a Piramidei a doua, iar alţii mergând până acolo încât au afirmat: capul său ar reprezenta pe acel al lui Kefren.

Sfinxul este însă cu mult mai vechiu decât piramida doua şi chiar decât prima, cea a lui Ceops.

BIBLIOGRAFIE

Ancel J.: Géographie des frontieres, Paris 1938.
Brunhes J.: La Géographie humaine, Paris 1925.
Condiescu M.: Peste mări și țări, București 1937.
Cholley A.: Géographie génerale, Paris 1936.
Cholley A.: Asie, Insulinde, Afrique, Paris 1935.
Cary M.: Les explorateurs de l'Antiquité, Paris 1932.
Deniker J.: Les races et les peuples de la terre, Paris 1926.
Eydaux H.: L'exploration du Sahara, Paris 1938.
Finbert E.: Le vie du chameau, Paris 1938.
Gallouedec: Nouveau cours de géographie, Paris 1929.
Gromier E.: La vie des animaux sauvages de l'Afrique, Paris 1936.
Hardy G.: Colonisation, Paris 1931.
Hardy G.: Géographie et Colonisation, Paris 1933.
Hardy G.: Le Sahara, Paris 1930.
Hardy G.: La politique coloniale et la partage de la terre aux XIX-e et XX-e siecles, Paris 1937.
Harmand J.: Domination et Colonisation, Paris 1933.
Hedin-Sven: Dela polul Nord la polul Sud, Buc. 1926.
Kivăran G.: Pe drumuri Africane, Buc., 1932.
Lorin H.: L'Afrique du Nord, Paris 1908.
Lespagnol G.: L'evolution de la terre et de l'homme, Paris 1925.
Maurette F.: Afrique équatoriale, orientale et australe, Paris 1938.

Pavelescu S.: In lumea vegetalelor, Buc. 1926.
Reclus E.: L'Afrique occidentale, Paris 1887.
Reclus E.: L'Afrique meridionale, Paris 1888.
Simionescu I.: Africa, București 1928.
Reclus E.: Bassin du Nil, Paris 1885.
Airout H.: Moeurs et coutumes des Fellah, Paris 1938.
Burgard R.: L'éxpedition d'Alexandre et la conquête de l'Asie, Paris 1937.
Deffontaines P.: Problèmes de Géographie humaine, Paris 1939.
Gautier F.: Le Sahara, Paris 1928.
Glotz G.: L'évolution de l'humanité, Paris 1923.
Lecarpentier G.: L'Egypte moderne, Paris 1925.
Ludwig E.: Le Nil, Paris 1936.
Lozach J.: Le Delta du Nil, Paris 1935.
Morgan J.: L'humanité préhistorique, Paris 1921.
Moret A.: Le Nil et la Civilisation égyptienne, Paris 1926.
Olsen O.: Le Conquête de la Terre, Paris 1937.
Short E.: Esquisse de Geopolitique, Paris 1936.
Siegfried A.: Suez, Panama et les routes maritimes mondiales, Paris 1940.
Tropier B.: Les Voyageurs Arabes du Moyen Age, Paris 1927.
Foncin P.: Les explorateurs, Paris 1911.
Monfried Henry de: Mer rouge, Paris 1931.
Aubertot J. Bournet: Fleurs et Dieux à Nossi —Bé, Paris 1930.
Gautier F.: Sahara Algérien, Paris 1933.
Guernier E. L.: L'Afrique, Paris 1933.
Dunant Dr. Edouard Wyss: Mes ascenssions en Afrique Paris 1938.
Weulersse J.: L'Afrique Noire, Paris 1934.
Rumano M. T.: Lacul cu elefanți, București 1939.
Toutée Colonel: Du Dahomé au Sahara, Paris 1907.
Bordeianu Dr. I.: Vieața și opera lui Livingstone, Paris.
Roșca D. Ion: Politica britanică în Mediterana,
Paraian Ch.: Méditerranée, Paris 1927.
Gherhard H.: Der Suez-Kanal, Leipzig 1936.
Bernhard A.: Afrique Septentrionale et Occidentale, Paris 1937.
Guernier E. L.: L'Afrique champ d'expansion de l'Europe, Paris 1933.
Julien A.: Histoire de l'Afrique du Nord, Paris 1931.
Bernard A.: Le Maroc, Paris 1931.

Gentil L.: Le Maroc physique, Paris 1912.
Bernard A.: L'Algerie, Paris 1929.
Siewert H.: La Méditerranée, Paris 1937.
Cuevalier A.: Végétation a Madagascar, Paris, 1922.
Demangean A.: La vie rurale en Egypte, Paris 1926.
Călinescu, R.: Colțuri de lume (lect. geografice), Buc. 1943.

De acelaş autor:

1. Incercare de terminologie geografică.
2. Terminologie geografică (în colab. cu Gh. I. Dumitru)
3. Continentul misterelor („ „ „
4. Impărăţia apelor („ „ „
5. Politica colonială a marilor puteri, Buc., 1941.
6. Politica britanică în Mediterana.
7. Problema migraţiei româneşti (în rev. „Soveja“).
8. Migraţia cisnistriană „ „ „
9. Aspectul static şi dinamic al migraţiei româneşti (în rev. Rom. Geogr.).
10. Imigrările sezonale ale grădinarilor bulgari (Bul. S. R. R. G.).
11. Levantul (Rev. Licurici).
12. Două imperii insulare (Rev. Licurici).
13. Valea Lotrului (B. S. R. R. G.).
14. Răspântia dintre occident şi orient. (Viaţa).
15. Continentul adormit.
16. Taina Orientului (în colab. cu P. Coteţ).
17. Fluviul minune şi fluviul pădurii virgine.
18. Japonia „ţara soarelui răsare“ (în colab. P. Coteţ).
19. Aşezările omeneşti în câmpia olteană estică.
20. Probleme româneşti (în colab. cu P. Coteţ).

21. India „inima imperiului britanic", în colab. cu Gh. I. Dumitru şi Eust. Gregorian.
22. Europa „leagănul primelor civilizaţiuni", (în colab. cu Grig., Mich, Cotlaru. şi Gh. I. Dumitru).
23. Asia: „Leagănul omenirii".
24. Africa „continentul negru".
25. Mediterana „răscruce a trei continente" (în colab. cu Grig. Mich. Cotlaru şi Eust. Gregorian).
26. Australia „continentul misterelor". (în colab., cu P. Coteţ şi Gh. Dumitru).

CUPRINS

IMPRIMERIILE
VERITAS,
BUCUREŞTI,
SPLAIUL UNIRII, 173
Reg. Com. 244|936.